

Sámiis

NUVTTÁ

Sámi čálakultuvrralaš áigečála • Nr. 17–18 Juovlamánnu 2014

SOAÐEÁIGGI JA EVAHKKOMUITTUT NOROGGA BEAL SÁMIS

AAGE SOLBAKK

SUOMA SÁMIT EVÁHKKOMÁTKKIS LÁTTEATNAMIS

VELI-PEKKA LEHTOLA

GUOLÁDAGA SÁMIID EALLIN OVDAL BÁGGO- FÁRREHEMIID

ANNA AFANASYEVA

SÁMEGIELA TEARBMBARGGU VEJOLAŠVUOÐAT JA HÁSTALUSAT

BIRET ÁNNE BALS BAAL JA
RÁVDNÁ TURI HENRIKSEN

SÁPMELAŠ OAŽŽU SÁMÁSTIT JUOS DÁŽA SUOVVÁ

MAGNE OVE VARSÍ

NJUNUŠČÁLLOSAT

3 Dearvvuođat doaimmahusas
Harald Gaski ja John T. Solbakk

4 SFS čiehka
Lill Tove Fredriksen

ARTIHKKALAT

6 Ban Ki-moon ollašuttigodii álgo-
álbmotáššiid hoaidima
Magne Ove Varsi

10 Suoma sámit eváhkkomátkkis
Látteeatnamis
Veli-Pekka Lehtola

20 Guoládaga sámiid eallin ovdal
bággofárrehemiid
Anna Afanasyeva

26 Sámegiela tearbmabarggu
vejolašvuodát ja hástalusat
Biret Anne Bals Baal ja Rávdná Turi
Henriksen

30 NSR ja Sámediggi
Harald Gaski

36 Sámedikki válđi – sámeustibiid vai
dárolágaid duohken?
Magne Ove Varsi

40 Sápmelaš oazžu sámástit juos
dáža suovvá
Magne Ove Varsi

46 Isak Saba kulturhistorjjálaš
čállosat Sagai Muittaleaddji
-áviissas Harald Gaski

GOVVAMUITUT

48 Soađeáiggi ja eváhkkomuittut
Norgga beal Sámis
Age Solbakk

ÁRVVOŠTALLAMAT

60 Sámi govvadáidaga
koloniseren?
John Gustavsen

62 Anders Larsen: *Mearrasámiid
birra – Om sjøsamene* - girjji birra
Jorunn Eikjok

64 Sara Margrethe Oskal: *Skelbmo-
šit máilmmi lávddiin* - girjji birra
Jorunn Eikjok

ČÁPPAGIRJJÁLAŠVUOHTA

66 Klassihkárriebut – moadde
funderema
Samuli Aikio

KOSERIIJA

69 Mátketelefovnnat ja ruškes
beatnagat
Ritva Nystad

SÁMIS Nr. 17–18

Juovlamánnu 2014

Sámi čálakultuvrralaš áigečála, man ČálliidLágádus almmuha Sámi fágagirjjálaš čálliid- ja jorgaleaddjiidsearvvi ovddas.

ISSN 0809-7410

Doaimmahus

Harald Gaski ja John T. Solbakk

Ruhtadeaddjit

Norgga Sámediggi, ČálliidLágádus vuodđudus ja SFS Sámi fágagirjjálaš foanda.

Sámis artihkkaliid ja govaid ii oaččo almmuheaddji, čálii dahje govvideaddji lobihaga mánget.

Gráfalaš bargu

Studio Borge, Ohcejohka

Olgošgovva Siri Broch Johansen

Deaddilan Waasa Graphics Oy, Vaasa

SFS

Sámi fágagirjjálaš čálliid- ja jorgaleaddjiid searvvi stivra

Ovdaolmmoš Lill Tove Fredriksen
Grøholtvn. 5, 9010 Tromsø

Stivralahttu Seija Guttorm
9730 Kárášjohka

Stivralahttu Trond Are Anti
Buolbmát, 9845 Deatnu

Sadjásaččat

Elisabeth Utsi Gaup
9520 Guovdageaidnu

Elen Ragnhild Sara
9730 Kárášjohka

John Henrik Eira
9730 Kárášjohka

Čállingoddi

Jodiheddji Svein Nordsletta
Fitnodatgeaidnu 13, Pb 140,
NO-9735 Kárášjohka
Tel. +47 78 46 83 30,
+47 416 45 751
Faksa +47 78 46 83 29
E-poasta: samifaga@samifaga.org

Sámis lea nuvtá. Dán sáhtá maid dinggot almmuheaddji neahttagirje-gávppis

www.calliidlagadus.org

Sámis artihkkaliid sáhtá maidá lohkat dás:

www.samifaga.org

Dearvvuodat doaimmahusas!

Ohpíih almmuhat mii stuorát *Sámis*-nummira go maid Sámedikki doarjja eaktuda. Li ge das galle, mii leat aiddobáliid almmuhan hui assás ja fáttáid dáfus viiddis Sámis-bláđi julevsámegillii, namalassii *Sámen*. Diibmá gis almmuheimmet Sámis-magasiinna máttasámegillii, namain *Saemeste saaman*. Dáinna lágiin mii leat mearridan deavdit Sámedikki gáibádusa doahhtalit maiddá julev- ja máttasámegiela. Mii guldatat min lohkkiiid eat ge daga nugo Sámedikki njealječiegat hálddahus gáibida ahte seammá bláđis galget buot suopmanat ihtit. Min lohkkit leat čielgasit cealkán ahte sii baicce háldit sierra nummiriid sin iežaset gillii dan sadjái go ovttaskas artihkkaliid sehkkejuvvon muđui davvisámi áigečállagii. Mii doaivut Sámedikki byrokráhtat maiddá fuomášit dán mearrádusa jierpmálašvuoda ja oidnet makkár dehálaš posišuvnna *Sámis* lea oazžugohtán sámi čálakultuvrra ovddideames. Muhto lea čielggas ahte jus Sámediggi ii lokte ruhtajuolludeami *Sámis*-magasiidnii, de SFS ii okto veaje guoddit ja buhtadit daid lassigoluid mat čuvvot dakkár ekspansiivva doaimmas. Dát *Sámis* mii dál ilbmá lea duppalmummir. Min áigumuš livččii almmuhit guokte Sámis-bláđi davvisámegillii jahká ja dasa lassin ovttá Sámis-bláđi jahká vurrolagaid julev- ja máttasámegillii. Jus ruhtadilli ii buorrán farggamusat, dáidá šaddat dušše okta bláđdi ovttá gillii jahká, mii min mielas gal lea menddo háreve.

Sámis lea dál áidna sámi medium mas beassá almmuhit vuđolebbo artihkkaliid fáttáin mas sámi lohkkit berostit. Mii iskat leat áigequovdilát ja čállit áššiid birra mat juste dál ságastallojuvvojit servodagas. Mii buokčalat čiekŋalebbot áššiide go maid min moadde áviissa dahket, go min ulbmil lea doahhtalit fágalaš lahkaneami áššiide maid gieđahallat. Dasa lassin mii hálidat min čállosiin vuhttot movttedis ángiruššama ja beaktillis ákkastallamiid. Dán nummiris mii ságastallat Sámedikki sajádaga birra sámi servodagas, erenoamážit das ahte makkár fápmu ja váldi Sámedikkis duođai lea. Min mielas gal visot sámi mediat jorraledje dan roggái Sámedikki 25-jagi ávvudeami oktavuodas ahte gárte dušše mikrofón-statiivan bealušteaddjiide ja daidda geain leamaš ja lea fápmu Sámedikkis. Journalisttalaš kritihkalaš geahčasteapmi váillui eanáš sámi mediaid reportášain.

Dán nummiris mii guorahallat dárkilebbo makkár mearkkašupmi lea ONa álgoálbmot-konferánsas ja dan čuovvuleamis. Mii markeret ahte lea 70 jagi áigi evahkkočavčča rájes Sámi davviguovlluin Suomas ja Norggas, ja gieđahallat maiddá Ruoššabeale sámiid bággoárremiid Sovjet-áiggis. Giellaáššit, giela geavaheapmi ja ovddideapmi leat álo guovddáš fáttát Sámis-magasiinnas. Nu maiddá dán vuoro, sihke praktihkalaš giellageavaheapmi ja giela duohta árvu servodagas.

Sávvat lohkanmovtta ja buori skápmaáiggi!

John T. Solbakk ja Harald Gaski

Kultuvra ovddida servodaga

Lean dál maŋimuš áiggi jurddašaddan veahá kultuvrra rollas servodagas. Norgga ođđa ráđdehusa kulturpolitihka oažžu ollu kritihka kulturbargiin, earret eará danin go ráđdehus áigu unnidit almmolaš kulturdoarjja-ortnegiid vai kultursuorggi olbmot ozašedje eanet priváhta ruhtadoarjaga. Kulturdoaimmat galggašedje dasa lassin doaibmat eanet eaktodáhtolaš bargun, oaivvildit goit Ovddádusbellodaga politihkkarat.

Unge kunstneres samfund (Nuorra dáiddáriid searvvi) jođiheaddji Marianne Hurum cuiggoda NRK kronihkas golggotmánu 15. beaivvi mo Norgga kulturministtar Thorhild Widvey geavaha sániid nu mo ealáhusvejo-lašvuohta, entreprenevravuoha, geavaheaddjit ja márkán go hállá kultursuorggi birra. Hurum čilge ahte kulturbargit ja dáiddárat eai vuosttil priváhta ruđa kultureallimis, muhto son jearrá mo kulturministtar lea jurddašan ahte unnit stáhtalaš ruhtadeapmi attášii dáiddáriidda eanet friddjavuođa? Friddjavuohta mas – stáhtalaš váikkuhusas ja stivrejumis? Šattašii go unnit stivrejupmi jos priváhta márkánfámuid ovddasteaddjit oččošedje eanet váikkuhanmuni kulturbargiid ruhta-geavaheamis? Lohkki oažžu ieš válljet áddeš go dán duođalaš vai retoralaš gažaldahkan. Dineneavttut ja bohtosiid lohkat, ekonomalaš gánnihahttivuohta, dat goit eai leat vuosttas sánit mat goaikkehít mu millii go lean konsearttas dahje teáhterčájálmasa geahččamin.

Dát lea okta ovdamearka mii čájeha man dehálaš lea otná servodagas gozihit riikkaid kulturpolitihka, ja geahččat makkár retorihka eiseválddit geavahit.

Lohken maid duvle muhtin neahttaartihkkala albmá birra guhte lea sakka behtohallan go Norgga ráđdehus evttoha sihkkut Stáhtabušehtas doarjaga norgga-beale ortnegii mii gohčoduvvo "Den kulturelle spaserstokken". Dát lea stáhtalaš doarjjaortnet mii galgá sihkkarastit ahte boarrásat besset vásihit alla dási ja virgálaš dáidda- ja kulturgaskkusteami. Doarjjaortnegis lea vejolaš ohat ruhtadoarjaga iešguđet kulturprogrammaide nu ahte artisttat ovdamearka dihte sáhttet fitnat boarrásiidsiiddain konsearttaid doallamin. Almmái, gean nama in dál šat muitte, muitalii artihkkalis ahte son lei ieš oaidnán mo su eadni nu lei návddašan konseartta mii dollojuvvui boarrásiidsiiddas gos son orru. Sus goase gatnjalat golge go gullá ahte áigot heaittihit ortnega. Son oaidná man mávssolaš dakkár vásáhusat leat boarrásiidda, guđet ieža eai šat beasa eai ge goastta fitnat boarrásiidsiidda olggobealde.

Ráđdehusa beales ákkastallet baicce ahte anne hal divššárat huraidit boarrásiidda, oassin sin beaivválaš barggus. Dása dajan ahte juohke áidna olmmoš sáhtta leat kulturguoddi iešguđet láhkai, muhtimat eanet didolaččat go earát. Dás lea eanet sáhka das mo kul-

tuvra doaibmá erenoamáš vásáhussan, mii oanehis bottožis bovde geahčči, lohkki dahje guldaleaddji guođđit árgabeaivvi, ja návddašit ja čieknudit eanet dovdduid máilbmái. Makkár haddi lea dakkár vásáhusas, mii diktá min vásihit dakkára mii boktá min empatiija, mii boktá ilu ja morraša, ja diktá min dovdat ahte mii han leat ealli olbmot, eará olbmuid searvvis? Jearašin kulturministtar Widvevas, makkár mihtuid ja skoviid mielde son árvvoštalašii ja logašii dákkár kultuvrralaš buktagiid?

Dát oanehis jurddašaddanboddu doalvula mu viidáseappot eanet konkrehta áššái, namalassii dán *Sámis*-nummarii maid leat justa dál lohkamín. *Sámis* bláđđi lea dehálaš oassi SFSa kultur barggus. Dán nummaris beasat lohkat earret eará eváhkoáiggi birra, Ovttasuvvon našuvnnaid ja álgoálbmogiid vuoigatvuođabarggu birra, ruoššabeale sámiid bággo fárreimid ja giellaáššiid birra. Giella lea ge sámi kultuvrra deháleamos kulturguoddi, ja searvvi miellahtut leat buohkat ángiris giellaovddasteaddjit ja kultur bargit.

SFS vuordá dál vástádusa Sámedikkis, go Sámediggi biehttalii duvle addimis SFSii doaibmadoarjaga maid Sámediggi juohká nuoraid- ja kulturorganisašuvnnaide. Sivva lea ahte áššemeannudeaddji atná SFSa beroštusorganisašuvdnan, ii ge kulturorga-

nisašuvdnan. Lea oalle imaš ahte searvi mii lea sámi čálakultuvrra deháleamos ovddasteaddji oazžu dakkár dieđu Sámedikki hálddahus. Sámediggi ferte dál, sámi servodaga njunušásahussan, čájehit ahte sámi čálakultuvra duođaid lea, na, kultuvra! Sámedikki politihkalaš oaidnu lea čielggas, ja SFSa bargu lea Sámedikki kulturdefinišuvnnaid siskkobealde (čállá ráđđelahtu Henrik Olsen lohkkidreivves Ságat aviissas čakčamánu 13. beaivvi). Oaidnit leš čuovvu go hálddahus iežas politihkkariid, nu mo hálddahus galgá ge. Miellagiddevaš dás loahpas lea ahte ráđđehus easkkabáliid lea nammadan lávdegotti mii galgá bargat sáme giela hálddašeami ođasmahttimiin, seailuhan dihte ja nannen dihte sáme gielaid boahtteáiggis. Sávan lávdegoddái lihku bargguin ja lohkkiiide buori giellabottu!

Dearvvuođat

Lill Tove Fredriksen, SFS ovdaolmmoš

Ban Ki-moon OLLAŠUHTTIGOĐII ÁLGOÁLB MOTÁŠŠIID HOAIDIMA

ON-beaivvi, golggotmánu 24, attii oaivečálli Ban Ki-moon alladási virgeolbmui bargun hálddahit ja ollašuttit álgoálbmogiid vuoigatvuođaid máilmeorganisašuvnnas. ON láidesta dáinna lágiin barggu bidjat álgoálbmogiid máilmečoahkkima mearridan loahppajulggaštusa doibmii riikkaidgaskasaččat.

Wu Hongbo lea kiinnálačča namma, gii dán doaimmas galgá bargat ja son lea 2012 rájes bargan Ban Ki-moon vuolitoaivečállin. Son jodiha ON-čállingotti ekonomalaš ja sosiála áššiid ossodaga, masa maiddá gullá Álgoálbmotáššiid bistevaš foruma čállingoddi. Dan ovdal Wu lea bálvalan Kiinná ambassadoran Duiskii.

Vuolitoaivečálli fápmudahttimiin ON-vuogádaga álgoálbmotáššiid koordinerejeaddjin ovddaldastá Ban Ki-moon ávžuma, man ONa máilmečoahkkinn álgoálbmogiid birra buvttii sutnje duvle čakčamánus. Ban dáidá háliidan doapmat áššiin, man čoavdimii lei ožžon ja-gi áigimearrin, vái geasuhivččii dasa fuopmášumi go juo gulohaš ON-beaivvi dan almmuhii.

Dás duohko galgá ONa čállingotti ekonomalaš ja sosiála áššiid ossodat ja vuolitoaivečálli virggálaččat fuolahit, ahte ráhkaduvvo doaibmaplána dasa, mo ON-orgánat galget ovttastahttit álgoálbmotáššiid ja ovddidit ON-deklarašuvnna álgoálbmotvuoigatvuođaid hárrái. Bargui gullá maiddá ollašuttit loahppajulggaštusa mearrádušaid, mat dahkkojuvojedje ONa 69. oaivečoakalmasa alladási čoahkkimis New Yorkas čakčamánus dán jagi. Čoahkkinn lea šaddan dovddusin ONa máilmečoahkkimin álgoálbmogiid birra.

ONa DOAIBMAPLÁNA

Máilmečoahkkinn bivddii loahppajulggaštusas oaivečálli ráddádallat ja bargat ovttas álgoálbmogiiguin, ON orgánaid-gaskasaš doarjjajoavkkuin mii bargá álgoálbmotáššiiiguin ja lahttostahttaiguin álggahan nammii

Oaivečálli Ban Ki-moon

barggu ráhkadit doaibmaplána. Doaibmaplána galgá válldahallat, gude láhkai ON-orgánat ja -organisašuvnnat galgat geassit ovttá guvlui ja oktasaš ulbmiliin ollašuhttit álgoálbmotvuoigatvuodaid deklarašuvnna ja máilmečoahkkima loahppajulggaštusa. Deklarašuvnna álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra mearridii ONa oaivečoakkalmas 2007 juo, muhto stáhtat ja ON-orgánat leat leamaš dilssit deklarašuvnna mearrádusaid bidjat doibmii. Dáid váilevaš čađahanárjjaid lea sihke ONa Álgoálbmotáššiid bistevaš forum, Álgoálbmotvuoigatvuodaid ekspertamekanisma, Álgoálbmotvuoigatvuodaid spesiálaraporterejeaddji ja álgoálbmogiid iežaset organisašuvnnat cuiggodan. Davviriikkat leat daid stáhtaid searvvis, mat eai leat sealggahan deklarašuvnna ollašuhttit riikkaideaset siste. Bolivia fal lea mearridan olles deklarašuvnna riikka láhkan.

Máilmečoahkkinn bovdi oaivečálli fápmudit muhtin ON-vuogádaga alladási virgehasa nammejahkii bargat álgoálbmogiid áššiiguin. Loahppajulggaštusas lohka, ahte virgehasas galgá leat beassanláhki gitta ONa buot alimus mearridandássái. Virgehasas galgá namalassii leat vástu koordineret doaibmaplána, bajidit diehtomielalášvuoda álgoálbmogiid vuoigatvuodaid hárrái nu alla dássái go vejolaš ja ahtanuhttit vuogádaga doaimmaid oktalašvuoda vuoigatvuodaid ollašuhttima dáfus.

Álgoálbmogiid ovddasteaddjit ledje ráđđádallamiin ovdal ieš máilmečoahkkima gáibidan áshuvvot áibbas odđa alladásat virggi ON-vuogádahkii, miellasepmosit vuolitoaivečálli, gean vástun livččii nannet cuokka ja árjjaid ollašuhttit álgoálbmogiid vuoigatvuodaid ONa

miehtá ja fuolahit álgoálbmogiid oassálastimis buot ONa doaimmaid mearrideapmái. Dán lohká maiddá Álttá loahppadokumeanttas, man álgoálbmogiid máilmečoahkkin mearridii 2013 Álttás, gosa Norgga Sámediggi lei bovden ja gosa ledje ovddasteaddjit miehtá máilmmi čoahkkanan válmmaštallat ja soahpat álgoálbmogiid oainnuid ovdal dán jagi oaivečoakkalmasa alladási čoahkkima New Yorkas.

EAI SIERRA RUÐAT ÁLGOÁLBMOT ÁŠŠIIDE

Álgoálbmogat šadde goitge gierdat, ahte ráđdehusat eai miehtan sin *sierra* virggi áshangáibádussii dalle go stáhtat gaskaneaset šiehtadalle ovdal máilmečoahkkima čakčamánu. 2014 máilmečoahkkima loahppajulgastusas lohká oainnat, ahte alladási virggi ásaheapmi galgá dahkkojuvvo *dálá* resursadili siskkobealde. Nuba eai miehtange lahttostáhtat 69. oaivečoakkalmasas liigudit álgoálbmotáššiid virgái sierra ruða, muhto gohččo oaivečállis čáhkadit doaimma dálá budjehttarámaid siskkobeallái. Dát šattai guovttebealmiedáhussan stáhtaide ja álgoálbmogiidda. Stáhtat mihte álgoálbmogiid dahkat virggálaš vástun ON-vuogádaga buot bajimus dássái. Álgoálbmogat dohkkehede, ahte ii áshuvvo odđa virgi dán váste, muhto áššit šaddet dálá virgehasa geatnegasvuhtan. Guhki vuollái goitge leat álgoálbmotovddasteaddjit bidjan miela vuollái oazžut áigái sierra alladási virgehasa, mii duššefal álgoálbmotáššiid

áimmahuššá, ja danne mánggas atnet Ban Ki-moon mearrádusa vuosttas lávkin dan juksanmeari guvlui.

Dasgo ii áshuvvon odđa virgi, de báhce dušše guokte molssaeavttu dasa, guđe virgái ja doibmii álgoálbmotáššiid hoaidin galggai biddjojuvot. Dát ledje ONa olmmošvuoigatvuodaid allakomiseara kantuvra (OHCHR), mii lea Genevas Šveiccas ja ONa ekonomalaš ja sosiála áššiid ossodat (DESA), mii lea New Yorkas USAs ja man jodiha vuolitoaivečállis. Guktot orgánat barget dál juo álgoálbmotáššiguin. Olmmošvuoigatvuodaid allakomiseara kantuvrra álgoálbmot- ja veahádatossodat Genevas doaimmá sihke Álgoálbmotvuoigatvuodaid ekspeartamekanisemma (EMRIP) ja Álgoálbmotvuoigatvuodaid spesiálaraporterejeddji čállingoddin. Ekonomalaš ja sosiála áššiid ossodagas New Yorkas lea fas Álgoálbmotáššiid foruma (PFII) čállingoddi, ja dainna lágiin dat lea foruma tekniikkalaš ja sisdololaš doarjjadoaimma.

Máilmečoahkkin sidai virggi bidjat nu alás ONa mearridanvuogádahkii go vejolaš, mii gáibida lahka vuoda oaivečállái. Go ONa oaivebáikki olis árvoštallá dan guokte molssaeavttu, de áicá ahte olmmošvuoigatvuodaid allakomiseara lea ekonomalaš ja sosiála áššiid vuolitoaivečállis ektui gáidoseappos oaivečállis, vaikko dát virgehasa guovttos leaba formálalaččat ovttá dásis

Sámediggepresideanta Aili Keskitalo doalai rahpansártni ON eamiálbmot-konfereanssas New Yorkas čakčamánu 22. b. 2014. Govva: Sámediggi, Kárášjohka.

ONa hierarkijas. Allakomiseara almmage lea geografaččat Genevas, ja lea dan sujas sakka hárvvibut ONa oaivebáikkis New Yorkas go vuolitoaivečálli. Danne leige lunddolaččamus fápmudit vuolitoaivečálli álgoálbmotvuoigatáššiid ja vuoigatvuodaid ollašuhttinplána koordineremii.

KIINNÁLAŠ NJUNNOŽIS

Ođđasa Wu Hongbo fápmuduhttimis ledje Kiinná virggálaš ođasdoaimmahagat johtilat dohppetit ja diedihastit, diedusge danne go gulohaš virgealmái lea kiinnálaš eiseválddiid luohhtevaš. Kiinná gullá daid stáhtaid searvá, mat eai dovddas iežaset rájaid siskkobealde leat álgoálbmogiid. Muhto Ovtastuvvan Našuvnnaid vuolitoaivečállin Wu ii ovddas Kiinná, muhto máilmeorganisašuvnna 193 lahttostáhta. Dát organisašuvdna lea dovddastan álgoálbmogiidda sierra stáhtusa vuogádagastis, ja lea mearridan deklarašuvnna álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra. ON-orgánat leat maiddái dohkkehan álgoálbmogiid iešmearridanvuoigatvuoda, álgoálbmogiid oassalástima mearridan-

proseassaide ja ahte eai galgga mearrádusat álgoálbmogiid guovdu dahkkojuvvot sin friddja, ovddalgihtii ja diehtevaš miedáhusahaga. Dán politihka galgá Wu Hongbo válgat ja ollašuhttit, go dál virggálaččat doaimmá maiddái ONa álgoálbmotáššiid vuolitoaivečállin.

Jáhku mielde lea Ban Ki-moon háliidan dáinna mearrádusain, mii ON gulu mielde byrokratiijas rábmjuvvo háhppilis dahkun, arvosmahttit ja oaivadiht lahttostáhtaid maiddái duodas bargat álgoálbmogiid vuoigatvuodaid ollašuhttimiin. Šaddá miellagiddevažžan geahččat, gallego Norga, Ruotta ja Suopma, mat leat álggu rájes leamaš ON-doarjaleaddjit ja mat atnet ONa olgoriikkapolitihkaset čiehkageađgin, aitto ovtta johtilit ollašuhttigohtet ONa máilmečoahkkima loahppajulggastusa mearrádusaid riikkadásteaset.

Suoma sámit

eváhkkomátkkis

Látteatnamis

Álggos lei jeaggeniitu, liššá ja Máret-Niillás. Čakčamánuš 1944 unna sámi gilážiš, Gáregasnjárggas, lei hušša. Čakčabarggut oktan suoidnebargguiguin ja jeagildemiin ledje dál barggu vuolde, ja guhkes joatkasoahti lei nohkan. Easkka dahkkon vearjo-luoitta Sovjetlihtuin lohpidii dan, ahte gánddat máhčašedje soađis ja eallin livččii fas dego ovdal.

Máret-Niillás láddjii Luopmošjávri jeaggeniittu. Das láddjedettiinis son čalbmegeažis oinnii muhtima lihcadeamen jeaggeravddas. Sofe-Risten girddihii bovnnaid badjel. Son illá mášai dearvvahitge, go juo hoahpuhišgođii albmáid ruoktot guovlluid: márkaniš ledje finadan suomelaš virgeoapmahaččat, geat ledje gohččon ráhkkaniš eváhkkui – dalán.

Máret-Niillás (Pieski) jeaggeniittus láddjemin lea govva, mii speadjalastá olles Suoma sáme kultuvrra ovdáneami jorggiheami muttu. Mánngat sámit gárte vuolgit soađi áigge čakčat 1944 njuolga jeaggeniittus Nuortabađaeatnamiš eváhkkomátkái, mii bisttii olles dálvi. Dat lei áibbas nuppelágan ja vierrogielat kultuvra.

Duššadeami ja láddagas miinnaid dihte eváhkuš máhcahuvvojedje ruovttuguovlluidasaset eanaš easkka čuovvovaš gease. Eváhkkodálvi mearkašii sámiide hui earenoamáš áigodaga, goas sii oahpásmuvve hui lahka suomelaš eanandoallokultuvrii. Dás ledje iežas buorit ja heajos bealit. Deaivvadeapmi gárttai váikkuhit sámiid juohkebeaivválaš eallimii. Dat lei goittotge easka álgu guhkitáigge rievdamii, ođđasishuksema rievdasaide.

Suomas sámit gárte militearabálvalussii jagis 1919, muhtumat Oulu gávpoga rádjái 600 km eret sámevuovllus. Májjo-Ásllat (Länsman) Oulus jagis 1933. Govva: Suomen Kuvalehti.

Gábe-Jovnná (Aikio) lei Suomas dovddus sámealmmái, gii oaččui Suoma stáhta gudne-medálja ja geainna maiddái duiskalaččat besse oahpasmuvat soađi áigge. Gurutbealde Lothar Rendulic, gii lei njunuš, go duiskalaččat duššadedje olles Sámeeatnama. Govva: Siida.

MAID NAGODEAŽŽABEHTET GURPUT – JA DE DOLLET!

Lappi soađi sivvan ledje Suoma ja Sovjetlihtu gaskasaš vearjoluoitaga eavttut čakčamánu 1944. Duiskalaččaide addui guovtti vahkku mearreáigi, čakčamánu beallemuddui, čáhpodit eret Suomas. Áigi lei menddo oanehaš duiskalaččaide, geat galge sirdit moatti čuohte duháha soalddáha lassin buot biergasiid Oulu guovllus gitta Davvi-Norgga doarjjaguovlluide nappo Tromssa guovlluide.

Soahti orui áidna vejolašvuohta, ja olles Lappi álbmot – nu suomelaččat go sápmelaččatge – galge evakuerjuvvot ovdal mearreáiggi nohkama. Virgeolbmuid bođii fáhkka dat, ahte Lappi álbmoga uhkádussan eai leange ruoššat, dego buot evakuerenplánain ledje smiehtadan, muhto baicce duiskalaččat, geat ledje juo Lappis. Evakuerenplánaid galggai moatti beaivvis smiehttat ođđasit.

Evakuerema ledje plánen álggos dáhpáhuvvat nuortin oarjjas muhto dál evakuerema galgege smiehtagoahtit davvin máttás. Dasgo duiskalaččat ja suomelaččat ledje 1941–44 lihtodan oktii, de duiskalaččat ledje miehtá Davvi-Suoma Oulus ja Guossámis bajás

guovlluid. Davimus guovlu, gosa sáhtte olbmuid dorvolaččat evakueret, lei Davvi-Nuortabađeatnama máttit oassi, sullii 700 kilomehtera sámeaguovllus máttás. Eanodaga sámiiid evakuerjedje eará Oarje-Lappi láhkai Davvi-Ruttii.

Virggálaš mearrádus evakuerema álggaheames addui čakčamánu 7. beaivve 1944. Ohcejohka, Anár ja Beahcán gulle hohpolamos guovlluide. Boaittoeal gillážiin sáhtte dohppestit mielde dan, man iešguhtet nagodii gurput. Mánngat Deanuleagi ássit muitaledje ožžon rávan dušše: "Maid nagodeažžabehtet gurput – ja de dollet!" Čohkkenguovddážiin sáhtut vuolgigohte goittotge easka vahkku dan manjá.

Vuolga lei mánngasiidda oalle vásáhus. Guhkes, viđa jagi soahteáiggi 1939–44 jáhkke leat meattá, go vearjoluoitta Sovjetlihtuin dahkkui. Jeaggeniittus Máret-Niillásge ii máhttán álggos váldit oba duodasge kránnjá sáni, baicce vuosšastii vel gáfe ja láddjestii lohppii ovdal go gulul vuolgališgodii gili guovlluid. Doppe čuvvgodišgodii ášši duohtavuohta: ruovttus lei fárren ollesfárta jodus. Niillasa nieida Máret mitalii manjá, man váivi ja lossat áhččái lei, go son áddii gártat guođdit ruovttus:

Máret-Niillás (Pieski), su eamit Niillasaš-Biret ja mánát Ovlá ja Máret 1920-logus. Čakčat 1944 Máret-Niillas bearrašiinis galggai álggahit losses eváhkkumátki Nuortabađa-eatnamii eará sámiguin.

"Go mii earát das buđaldeimmet, áhči šlundduhii šiljus ja čohkohalai dalle mánnga diimmu beavdeguoras, šuohkašii nu ahte hárdut lihkaadedje. Min mielas orrugodii, ahte vuolgimis gal ii boađe ii mihkkige, go áhčči váldá nu lossadit. Muhto go lei muhtin áigge das šuohkašan, de son lávlui das beavdeguoras sálmma: *Man Ipmil dahká, dasa duđan*. Ja maid galggaš, dan maŋŋá olles eváhkoáiggi áhčči lei nu roahkkat ja buorre mielas, ahte ilosmahtii ja jedđii earáid maid. Son guođđilii dasa beavdegurrii buot morrašiiddis."

Eváhkolaččaide lei eahpečielggas dat, basttášedje-go šat máhccat ruovttoluotta ruovttuguvloseaset. Almolaččat jáhkke, ahte Sovjetlihtu joavkkut váldet háldui olles Lappi. Panihkka ii goittotge buollán mange muttus. Anára lahkosiin Nuorá-Juhánis Heikki Sarre jáhkii nannosit máhccat ja árvalii biippostaladettiinis: "Leahan dat iešalddes somá, ahte mánátge besset oaidnit vehá máilmmi." Muhtin vilppastii skuvlakárttastis, ahte gosbat dat Ylivieska iešalddes lea, gosa sii ledje dál dollemin.

Biret-Máret (Pieski) mitalii maŋŋá, ahte go ráiddut boahtigohte Anárjohsiste čoaikkanabáikái Roavesavonii, de gusat mollo lođuheamit: "Vigihis luondugáhppálagatge áddejedje, ahte dál lei juoga váivves ášši dáhpáhuvvamin." Gusaid fárrui váldima ii sáhttán oba jurddašitge. Daid galggai njuovvat dahje vuovdit duiskalaččaide, vaikko sin dáidduide eai gal luohttán. Heasttaid ožžo váldit mielde, muhto beatnagiid galggai báhčit.

LOSSES MÁTKI ERET RUOVTTUS

Olles Suoma beale sámi evakueren sullii vahkus lei suomelaš virgeolbmuid ja Lappi ássiid oktasaš suorra oláhus. Olbmuid galggai ráhput čoaikkái doares bealde masá ovttaid mielde, dasgo sii orro guovlluin gosa beasai fatnasiin dahje vácci. Ohcejoga ássiid čoaikkanabáikkít ledje Roavesávu ja Gámas, gosa sii bohte jogo Deatnoráigge dahje Beahcáma badjel.

Anárjohsiste bohte vácci Idnetvári bokte Anárii dahje luite fatnasiiguin Gáregasnjárgii, ja jotke doppe ohcejohkalaččaid mielde. Anárjárgátti ássit johte dáblaččat fatnasiiguin. Anára gielddas čoaikkanabáikin

*Máret-Niillás (rivttesbealde) láttebiktasiin Ylivieskas eváhkkumátkkis ovttas Máret-Jovnnáin ja Bihttuš-Bieráin (Porsanger).
Govva: Eino Jokinen.*

ledje girkosiida Anár, Avvil ja Dearpmáš, gosa maiddá Beahcáma olbmot bisánedje. Doppe eváhkolaččat dolvojuvvojedje Roavvenjárgii, ja mátki bisttii vel vahku, moaddege vahku Ylivieskai. Oarje-Anára boazosámi gilážiid evakuerejedje Nuortabađaeatnama sadjái Ruota beallái.

Suopmelaš guorbmebiillat ledje Beahcáma guovlus várrejuvvo, muhto eváhkolaččaid sáhttu ordnašuvai oalle miellagiddevaččat. Duiskalaš guorbmebiillat bukte juo olles fártta gálvvu máddin davás. Avvila duiskalaš komendánta, major von und zu Fraunberg mearridii, ahte oktage guorbmebiilla ii ožžon stártet ruovttoluotta almmá eváhkolaččaid haga. Sámi evakueren nappo dáhpáhuvai 90 proseantasaččat duiskalaš sáhtuiguin.

Davvi-Suoma evakueren manai buohkanassii ortnega mielde, johtilit ja beaktilit. Beahcán, Ohcejohka ja Anár ledje evakuerejuvvo čakčamánu 17. beaivvi rádjái. Sivvan dákkár beaktilis evakueremii sáhtii gávdnot dan oktasaš vuoiŋgas, mii lei šaddan soađi áigge, ja luohttámušas virgeolbmuide, dego maiddá veháš bággemisge: lobiheamit báhcán olbmuid uhkidedje manahit odđasishuksema buhtadusaid.

Davvi-Suoma evakueren spiehkastii oalát Norggas, gos evakueremis fuolahedje duiskalaččat. Dát ledje váldán háldui Norgga 1940 ja olbmot eai luohttán sidjiide. Evakueren álggii soađi áigge. Čielga plána ii lean, baicce evakueren dáhpáhuvai bákku vuolde, earret eará visttiid boaldimiin.

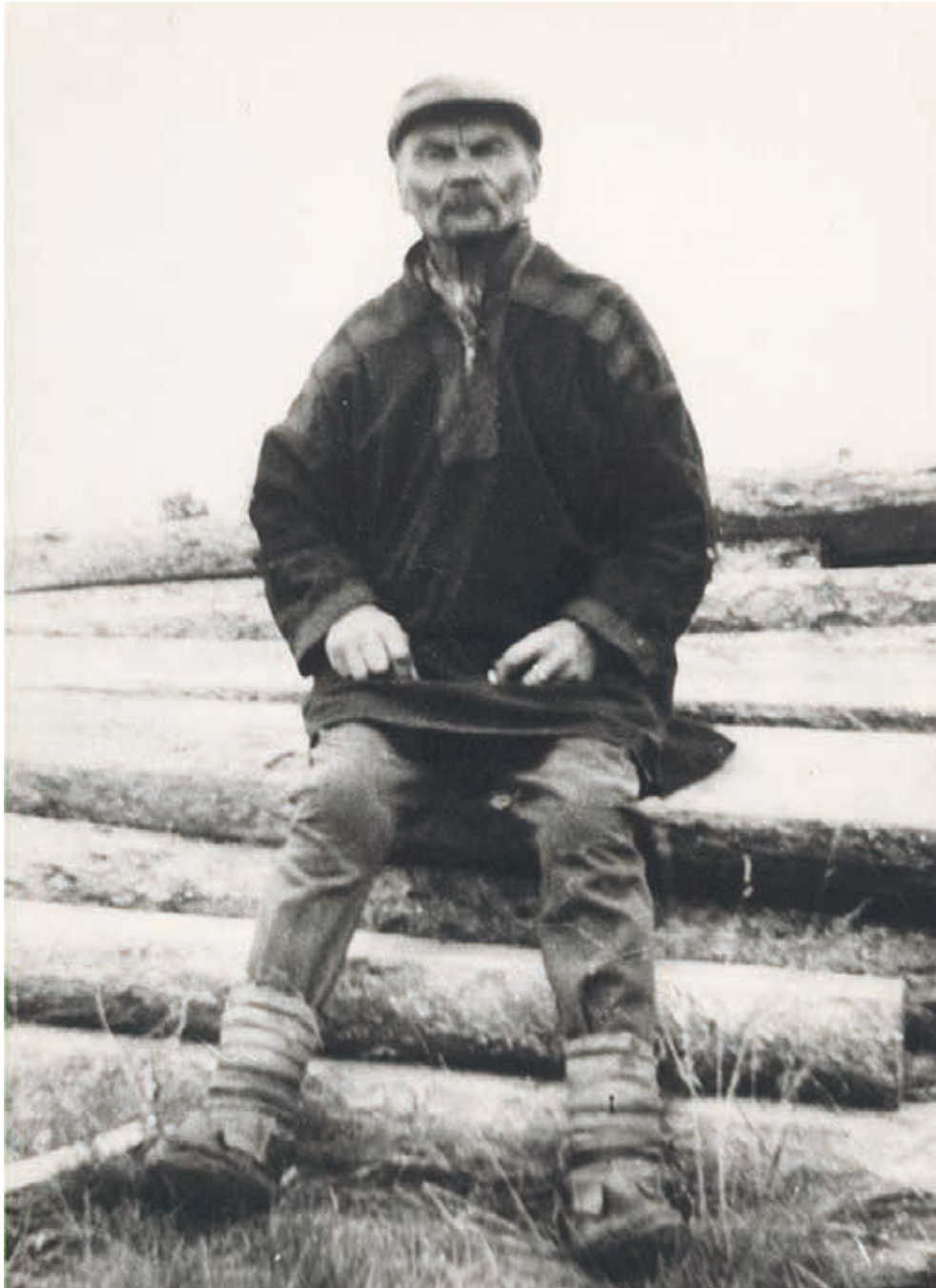
Báikkálaš ássit vávjálaste evakuerema, ja masá goalmát oassi sis bázi dálvá Finnmarkku duoddariida ja vuonaide. Sin gohčodedje báktehoalloássin (huleboer). Eváhkkodálvi lei guhkki ja váivi, dasgo duiskalaččat johte Finnmarkkus olles dálvvi. Gávnnahallan dálveássiid válde fánjan ja juobe báhče.

Suoma bealde duiskalaččat láhttejedje evakuerenmuttus oalle olmmožin. Oktavuodát báikkálaš olbmuide ledje šaddan buorit soađi áigge, eaige sii ádden evakuerema. Duiskalaččat veahkehedje lástemis ja fuolahedje mátkki aldege mánáin ja nissoniin.

Duiskalaččat váidaledje go boares verddet gárte vuolgit, muhto dáhkidedje atnit fuola verddiid dáluin ja eará opmodagas: "Ehpet dovdda daid šat seammán, go máhccabehtet!" Go Lappi soahti álggii, duiskalaš "ruovttujoavkkut" molsašuvve sierra duššadanjoavkkuide, mat fuolahedje das ahte buot ja visot boldui, biliduvvui ja duššaduvvui. Danin anárlaččat eai duodaige dovdan báikki šat seammán.

Áibbas buohkat eai vuolgán eváhkkui Suoma bealdege. Moaddelot badjealbmá Oarje-Anáris mearriedje leansmánne vehkiin bissut ruovttuguovllusteašset guodoheamen bohccuid amas duiskalaččat váldit daid. Masá buohkat ledje sápmelaččat Guhturis, Lismás, Leammis ja Menešjávrris. Maiddá Deatnogáttis ja Anárjohsiste ledje duiskalašsoađi áigge muhtin dálveássi. Muhtimat ledje dálvvi Norgga bealde, gos dilli ii lean gal dađi álkit. Dalán soađi maŋŋá, juo ovdal jahkemolsašumi, máhccagohte lasi badjeolbmot davás.

BÁHTAREADDJIT NUORTABAĐAEATNAMIS
Čakčamánu 1944 áigge buohkanassii 168 000 davvisuopmelačča oktan duháhiiguin elliiguin gárte eváhkkui Lappi soađi vuolde. Sápmelaččat dán ledje dalá rehkenastinvugiid mielde buohkanassii moaddeduhát. Sis unna oasáš, nappo Eanodaga ja Oarje-Anára boazosámit, evakuerejuvvojedje Ruota beallai, Johkamohkkái ja Árvvesjávraí. Eanáš oassi evakuerejuvvojedje Nuortabađaeatnama njealji gildii: Anára ássit Ylivieskai, ohce-

*Máret-Niillás lea máhccan eváhkumátkkis
ja lea ráhkadeamen ođđa dálu Gáregas-
njárggas. Snuibagahpir lea oaivvis ođđa
áigge mearkan.*

johkalaččat Alavieskai, nuortalaččat Kalajokii ja Soab-
bát guovllu unna jovkkoš Himanka gildii.

Mánngga sápmelažžii Nuortabađaeatnamii ollen
lei dego olgoriikkamátki, mii ciekka millii. Dušše beare
geainnut ledje oaidninveara, dakkárat eai jur gávdnon
ruovttuguovllus. Ođđa eallit ja šattut, degomat spiinnit
ja vuoncát ja eppelat ja rušppit ledje miellagiddevaččat
ja boktaledje sáhkkiivuoda. Imaštallamuš lei maid dain
viiddis niittuin, gordnebealdduin ja návehiin, main
sáhtte leat gusat logi geardde eanet go návehiin davvin.
Muhto go ledje bággehallan mátkki ala, de ledje maid
dakkárat, geaidda vásáhusat ledje váddásat ja átestussan,
dego mánngga earáge báhtareaddjái. Vuosttas kultur-
šohka dagahedje ovttaskas áššit, mat laktásedje birrasii
ja árgabeaivvi birgemii. Go Oulu leana sirdolašveaga-
dárkkisteaddji gallestalai Alavieska sámiiid, dát váida-
ledje hávkat Nuortabađaeatnama duolba eatnamiin.
Duoddaris ja meahcis sii dovde iežaset leat dorvvus ja
vuoinjadedje ráfis. Nuortabađaeatnama ávdin ja viiddis
duolba eatnamat orro hávkadeamen olbmo.

Čáhci ja borramuš ledje mihtilmas kulturšohkat
báhtareaddjiide. Dat máinnašuvvojit mánngga gáldus:
áššegirjjiin, áviisaartihkkaliin ja jearahallamiin. Nuorta-
bađaeatnama johkačáhci lei eváhkolaččaide beanta
balddonas. Anára girkohearrá muitalii, ahte muhtimat
gádde buhtesčáhcespánja selagievdnin, muhto de gul-
le čázi leat gáivvočázi. Guovllu doaktára mielde "ruškes,
duolva, guohca čáhci balddii Lappi šelges čáziide hárvá-
nan olbmuid, ii das duostan basadit, ii bassat lihtiid ja
biktasiid".

Borramušgálvodilli Gaksa-Nuortabađaeatnamis
lei váttis, ja borramušgoarttaiguin lei váttis oazžut al-
bma borramuša. Báikkálaš gávpejasat doaimmahedje

buoremus gálvvuid iežaset olbmuide. Dieđus ledje
muhtin dáhpáhusat, main ovdamearkka dihte bohtá-
siid ledje "ovdal borahan ealliide go addán sirdolaččaide
dahje ráhkaduvvon bohtásjáffun, mas oaččui buoret
hatti".

Goartaborramušat ja borramušláhpožat go noh-
ke eváhkolaččat gárte dorvvastit čáhppes gávpái, man
haga mánnggat bearrašat eai livčče birgen. Dat goittot-
ge doalvulii beaktilit sámiiin vel dan mañimuš ruhtabiht-
táge. Muhtin badjeolbmot besse finadit davvin ja buk-
te guoli ja bohccobierggu, mat movttiidahte sakka
eváhkolaččaid árgabeaivvi. Maiddái boaldinmuoras lei
garra gilvu, go dat lei nu unnán, mii dieđus lei ártet olb-
muide geat ledje hárvánan Anára vuvddiide.

Okta vártisvuohta, mii bisttii olles dálvvi, lei or-
runsaji oazžun. Lanjat ledje gáržžit ja váivvit, dasgo ovt-
ta uvnnahis loktalanjas, mii "ii lean heivvolaš ássamii",
sáhtte orrut juobe 6–10 olbmo. Ylivieskalaš dáluisit
fas jágii golmma olbmo sámebearraša stuorra eanadá-
lus sevdnjes ja čáhppes sávdnái: "Sivvan lei dáluveahka
máinnašan, ahte dat ii sáhtán duoddut haksit dan guol-
lehája, go sirdolaččat málestedje."

Gáržžes ássan leš lasihan maid eváhkolaččaid
dearvvasvuodávártisvuodáid, mat ledje duodalaččat das-
go olbmot gárte guovllus nubbái. Juo mátkki alde olb-
muide lei njommon garra luhčadávda, mii illá oba buor-
rániige ja masa masá buohkat buohccájedje. Dán lassin
eváhkolaččain lei álggu rájes geahpesdávda, čottavuolši,
ruksesfeber ja fiskesdávda. Ođđajagimanus 1945 golgo-
dávddat jokse maid Ylivieska. Dat ledje leamaš giksin
juo eará guovlluin Nuortabađaeatnama. Geahpesdáv-
da lassin eváhkolaččat jápme čotta- ja čollevuolšái.

Dávdat njommo earenomážit sámiiide, go fas báikegotti ássiid ja gárjillaš eváhkut eai buohccán nu olu golgodávddaide. Sivvan dása árvaledje sámiin váilut imnutehta, leihan ovdamearkka dihte čottavuolši áibbas odđa dávda sámequovllus vel soađi áigge. Dan lassin sámiiid buohccámii váikkuhii borramuša ja dálkkádagaga rievdan, dego maiddái "juobe ahkit ruoktot", man máinnašedje jápmima sivvan sihke guovlludoavttir ja jearahallon sámít.

Hávdebiellut čuodjagohte juo vuosttas vahkkuid áigge. Earenoamážit mánát jápme dálvvi áigge čovve ja golgodávddaide: čottavuolšái, saidnangosahahkii ja čaallevuolšái.

OKTASAŠ VUOIGNA SÁMIID GASKKAS

Bajábeale ovdamearkkat govvidit dan vuodu, masa sámiiid oktavuodát áibbas nuppelágan kultuvrii nappo suomelaš eanandoalliide galge huksejvvot. Eváhkkui vuolgima hoahpu dihte sámít eai sáhtán čájehit Gaska-Nuortabađaeatnama ássiide dan maid sii duohtavuodas ledje: sis eai lean diŋggat, ii borramuš ja ruđasge sii nohkkojedje mátkki alde johtilit.

Suomelaš eanandoalliid eallinvuogit ja ideála máilmmigovva ledje máŋgga láhkai earáláganat go luondduealáhusain calli sámiin. Dát oidnui earenoamážit Beahcáma nuortalaččaid buohta. Dáid čorgatvuohta ja eallinvuogit eai deavdán fásta orruma eavttuid ja dahje ulbmiliid, ja gaskavuodát ortodoksalaš, ruoššan navdon nuortalaččaide ledje muđuige buot fuonimusat.

Ovdagáttut ledje guktui bealde. Ovdamearkka dihte Gáregasnjárggas ledje ovdal soađi njulgestaga ballan láddelaččain, dasgo okta báikegoddái guivásan láddelaš lei mielahuvvan ja goddán bearrašis. Muh-

tin Nuortabađaeatnama ássiid mielas sápmelaččat ledje čuvgetkeahtes meahccestálat, geat buljardedje "amas giela" ja bohte ráfehuhttit sin.

Sámít ja suomelaččat galge goittotge vuogáiduvvat odđa dillái. Sihke báikkálaččaid ja eváhkolaččaid álgoáiggi ovdagáttut goittotge váido dálvvi mielde. Osku ja čoakkalmasat ledje dehálaččat oktasaš vuoiŋŋa huksemii ja doalaheapmái. Ipmilbálvalusaid lassin čoakkalmasaid ordnejedje vahkkuid áigge ovttaskas olbmui ruovttuin.

Jo jahkemolsašumis badjeolbmot máhccagohte davás, ja giđdadálvve mielde johttájedje maid eará ráves almmáiolbmot ráhkkanit dasa go eváhkut máhccet. Eváhkut máhcahuvvojedje goittotge easkka giđa bealde ja geassit 1945. Bekkii ahte buot lei duššaduvvon. Listtuid duššaduvvon visttiin ja ráhkkanusain almmustahtte cuoŋománus. Girkut ledje báhcán, muhto buot eará ráhkkanusat ja visttit ledje duššaduvvon.

Orrun guhkkien eret ruovttuguovllus ja dorvvohisvuohta huksejedje sámiiid gaskii odđalágan oktiigulleašvuoda, mii nanusmuvai oktasaš čoahkkanemiin. Áddejupmi das, ahte sámiiid ruovttuguovlu lei masá oalát duššaduvvon, lei guovddáš sivvan sámiiid ortnii-deapmái.

Giđdat 1945 Alavieskas riegádii vuosttas Suoma sámiiid searvi Samii Litto. Dat lei Suoma vuosttas oalát sámiiid iežaset álgagis riegádan searvi, mii geahččalii duvdiit sámiiid ovdduid odđasishuksema áigge. (Gč. Veli-Pekka Lehtola: *Sápmelaččat Suoma politihkas 1900-logu álgogeahčen*. Sámis 14, 2013.)

Buot buohkanassii eváhkkooáigi oahpahii sápmelaččaide suomelaš kultuvrra ja eanandoalloservoša dábiid ja málliid sihke konkrehtalaččat ja mielalaččat.

Mánnggat ohppe suomagiela, man mearkkašumi odđasishuksema áigge atnigohte árvvus masá menddo ollu. Sámiin álge leat odđa dábit gárvodit ja basadit, borragohte odđa borramušaid ja stoahkagohte odđa stohkosiid. Eváhkoáigi buvttii mielddis Deatnogáddái maiddái suoidnegilvima ja sirkila geavaheami.

Eváhkoáiggi sáhtta oaidnit ovttaskas sápmelaččaide mearkkašahtti muddun, áigin goas sii huksejedje odđa oktavuoda suomelaš kultuvrii. Dat lei stuorra dovdduid áigodat, man sápmelaččat iešgudetlágan vásihusaideaset ja luondduideaset dihte atne áigin, mii fálai muosáhusaid, dahje vásihedje dan váivves, juobe traumálaš áigin.

Almmá Lappi duššadeami haga váikkuhusat livčče sáhttán báhcit unnibun ja dábalaš dilis dat livčče sudan oassin árbevirolaš kultuvrras. Lappi soađi dagahan duššadeapmi ja odđasishuksen dolvo goittotge dasa, ahte eváhkoáiggi vásihusat láchče saji garra suomaiduhtimii. Seamma láchkai go sámequovllu ráhkkanusat huksejuvvojedje suomelaš standárdadáluid mielde, maiddái mielaláččat sámeana huksejuvvui suomelaš ideála máilmmigova málle mielde.

Kristtalaš osku ovttastahttii sámiid eváhkuáiggis ládde-laččaide. Lestadialaš čoakkalmasaid dolle maiddái Nuortabađaeatnamis seammá láchkai go Deanuleagisge soađi áigge, go girkohearrá Erkki Vuornos logai Biibbala. Govva: Antti Hämläinen.

Nuppe dáfus odđa servodat fálai sámiide odđa vugiid doahttalit gielaset ja kultuvrraset suomelaš kultuvrra siste. Čeahpes sámenuorat besse skuvlabálgáid ala ja ožžo skuvlejumi, man mearkkašupmi oidnogođii nannosit 1960-logu rájes, go nuorat bajásšadde ja ahtanušše sámi servodaga váikkuheaddjinn – Samii Litto sin ovdagovvan.

Guoládaga sámiid eallin ovdal bággo fárrehe miid

Guoládatsápmelaččat leat sulli 1600 olbmo ja ássat Guoládatnjárggas Ruoššas. Earáláhkai go sámit Skandinavias, de leat Guoládaga sámit ássan gávpotlágan birrasis jo eanet go 50 jagi. Sápmelaččat eará sajis Sámis geat galldit oappáideaset ja vieljaideaset nuppebealde rájá dábálaččat hirpmástuvvet mo sámit sáhttet ná eallit, stuorra gávpogiin? Manin välljejedje ná eallit, ja hilgut árbevirolaš báikkiideaset? Dán ártihkkalis hálidan dáid áššiid muhtin ráje čilget.

Sámit Ruoššas eai ása árbevirolaš giliin dán áigge danin go eiseváldit giddejedje sin giliid 1930 – 1970 jagiin. Sápmelaččat bákkus fárrehuvvojedje eret iežaset guovlluin. Dát lei issoreamos ja eanemus surgadis eallinnuppástuhttin sámi servodagas Ruoššas 20:at jáhkeduháhis. Válljejuvvi lei dahkkon sin ovddas. Dát vásáhusat eai leat gieđahallon ja boahtán ovdan dieđalaš dutkamiin ja medias. Dán ártihkkalis áiggun danin fuomášuhttit mo odđasit ásaiduvvan duođaid lea dáhpuhuvvan, ja mo Guoládaga sápmelaččat dán leat vásihan.

Árbevirolaš sámi eallin – mo dat rievddai

Sovjetáiggis mii bisttii 70 jagi, Ruošša sámit vásihedje mánnga rievdadeami iešguđetge eallinsuorggis. Dat guoská eanemusat politihkkii, mii váikkuhii guovlluide gos ásse ja gillii maid hálle. 1930 jagiid rádjái ovdal go odđa Sovjet ráđdehus ásehii válldis Guoládatnjárggas, de ledje sámiin siiddat. Oktibuot ledje 21 sámi siidda 1850:s nu mo: N’javddam, Pac’jogk, Pecam, Muetk, Kiilt, Koardegk, Lejjavv’r, Arsjojk, Jovvkuj, Guoddemjavv’r, L◻mbes, P’enne, Sosnevke, Suenŋel, Nuett’javvr, Sarvesjavv’r, Akkel, Čukksuel, Masel’k, Lujavv’r, Kintuš.

Eanaš ássit giliin ledje sápmelaččat geat elle boazodoluin, guolástemiin ja bivdduin. Dálvit ásse dálveorohagain ja geassit johte bohccuideasetguin geasseorohagain Guoládatnjárgga siseatnamiidda dahje mearriddui. Juohke stuorra eanangáhppálat mii gulai orohahkii juhkkovjuvvi bearrašiid siiddaid gaskkas. Guohtuneatnamat ja eananriggodagat juhkkovjuvvojedje soga árbevirolaš vugiid mielde. Juohke bearaš oáččui bivdoja guolástanguovlluid ja guohtuneatnamiid, mat led-

Árbevirolaš sámi báiki Arsjojk ovdal jávkadeami ja bággo-fárreheami 1964.
Copyright: Anna Afanasyeva.

je doarvá birgemii. Ja dáid árbevirolaš guovlluid árbedje maŋisboahttit. Gilit gulle sogaide.

Dađebahát Guoládatsámiid dilli rievddai johtilit ja vealtameahttumit 1930 loahpageahčen 1940 rádjái. Dutki Johan Albert Kalstad čállá ahte 1930 loahpageahčái sámiin lei iežaset láhkavuogádat, sosiálalaš organiseren ja luondduriggodagaid juohkinvuogádat man vuodđun ledje siiddat. Stáhta politihkalaš kollektiviseren jávkadii dan. Ja dasto industriseren ja ekonomalaš sentraliseren dagahii eret reastta 1960 ja 1970 jagiin.

Kollektiviserenpolitihka boadusin lei ahte priváhta boazodoalut našunaliserejuvvojedje ja álge doaibmat dego kollektiivvalaš fárpmat, main sápmelaččat šadde bargin ja guođoheaddjin – ealuin mat oktii gulle sin bearrašiidna. Dan áigge rievddai našunála oaidnu nomádalaš olbmuide kontrolleren dihtii sin geat ledje johttiálbmogat, vai ássagohtet ovttá sajis. Danin mearredje Murmánska guovllu eiseváldit sihkastit eret dálveorohagaid ja sápmelaččat biddjojedje bistevaččat ássat geasseorohagain.

Muhtin 10–20 jagi maŋná mearriduvvui ahte sámit galge ásaiduvvat ovttá báikái lahka geasseorohagaid. Praktikalaččat mearrádus lei ahte sámit galge ásaiduvvat Lujávrái, mii lei leamaš sámi gilli Guoládatnjárggas. Dán láhkai maŋga sámi bearraša sirdojuvvojedje moddii golmmalot jagis. Guoládaga sámit leat sirdojuvvon eai dušše dán politihka geažil, muhto maid industria ássahemiid geažil, nu mo Koardegk sijjt, mii buodđuduvvui 1965:s. Dat olbmot sirdojuvvojedje Lujávrái.

Dán áigge leat buot sámi ássanbáikkis sihkkovuvvon guovllu geográfalaš registeris, dego eai livčče goassige gávdnon. Duohtavuotta lea ahte maŋgga báikkis Guoládatnjárggas leamaš sámi báikenamat, mat leat hilgojuvvon. Daid sadjái lea biddjon namat mat leat Ruošša dahje Sovjet ideologia mielde, nu mo Arsjojk sijjt mi rievdaduvvui "Bolševik" nammasaš báikenaman. Jovvkuj sijjt – šattai "Peredovoj put" mii mearkaša ovdánahtti bálggis.

Sii válde min, bákkusfárrehedje min ja eai ge jearran olus maidige mis. Buvda fárrehuvvui ja buot fárrehuvvui. Ii lean šat birgenláhki. Gosa galggai met vuolgjit?

Sirdojumit čadahuvvojedje hirbmat johtilit ja báikkálaš olbmot ožžo dieđu ahte galge guođdit gili nu johtilit go vejolaš. Sirdojumit iešalddis biste mánotbaji. Olbmot ožžo oanehis dieđu mearrádusa váikkuhusain. Diehtujuohkin dahkkui báikkálaš jođiheaddjis, ja sápmelaččat ožžo dieđu čoahkkimis ahte sin gilli farga sirdojuvvo. Maid sápmelaččat oaivvildedje ii váldon vuhtii eiseváldiid beales ja olbmuiin ii lean man ge láhkai vejolaš váikkuhit mearrádussii. Eai ožžon ge buhtadusa billistemiid ja materiálalaš massima ovddas. Koardegk gilis muitala okta báikki olmmoš gean lean jearahallan, mo diehtu ahte galggai huksejuvvot elfápmorusttet stášuvdna dahkkui, ja mo čoahkkin báikki olbmuiiguin čadahuvvui. Dát čoahkkin lei dušše simbolalaš.

Sii dáhtto čoahkkimii, ja diedát go maid barge? Sii láhttejedje dego ieža livččiimet dáhtton beasat boahit Lujávrái. Lei juonalaš dahku. Go olbmot sirdojuvvojit, de vurdo ahte ožžot buhtadusa dan ovddas. Eai addán midjiide eai penne ge. Bukte tráktora ja vuojihedje min dego sávzaealu, dolvo min deike ja bahkkehedje min deike boares guovddášbáikkái. Leimmet logi bearraša, ja sis ii lean gosa min bidjat. De juohkehaš gii sáhtii, fertii ohcagoahit orrunsaji. Mii leimmet golbma bearraša geat ásaimet ovttas njeallja jagi... gávccii olbmo. Bijaimet guokte seangga ja beavddi, ja dat geat ledje ruovttus odde láhtis.

Eai si váruhan min. Diedihedje dušše "dás lehpvet dii fárremin Lujávrái. Nu lea dušše! Lea visti várrejuvvon didjiide, muhto vuos fertebehtet ásaiduvvat gosa nu." Mii sirdojuvvuimet johtilit. Dadje ahte buvda šaddá giddejuvvot, skuvla ja buohcceviesu maid. Ja olbmot fárrejit. Buohkat šaddet fárret. Mánu sisa giddejuvvui buot. Guodoheaddjit vulge dan seammás, sis ii lean šat bargu. Ii bargu, ii doaibma. Báikkáid haga, ii mihkkige, mo galge olbmot birget? Mii lei ávkkiid vuostálastit? Dološ áigge jos vuostálastet, de gávdne fargga "vuogi" dutnje. (Dát čujuha dasa mo Stalin áigge godde olbmuid geat vuostálaste.)

Dán muitalii muhtin informanta munnje Lujávraris 2011.

Bággofárreheamit gullet Guoládaga sámiid buot hearkimus ja issoreamos áššiid gaskii. Dat ihtá measta buot sosiálalaš ja politihkalaš fáttáin, nu mo gulahallamiin eiseváldiiguin ja dutkiiguin, digaštalladettiin báikkálaš NGO-dásis dahje háleštemiin olbmuid gaskkas. Manin lea nu? Vuosttažettiin danin go bággofárreheamit rievdatedje sápmelaččaid eallima nu sakka go ii mihkkige eará. Bággofárreheamit bidje eavttuid ja rievdatedje buot eanemusat Guoládaga sámiid servodaga 20.át čuohtejagis: dát guoská boazodoalu massimii, guolasteapmái ja olles luonddugeavaheapmái. Giela massin, olbmuid dáluid massin ja persovnnalaš dávviriid massin. Ja mánggaid logijagiid Guoládat sámi servodaga marginaliseren. Dasa lassin alla jápminlohku ja iešsorbmen.

Muhtin bráhkka Gremihas, gosa sápmelaččat bákkus fárrehuvvojedje. Copyright: Anna Afanasyeva.

Dutki Kozlov čállá ahte sátni negatiivalaš lea mendo linis čilgen dihtii álbmoga dili mas lea nu alla jápminlohku, go bealli buot jápmimiin lea heavvaneapmi, mirkohuhttin, goddin ja iešsorbmen. Son oaivvilda ahte dat mii lea váikkuhan dán statistihkkii, lea go sápmelaččain ii leat leamaš vejolaš heivehit iežaset ođđa servodatvuogádahkii maŋŋá baggofárreheamiid. Son deattuha ahte dat dorvvuhisvuolta mii bođii olbmuid lei čadnon eahpesihkarvuhtii iežaset eallimii ja dearvašmeahtun dillái. Dasa lassin dovdduide mat gulle negatiivvalaš guottuide sin čearddalašvuoda hárrái. Dorvvuhisvuolta ja fuollameahtunvuolta iežaset eallimii ja dearvašvuhtii.

Dilli ahte váilu ássansadji maŋŋá baggofárreheamiid lea dagahan olu olbmuid heahtedillái. Si ásse iežaset árbevirolaš giliin stuorra bearrašdáluin. Lujávraí fárreamiid maŋŋil fállujuvve sidjiide uhca ásodagažat mángga bearrašii dahje boares dálut gos gárte orrut mánggaid jagiid ovdal go sáhte oažžut ovttabearaš-ásodaga. Ásahuvvui vuogádat mii dagahii ahte bákkusfárrehuvvon olbmot fertejedje vuordit ođđa ásodaga oažžut

stáhtas. Dan botta go vurde ásodaga, fertejedje ieža gávdnat orronsaji. Danin muhtin ráje olbmuid orru-gohte fulkiid luhtte dahje singuin geat ledje jo ožžon ássansaji. Lei dábaláš ahte guokte dahje golbma bearrašá orro ovttas – boarrásut olbmot ođde seanggain ja nuorat duljiid alde láhtis. Olu olbmot orro dákkár dilis 6–7 jagi ovdal go gávdne muhtinlágan ásodaga ieža. Muhtimin olbmot gerge jápmit ovdal go sin vuorru bođii oažžut ásodaga.

Bákkusfárrehuvvon olbmot leat dego šibihat... muhtimat ássat buvrris dahje láduin. Moadde bearrašá fas seamma ásodagas. Ja earát ohcet orrunsaji alcceseaset. Ja mo singuin geat eai gávnna orrunsaji? Verddet, ustibat ja fuolkkit mo sáhtti-behtet addit vuollái? De sii ásse dán láhkai, buohkat ovttasajis. Guhkes áigái eai náitalan go ii lean gosa váldit náittosguoimmi. Min skihpárat, manin sii eai náitalan? Danin go sii ledje golgolaččat ja dasa hárvánedje. Ja juhka gohte. Eanaš min albmát jápme dáid áiggiid.

Muhtin mu informántta muitalus Lujávrris 2011.

Arsjogk sijjt olbmot galledit giliset manjá bággo fárreheami 2001.
Copyright: Anna Afanasyeva.

Olu bággo fárrehuvvon badjeolbmui ii lean formalalaš oahppu ja lei váttis gávdnat eará barggu go boazobarggu. Kooperativvalaš fárpmas Lujávrris ledje ráddjejuvvon bargosajit, gos barge jo báikkálaš guodoheaddjit. Bargguhisvuolta ja váilevaš iežaset ássansadji hástali bákku sfárrehuvvon badjeolbmuid náitalit ja ása hit bearraša. Danin go albmáin geat eai buktán biepmu bearrašii ja huksen dálu, ii lean birgejupmi.

Ekonomalaš geafivuolta, bargguhisvuolta ja ruovttu- hisvuolta sakka váikkuhii birgejupmái sámi servodagas Ruoššas oppalohkái. Dát fáktorat dolvo jugešvuhtii ja olu olbmot leat jápmán lihko hisvuodáin, riidduin ja iešsorbmemis. Alla lohku čearddalaš seaguhuvvon náitosat lasihii kultuvrralaš assimilašuvnna ja váilevaš sámegiela sirdáseami boahhte bulvii. Dan áigge lei garra assimilašuvnnapolitiikka sámi oahppiide internáhtain ja skuvllain, mii dagahii ahte olusat šadde bajás dušše ruoššagielain. Guhkes fanasmáttkit dahje helikopter- mátkkit, váilevaš geainnut ja buodđudeamit eastadedje bákku sfárrehuvvon olbmuid mannamis ruovttoluotta ruovttubáikkide:

*Manin hálidat dohko mannat fas? Dat lea buod-
duduvvon, visttit leat jávkan, ii leat mihkkige dop-
pe. Lea issoras doppe. Go vulgen dohko, de jorga-
lin gaskkamuttos, dovdén dego livččen šaddamin
váibmobuohccin. Lei vuosttaš geardde go máhccen
fas dohko. Dál leat dušše muorat doppe. Lei hirp-
mus doppe, balddihatti, mieskan muorat ja buot
hiluid háluid, glásat ja boares uvssat ja nu ain.
Dovddan dego livččii deattán.*

Jos geahččat dáid dáhpáhusaid stuorát govas, de leamaš bággo fárreheamit sámi guovlluin Norggas, Ruotas ja Suomas maid. Muhto dat lea dáhpáhuvván hui earáláh- kai go Ruoššas. Bággo fárreheapmi Ruoššas lei goavis go eanet go 13 árbevirolaš gili fárrehuvvojedje dušše ovttá gillái, Lujávraí. Sámi oaivegávpot Ruoššas ja giella mas dán áigge lea stáhtus "álgoálbmot bistevaš ássanguovlu".

Vaikke Guoládaga sámít eai leat olusat ja sin vásáhusat eai leat buorit, baicce surgadat, de sii dan dihtii čájehit nanusvuoda, doaimmalašvuoda, beroštumi iežaset ruohtasiidda ja eallinmovtta. Dán áigge sii fitnet ieža-

Koardegk sijjt (mi lea buođđuduvvon) olbmot leat huksemin muitobáccii iežaset ovddeš gillái 2004.

Copyright: Anna Afanasyeva.

set dološ giliin, dikšun dihtii boares hávdebáikkiid ja huksen dihtii muitobácciid. Nanu jodiheami bokte sii loktejedje sámi álbmoga áktejumi Ruoššas ja eatnigielaset ja kultuvrraset árvvu. Boađusin leamaš ahte go dál hállat sámi dili birra Ruoššas, de lea mis čállingiella, girjjálašvuohta ja oahppomateriálat, ja vuoigatvuodát árbevirolaš eallimii. Dáidda ja duodji lea ovdánan ja Guoladaga sápmelaččat leat fárus sihke sisriikka ja riikkaidgaskasaš oktavuodain.

Dát veahkeha olbmuid nannet identitehtaset ja ruohtta-siiddiset. Vaikke measta juohke sámi bearrašis lea muhtin gii leamaš bákkušfárrehuvvon, de sin mánjisboahttit dihtet gos sin sohka lea vuolgán. Sii leat fitnan doppe. Omd. muhtin lohka "Mon lean Arsjogk sápmelaš" dahje "Mon lean Koardegk sápmelaš" vaikke leat ovddeš olbmuid vásáhusaid geažil šaddan bajás Murmánskkas. Nie mii identifiseret iežamet, gullevašvuodain iežamet árbevirolaš eatnamiidda. Ja vaikke eat sáhte ge orrut doppe earáid mearrádusaid geažil, de min soga olbmot leat ain hávdáduvvon dohko ja min vuoigŋa lea čadnon sidjiide.

Dát ártihkal lea vuodđuduvvon mu masterdutkosii man gárvvistin 2013 giđa. Dál lean bargamin PhD-proševttain Romssa universitehtas. Fáddá lea: "Assimilation policies in the education of the Sámi in Russia in 1900's–2010's: historical development and consequences."

Sáme giela tearbmabarggu vejolašvuodát ja hástalusat

Sámi parlamentáralaš ráđđi álggahii Sámi Giellagáldu odđajagimánu 1. beaivvi 2013. Dat lea geahččalanprošeakta mii bistá 2014 lohppii. Sámi Giellagáldu lea sámi álbmoga oktasaš ja bajimus mearridanorgána giellaássiin. Dat joatká dan barggu mii ovdal lei Sámi giellalávdegottis. Giellagáldu bargguide gullet earret eará giellagáhtten, giela ovddideapmi ja terminologijabargu. Giellagáldu vuollái gullet vihtta giellajuhkosa (davvisáme gielas, julevsáme gielas, lullisáme gielas, anáraš gielas ja nuortalaš gielas). Dat mearridit iežaset giela terminologija- ja normerenássiin.

Davvisáme gillii bohtet odđa sánit riikkaid váldogielaid bokte. Dábálaččat sánit leat váldon atnui njálmmálaš gielas juo, ovdalگو giellapláneneiseválddit ollejit dohkehít ja normeret sániid. De sáhtta diedusge geavvat nu ahte dan golmma iešguđet riikkas lea iešguđet sátni anus seamma ássi. Suomas lea ovdamearkka dihte buohcciluopmu, ja Norggas olbmot buohccindiedihuvvojit. Norggas olbmot *mannet* ealáhahkii ja Suomas dat fas

báhcet ealáhahkii. Dát čájeha man ollu váldogielat váikkuhit min beaivválaš gillii.

Sáme giela geavaheapmi boahhteáiggis lea dan duohken ahte sápmelaččat gulahallet sáme gielain rastá riikkaid rájiid. Danne lea hui buorre go tearbmabargu dáhpáhuvvá davviriikkalaš dásis, iige dušše juohke riikkas sierra.

Giellagáldu lea geahččalanprošeakta mii lea ruhtaduvvon 2014 lohppii. Ovdalگو prošeakta joatká, de berrešii digaštallat giellabarggu iešguđet ulbmiliid ja movt daid sáhtášii olahit. Dán čállošis digaštalle giellagáldu ulbmiliid tearbmabarggu ja movt dat ulbmilat sáhttet gártat vuostálagaid. Álggos ovdanbukte davvisáme giela giellajuhkosa barggu ulbmiliid, mat leat politihkalaš dásis mearriduvvon Sámi parlamentáralaš ráđis. Dasto digaštalle movt davviriikkalaš perspektiivva ja iešguđet suopmaniid vuhtiiváldin sáhtta gártat vuostálaga sáme giela girjái vuoda ovddidemiin.

Norggas olbmot MANNET ealáhahkii ja Suomas dat fas BÁHCET ealáhahkii.

DAVVISÁMEGIELA GIELLAJUHKOSA VUORUHEAMIT

Giellagáldu bargguide leat vállejuvvon golbma ulbmi-la. Okta lea fuolahit davviriikkalaš perspektiivva giella-barggus. Nubbi lea váldit vuhtii buot guovlluid giella-dárbbuid. Dasa lassin galgá rigggudahttit sámegeiela ja sihkkarastit dan boahhteáiggi. Daid vuoruhemiid ber-re dárkileappot ságastallat, ja mearridit maid dat siskkil-dit. Soames ulbmilat sáhttet gártat vuostálagaid, ja de berre diehtit guđemučča galgá bajimussii bidjat, váldo-gielaid, suopmaniid vai giela rigggodaga.

DAVVIRIIKKALAŠ PERSPEKTIIVA JA VÁLDO-GIELAT

Giellagáldu galgá vuoruhit davviriikkalaš perspektiiv-va giellabarggus. Maid mearkkaša dat ja movt dan galgá buoremusat olahit? Davvisámegeiela giellajuhkosis leat guokte lahtu guhtege riikkas, vai buot golbma riikka leat ovddastuvvon. Dainna lágiin galget buot golbma váldo-giela váldot vuhtii. Muđuid mearkkaša davviriikkalaš perspektiiva tearbmabarggus ahte buot váldogielat guo-rahallojuvvojit, ja ahte buot gielat leat mielde tearbma-skovis mas leat ođđa árvaluvvon sánit maid giellajuogus guorahallá čoahkkimiin. Tearbmabarggus lea dávjá nu ahte árvaluvvon tearpmat leat jorgaluvvon váldogielat sánis. Muhtun surggiin lea buorre go sámegeiel tearbma sulastahtá váldogielaid tearpma, nu ahte olmmoš ovt-tatmano fáhte makkár sánis lea sáhka. Boađus lea ah-

te váldogielat ožžot ilá stuora saji sámegeiela giellaovdá-nahttimis.

Dát lea jierpmálaš vuohki, erenoamážit dalle go buot váldogielain lea sátni sullii seammaládje. Jus sámegeielas maid čuovvut seamma vuogi go váldogielain, de dat da-gaha maid dan ahte giellageavaheaddjit jođánit dovdájit sáni go gullet dan ja nu ođđa sátni sajáiduvvá jođánit. Nu lea erenoamážit dihtorsániid oktavuodas, go eanas tearpmat leat ovttaláganat buot váldogielain. Giellagea-vaheaddjit maid oahpásnuvvet dáidda sániide váldogie-laid bokte.

Dákkár prinsihppa sáhtta dattege dagahit sámegeiela rigggodaga ovdii. Jus mii álo váldogielaid mielde hutkat sámegeillii ođđa sániid, de ollu sátneráhkadanvejolaš-vuodas gielas báhcet, go daidda ii leat vástta váldogie-lain. Dás berrešii digaštallat man stuora saji váldogielat galget oazžut tearbmaráhkadeamis. Galggašii go maid ávžžuhit gávdnat vuogas árvalusaid sámegeiela vuodul, vaikko dat spiehkastit ge váldogielain?

GUOVLLUID JA SUOPMANIID GIELLA-DÁRBBUT

Giellagáldu galgá vuhtiváldit buot guovlluid giella-dárbbuid ja hástalusaid. Guovlluid vuhtiváldin lea davvisámegeiela giellajuhkosis ipmirduvvon suopma-niid vuhtiváldimin. Davvisámegeiella hubmojuvvo

DIHTORTEARPMAT				
Davvisámegillii	Ruotagillii	Dárogillii	Suomagillii	Engelasgillii
čujuhuslinnjá	adressfält	adresselinje	osoiterivi	adressbar
virusdustenprográmma	antivirusškydd	antivirusbeskyttelse	viruksentorjuntaohjelma	antivirus programme ~ program
deaddilastit guktii	dubbelklicka	dobbelklikke	kaksoisnapsauttaa	doubleclick
viežžat	ladda ner	laste ned	imuroida, ladata, kopioida	download
belljosat	hörlurar	hodetelefoner	sankaluurit	headset
muitosággi	usbminne/memory stick	minnepinne/minnepenn	muistitikku	memorystick
rullet	rulla /scrolla	scroll	vierittää	scroll
vuogádatválljejumit	systeminställningar	systeminställinger	järjestelmäasetukset	settings

Dihortearpmat, dohkkeuvvon 11–12/12 2013. www.giella.org.

viiddis guovllus, ja juohkása mángga suopmanii. Buot suopmanat galget vuhtiiváldojuvvot tearbmabarggus. Dat mearkkaša ahte buot suopmaniid sátnevuorkkáin sáhhtá oheat árvalusaid. Suopmaniid vuhtiiváldin sáht-
rá maid ipmirduvvot gáržžet, nu ahte buot odđa sánit galget ipmirduvvot buot suopmaniin.

Sámegiella lea rikkis giella, ja das leat ollu sánit ja sátneráhkadanvejolašvuodat. Jus mii tearbmabarggus galgat välljedet duššefal dan oasis mii buot suopmaniin lea oktasaš, de oassi giela riggodagas báhcá. Muhtun jearaldagain lea maiddá áibbas veadjemeahttun duhtadit buot suopmaniid. Ovdamearkan dasa leat sámegiela háltenamahusat. Sis-Finnmárkku suopmaniin eai leat seamma háltenamahusat go mearragáttis ja Ruotabeale Sámis. Go galgá mearridit mii Østerrike (engelasgillii Austria) lea sámegillii, de árvaluvvon ‘Nuortariika’ ii čuovo ruotabeali vuogádaga. Ruotabeale sámis dat fas livččii Lulliriika. Dás berrešii goitge välljet ovttama-
husa, ja guokte bálddalas nama dán riikii ii oro leame buorre čoavddus.

Suopmaniid vuoruheapmi nappo ii berre áddejuvvot nu gáržžet ahte gártet mánga bálddalas namahusa odđa

tearpmaide, ja ahte dušše sánit mat leat oahppásat buot suopmaniin váldojit atnui. Jus galgá nannet sámegiela riggodaga maiddá tearbmabarggus, de lea buoret oheat tearbmaárvalusaid buot suopmaniin, maiddá daid sániid gaskkas mat eai gávdno miehtá davvisámi.

Giellajuogus galgá maid vuhtiiváldit buot guovlluid gielladárbbuid. Dán oasis sáhtášii eambo vuoruhit iešguđet suopmaniid. Makkár gielladárbbut leat sámiguovlluin? Leago nu ahte buot guovlluin lea dárbu dušše odđa tearpmaide, vai galggašii go maiddá vuoruhit oazžut árbesániid pearpmaid gaskii dahje nehttii? Earret eará dárbbášit ruotabeale sámis dokumenteret sániid mat leat anus, go leat unnán sátnegirjjit mat vuhtii váldet ruotabeale sámi suopmansániid.

Davvisámegiela leat muđuid nai ollu árbesánit jávkame geavahas, go sánit eai šat adno beaivváččat ja vajálduvvet. Dás ii leat sáhka dušše boazodoalu, duoji, meahcásteami ja guolásteami erenoamáš terminologijas, muhto maiddá sániin omd. rupmaša ja dearvvašvuoda birra. Eatnigielat sámegielánát leat ožžon oahpu dain áššiin váldogielaide, eaige dovdda iežaset eatnigiela sániid. Go áigu nannet sámegiela ja bargat giel-

Synonyma	Sátneluohkká	Sojaheapmi	Čilgehus
čujuhuslinjá:-linnjá	s	čujuhuslinnjá - čujuhuslinnjái - čujuhuslinnjáide	linnjá bajimušas šearbmagovas masa interneahhta-čujuhusa čállit
	s	prográmma - prográmmii -prográmmaide	prográmma mii hehte váralaš prográmmaid (virusiid) beassamis mašiidnii
coahkkalit guktii	v	deaddilastit - deaddilasttán - deaddilasten	vuohki mo deaddilastit dihtora olgešbeale sáhpánboalu guktii doaimmahan dihte dihto áššiid dihtoris
	v	viežžat - vieččan - vižžen	viežžat prográmmaid dahje dokumeanttaid nehtas iežas dihtorii
	s	belljosat - belljosiidda	reaidu mainna sáhtá gullat jiena ja mas lea mikro-fuvdna, ja mas lea oktavuohta digitála ovtadahkii
	s	sággi - sággái - sákkiide	smávva ovttodat masa sáhtat vurket fiillaid ja sirdit fiillaid dihtoris nubbái
fierahit~jorahit	v	rullet - rullen - rullejin	sirddašit dihtoris siiddu vulos dahje bajás
muddemat	s	válllejupmi - válllejupmái - válllejumiide	vuogádat maid geavaheadji ieš mearrida mo doaibmá

lagáhttemiin, de ii leat doarvái dušše ođđa sániid hutkat. De fertte maid sihkkarastit ahte boahktevaš buolvat ohppet árbesániid ja daid vuodul sáhttet fas odastit giela boahkteáiggis. Go áigu ovddidit gielalaš riggodaga, de ii ábut álggus juo gáržžidit vejolašvuodaid maid gaskkas oázžu válljet.

LOAHPAHUS

Lea rivttes guvlui bargu go sámi politihkalaš ášahusat leat álggahan tearbmabargu davviriikkalaš dásis, nu ahte giellaovddideapmi ii dáhpáhuva dušše juohke riikkas sierra. Davvisámi giellajuogus lea moatte gearddi čoahkkanan geahččalanáigodagas ja lea geahčadan tearbmalisttuid. Tearbmalisttut leat riikkaid váldogielaide vuodul huksejuvvon go dájvja gullet servodatsurggiide maidda lea ulbmil sáme giela fievriddit ja geavahišgoahtit sáme giel sániid. Dat dahká ahte sáme giela tearbmabargus riikkaid vuogádatat váikkuhit sáme gielsáni válljemii.

Dál livččii dárbu guorahallat makkár rámmat davviriikkalaš giellaovddideamis galget leat. Giellagáldu tearbmabargu berre organiserejuvvot sáme giela iešvuoda ja vejolašvuodaid vuodul ja riikkaid váldogielaide atnit dušše veahkkegiellan.

Giella ahtanušša buoremusat jus dokumenterešii árbevirolaš sániid ja tearpmaid iešguđet suopmanguovluin ja báikegottiin. Go váldogielaide vuogádat ii leat nu guovddážis, de bállešii sániid guorahallat sáme giela sátneráhkadanvejolašvuodaid mielde. Nuppi vuorus livččii dokumenteren ávkin go ođđa tearpmat hutkojuvvojit iešguđetge servodatsuorgái.

Giellajuhkosa bargun sáhtášii leat earret eará čohkket sániid moatti giellaguovllus ja buohtastahttit daid. Dan láhkái giellariggodat seailu, viidána ja boahat ávkin servodahkii.

GÁLDUT

Sámi Giellagáldu gaskaboddosaš bargoortnet
www.giella.org (26.10.2104)

Sámi giellagáldu – Davviriikkalaš sáme giela fága- ja resursaguovddáža -njuolggadusat

Biret Áne Bals Baal

Davvisáme giela giellajuhkosa ságadoalli

Rávdná Turi Henriksen

Davvisáme giela giellajuhkosa lahttu

NSR ja Sámediggi

Dát lea heivehuvvon čáluš dan sáhkavuoru vuodul maid Harald Gaski lei bovdejuvvon doallat Norgga Sámiid Rikkasearvvi riikkačoahkkimis Oslos 4.10. 2014

Gažaldahkii "Maid livččiiimet vástidit jus dál jerron ahte hálidat go ása hit Sámedikki?" lea čielggas ahte vástádus livččii lean jo. Váttisvuohta lea dušše ahte gažaldat lea boastut jerron – dat fállá jo vástádusa ieš. Váldohástalus dál go mis jo leamaš Sámediggi 25 jagi lea baicce jearrat: "Maid leat mii oahppan 25 jagis, mii doaibmá bures ja maid sáhtta buoridit?" Ja de sáhtáši dieđus vel leat lassí jearaldahan "Maid livččiiimet sávvan earáláhkai?" Dán sáhkavuorus áiggun guoskkahit muhtun hástalusaid mat Sámedikkis leat, juste dan jurdaga vuodul ahte mii leat čohkken vásáhusaid maid sáhtta atnit ávkin go dáhttu hábmet vel ain buoret boahteáiggi. Sámi árbevirolaš máhtu mielde oainnat galgá jođedettiin muitit vilppastit maŋás vai dádjada ovddos – ja ruoktut. Dan dihtii áiggun dás álgus vuos geavahit moadde minuvtta čielggadit gos mii leat; ráhkadit historjjálaš ja kulturpolitihkalaš kon-teavsta logaldahkii.

Oddaset sámi historjá ii leat nu olu čilgejuvvon – ja dan muddui go lea čilgejuvvon, de lea daid olbmuid čalmmiiguin oidnon geat ieža ledje mielde dahkamin mearrádusaid dalle. Oddaáigge sámi historjá ovdal Sámedikki ásaheami lea guhkki, vel boarráset go Álaheaju-riiddut ja nealgudan-akšuvnnat, muhto dat maid mun odne hálidan deattuhit – ja, duođaid *imaštit* – lea dat ártegis ášši ahte ángiris sámepolitihkalaš lihkadus loahppa 1960-jagiin ja ovddosguvlui radikála 1970-logus, dohkkehii dalá sámepolitihkalaš jodiheaddjiid ávžžuhusa dal jo dadjat bissehit buot sámepolitihkalaš digaštallama ja dušše vuorddašit Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadeami. Dat *lea* duohta, vaikko dat dál orru viehka jáhkkeameahtun, ahte dalle bodii ávžžuhus diktit Sámi vuoigatvuodálávdegotti muosis bargat almmá lágitkeahhtá makkárga digaštallamiid oktanaga sin bargguin. Sámi almmolašvuohta – dan muddui go dat gávdnoš – luittii dan buori liibba mannat ahte

duođaid bállet nákkáhallas dehálaš áššiid: makkár álbmotválljejuvvon ásahusa mii sávaimet, makkár árvas galggai leat ja mo dat galggai politihkalaččat organiserejuvvot – konsensusprinsihpa vuodul dahje parlamentaralaš vuogi mielde sullii nugo dál lea. Dološ siidaservodaga vuogádat máinnašuvvui gal dan barggus mas dalá Davviriikkaid Sámiráđdi lei njunnošis sihke sámpolitihkalaš prográmma ja sámi kulturpolitihkalaš prográmma hábmedettiin, muhto go odđa sámi demokratiija galggai huksejuvvot, de dat barggut fáhkka adnojuvvojedje boaresáigasažžan. Vearrámus lei dattege ahte olbmot duođaid orro digaštalakeahttá, de go Sámi vuogiatvuodálávdegoddi ovddiid árvalusas ásaht sierra sámi álbmotválljejuvvon orgána, de ledje eanáš vuoddoáššit jo mearriduvvon. Sámediggi etablerejuvvui Norgga Stuorradikki hámi mielde. Vaikko Sámediggi lea ásahtuvvon sámi álbmoga jietnaguoddin, de riikka eiseváldit leat meannudan dainna dego das dušše livččii ráđdeaddi vuobmi riikka dásis, vaikko leamaš ge sáhka siskkáldas iešmearrideames kultur- og oahpahusaššiin. Iešmearrideami sisdoallu lea sierra fáddá. Lea lunddolaš ahte min ságtállan báidnojuvvo das mo doahpagat adnojit ja áddejuvvojit Norggas. Iešmearrideamis orru eará sisdoallu Norggas go omd. *sovereignty* addá álgoálbmotdigaštallamiin ja fágalaš lahkanemiin universitehta málmme.

Nubbi váttisvuolta man áinnas orrut garvimin, lea ahte ollu daid jurdagiin mat ledje Norgga Sámeráđis, man eiseváldit ieža ledje ásaht sámi áššiid ráđdeaddin riikka eiseváldiide, maiddá čuvvo mielde, erenoamážit das mo eiseváldit meannudedje sámi áššiid. Dan dihtii jotkojuvvui dat vuogádat ahte Stuorradiggi ja ráđdehus jo ovdalgihtii "bealljemerkejedje" juolludemiid dahje mear-

ridedje masa Sámedikki ruhtajuolludeamet galge adnot. Mii leat ain dán dilis, ja dađemielde go sámediggedirektevra muitalii mediaide muhtun áigi dassá, dat mearkkaša ahte badjel 90 % daid juolludemiin maid Sámediggi oazžu, leat jo mearriduvvon vissis atnui. Lea go dalle imaš ahte sáhtta jearrat lea bat Sámedikkis praktihkalaččat friijavuolta vuoruhit ruhtajuolludemiid iežas dáhtu mielde. Seamná guoská áddejupmái ahte Sámediggi doaibmá hálldašanorgánan. Dákkár gažaldagat eai mearkkaš dan ahte dat gii jearrá livččii Sámedikki vuostá. Sáhtta baicce leat nuppegežiid, namalassii sávaldat olahit duođalaš iešmearrideami go dat ruđat galget juogaduvvot mat leat oaivvilduvvon sáme-giela, kultuvrra ja servodateallima ovddideapmái, nugo vuoddolágateavsttas celko.

Manin mun doalan dán sáhkavuoru?

Ovdal go joatkkán logaldaga, soaitá dákkko heivet dajastit moadde sáni iežan birra, ahte manin son mun lean otna dás hállamin didjiide, dahje nugo otna mediagiela dávjimusat gullo, manin mun lean hásttuheamen sá-gastallamii.

Mun ledjen hui doaimmalaš Tromssa sámi searvvis ja NSRas loahpageahčen 1970-jagiid ja gitta gaskkamuddui 80-logu, dalle goas Sámeradio dávjá lávii meadit ja gohčodit min searvvi Tromssa sámiid riikkasearvin dan sadjái go Tromssa sámiid searvin. Tromssas ledje dalle dievva ángiris sámpolitihkalaš studeanttat, ja sá-gastallamat ledje dievva ideologijain ja višuvnaiguin. Ferten gal dovddastit ahte muhtunráje dáhpáhuve dat sá-gastallamat dalá áiggi dovddus olgobáikkis, Pre-latenis, de soite gal muhtumin sá-gastallit ge leat dievva buriin jugástagain. Sihke dan báikki birra ja muhtun

dan gussiin livčče galgan dahkkot dokumentára, muhto báhcós dal dát ášši vuos dán vuoro.

Eará muittuid gaskkas lea namahan veara ahte ledjen resolušvdnalávdegottis beakkán Álttá čoahkkimis go NSR biehttalii sáddemis jodiheaddjis dalá Gonagas Ovlá 70-jagi ávvudeapmái. Dat mearrádus lei mealgadii váldosivva dasa go Sámi eatnansarvi (SLF) vuodduvuvui gonagas-ustitlaš molssaeaktun sápmelaččaide. Ja mun ledjen válgalávdegottis jahkečoahkkimis Snâsas go Odd Mathis Hætta lei čoahkkinjodiheaddjin ja almmuhii mii dáhpáhuvvá go leat vel báhcán 2 minot sárdnidanáiggis, muhto dat mitalus dáidá heivet buorebut eahketprográmmii go ieš riikkačoahkkinsáhkavurrui. Mun geassádin politihkas go álgen journalistan, ja das maŋnelis akademihkkárin, kommentáhtorin ja doaimmaheaddjin – barggut mat mus leamaš das rájes, ja maid mun návddašan.

Dát dušše oanehis duogážin mitalan dihtii ahte vaikko ieš lean vuoruhan eará áššiid go politihka, de mun anán hui árvvus sin geat váldet badjelasaset politihkalaš doaimmaid, go sin haga min demokratiija ii livčče lean dan muttus go otne lea. Muhto in heaitte goassige imašteames sin, go mun balan ahte sii fertejit leat juogalágan masochisttat. Go manin bat muđui galggašii oktage välljet alcces dakkár barggu mas jándora 24 tiimus moitojuvvo goit 18 daid tiimmuin, ja dušše áibbas hárvve rámiduvvo barggus ja mearrádusaidis geažil. Sámi politihkkáriid hárrái ii sáhte gal lea sáhka fápmostallamis ge, go sii han hui hárvve ožžot liibba dan dahkat. Ja gokko dáža politihkkárat geat leat ealáhahkii mannan ain jotket kommenteret mii servodagas dáhpáhuvvá, dego omd. Kåre Willoch, de baicce jaskkodit ovddeš sá-

mi politihkkárat álfárot go heitet. Ii bat dat leat imaš? Sámi politihkas ja servodateallimis ii gávdno oktage čihččet áddjá viesus, ii oppa son ge gean dii buohkat dál jurddašehpet. Orru dego sámi politihkalaš doaibma lea gohččun – gohččun mearriduvvon áigái, ja go dat áigi lea meaddil, de lea gohččun ge nohkan. Dalle sii leat dahkan servodatdoaimmaset. Ii ge gávdno oppa sámi First House ge gosa sáhtáshedje álgit lobbyistan ja ášševuojeheaddjin. Dan dili duođalet bealli lea ahte nuorra sámi politihkkáriidda eai báze seniorat geaid geavahit ráđdeaddin.

Sámedikkis dehálaš symbolalaš mearkkašupmi

Bissun dihtii duođalet bealis dán logaldagas, de áiggun vuos dadjat moadde sáni Sámedikki posišuvnna birra. Dás dáhtun fuomášahttit riikkaidgaskasaš beali, erenoamážit álgoálbmot-máilmmis, gos Sámedikkis lea stuorra symbolalaš mearkkašupmi, mainna duođaid galgá illudit. Symbolalaš mearkkašupmi lea dehálaš ja danin lea riehta vuoruhit ONa ja riikkaidgaskasaš ásahusaide, dasgo aiddo dien suorggis mii galgat atnit ávkki das ahte leat láidestuvvon davviriikkaid oahpahusvuogádagaid čađa. Nugo sámi sátnevádjasis daddjo, de galgá dat geas lea máhttu, ávkkestallat dainna – atnit dan álbmogii buorrin. Dás mis lea vejolašvuohta čájehit álgoálbmotsolidaritehta praktihkalaččat. Maoriálbmoga maŋis leat sápmelaččat dat álgoálbmotjoavku mas lea alimus oahppa máilmmis. Dát lea riggodat man ferte atnit ávkin, sihke min juridihkalaš, servodatdiedalaš ja kulturfágalaš alla gelbbolašvuođa.

Vaikko skuvllaieševáldiid áigumuš ovddeš áiggiid lei assimileret sápmelaččaide, de sin daguid boadus lei ah-

te sápmelaččat šadde guovtte-kultuvrralažžan. Sámi kultuvrra oahpaimet ruovttus, eanetloguálbmoga kultuvrra gis skuvllas. Sámi máilmeoaidnu man vuodđun ledje myhtat, giella ja árbevierut attii midjiide gullevaš-vuoda ja roahkkatvuoda dáid árvvuid ovddidit. Nie lei guhkká, muhto dadistaga dagahii guhkes dáruiduhttinpolitihkka dan ahte olusat otne deaividit ođđa árgabeivviin, gos baicce lea sáhka olbmuid ruovttoluotta integreret sámi servodahkii. Dalle šaddet hástalusat earáláganat. Gos bearaš ovdal lei sámi iešdovdu vuodđu, de ožžot dál sihke mánáidgárddit ja skuvllat olu dehálat rolla gaskkustit sámi sisdoalu. Gaskaoapmi mii ovdal adnojuvvui mánáid dáruiduhttit, lea dál šaddan sámáidahttinarena. Dilli lea jorggihan áibbas nuppegežiid. Lea čielggas ahte dákkár rievdadeami oahpahasahusa ovddasvástádusas ádjána sajáiduhttit, ja dat ovddasta prosessa mii lea bistán eanet uhccit dan beaivvi rájes go sámi fáttát bohte skuvlii, dan rájes go Sámi oahpahasráđđi áshuvvui ja miehtá Sámedikki 25-jahkásaš doaibmanáiggi.

Sullasaš dilli lea sáme giela oahppamis. Árbevirolaččat mánát ohppe giela ruovttus, ja skuvla ii nagadan mánáin rivvet sin eatnigiela. Dál lea baicce šaddan sihke mánáidgárddi ja skuvlla ovddasvástádussan sámi mánáide oahpahit sáme giela – dilli mii gáibida áibbas eará vugiid go dalle go sáme giella lei sihke ruovttugiel-la, skuvllagiella ja birastahtti servodaga giella. In áiggo joatkit dán árvaladdama, dušše deattuhtit ahte dát leat vuodđohástalusat maiguin Sámediggi ferte rahčat go dan doaibman lea šaddan leat *sihke* sámi Stuorradiggi ja Oahpahasdirektoráhta oktanaga.

Čuoggát maid atnit muittus ja ságastallat ovddosguvlui

Sáhkavuoru nuppi oasis namahalan muhtun čuoggáid mat leat hástalusat Sámediggái, ja NSRii ráđdehusbellodahkan:

• **ii diktit iežas dájuhuvvot** eiseváldiid sollenpolitihkkii – *politics of distraction*; ii dohkkehit ahte sáme politihkka galgá leat re-aktiiva responsa, muhto baicce gáibidit ahte dat doaibmá pro-aktiiva praksis! Joatkit buriin bargguin atnit riikkaidgaskasaš šiehtadusaid nannen dihtii gáibádusa beassat mearridit iežamet áššiid ja beassat iežamet bušehta juohkit dáhtumet mielde!

• **viiddidit kulturdoahpaga meroštallama.** Kultuvra ja giella lea Sámedikki deháleamos bargu, dan bokte mii duodašat iežamet iešdovdu. Dát ii leat dušše dajaldat dahje klišea, dat lea duohtavuohhta! Sámediggi orru stivremin dakkár áddejumi mielde ahte kultuvra earret duodji lea seammá go dáidda. Duo-ji han leat man nu imašlaš sivas čuoldán eret kultuvrras. Dáidda lea oassi kultuvrras, muhto kultuvra lea olu viiddit go dat! Go Sámediggi hállá kultuvrra birra, de orru dego Dáiddáršiehtadus fáttmmastivččii visot mii gullá sin kulturdoahpaga vuollái, ahte omd. dat mii duodašat galgašii leat kulturkonferánša gohčoduvvo dáiddárkonferánsan. Dás ferte ođđasit jurddašit. Bovdejekket áinnas alit oahppoasahusaid mielde dán bargui! Ja muitet našuvnnalaš – ja riikkaidgaskasaš – bealli kulturpolitihkas. Mun sávašin – dál go 25 jagi jo leat vássán – ahte farga idášii sámi kulturpolitihkár, muhtun gii ii ovddas dušše iežas guovllu, muhto oaidná olles sámi našuvnna, ja ahte mii dat lea mii čatná min oktii.

• **šaddat čeahpibun geavahit** sámi áššedovdiid. Muhtumin orru dego Sámediggi navdá dáža ásašusaid bealakeahtájain, muhto sámi ásašusat mahkáš leat báin-nahallan ja állanan man nu guvlui. Dan dihtii bálkáhuv-vojit baicce dáža áššedovdit dan sadjái go hástít, ja dak-ko bokte ovddidit, sierra sámi gelbbolašvuoda.

• **heaitit ballamis siskkáldas** cuiggodeamis, ja baicce vuostáiváldit dan buriin mielain evttohussan dasa mo dili sáhhtá buoridit ja atnit ávkki dan máhtus mii kritihkka-ásahusain lea. Servodagas mii ii atte kri-tihkkii ja cuiggodeapmái buriid ja friija eavttuid, lea dávjá juoidá maid čiegadit.

• **áinnas rámidit ja** leat ilus čeahpes hálldahusa geažil, muhto álo muitit ahte politihkkárat dat galget mearridit maid doaimmaid vuoruhit.

• **geavahit čohkkejeaddji sániid**, *ii* nannet ero-husaid, muhto geassit ovdan dan mii čatná oktii. *Hállat sámegiela birra oktan giellan* mas leat mánja suopma-na! Eat mii galgga geavahit kolonialisttalaš namahusaid alddámet. Ledje lappologat ja ovddeš etnografát geat juhke min joavkkuide; mearrasámit, čáhcegáttesámit, badjesámit – ja manjit áiggis gávpotsámit, café Latte-sámit, njealjajuvllatsámit, giđđaloddensámit jna. jna. Ja de bohte lingvisttat. Sii ledje dego miššunearat – sii gávdne iežaset čeardda man dáhtto beastit, ja ráhkadit sidjiide sierra čállinvuogi mas merkejuvvui juoh-ke smávva gielalaš áššáš, mii lea mielddisbuktán ahte sápmelaččain leat čállinvuogit maiguin rahčēt velá mas-terdási studenttat ge. Dát čállinvuogit eai ráhkaduvvon daid várás geat máhtte giela, muhto daidda geat galge dan oahppat, áiggistis aiddofal miššunearat!

Jurddaš jos mis baicce livččii okta oktasaš čállinvuohki buot sámegielaide. Man olu álkit livččii lean oahp-pat ja lohkat guđet guimmiideamet teavsttaid ja váldit loatnasániid nuppi sámegielas dan sadjái go dáro- dah-je engelasgielas.

• **muitit ahte eatnigielángiruššan** álo lea de-háleamos visot giellabarggus. Jos dat ii vuoruhuvvo, de biliduvvo boahttevaš giellaovddidanbarggu vuodđu. Lea mávssolaš buoridit nuppegieloahpaheami, muhto dat ii galgga goassige leat mielde headušteamen eatni-gieldoaimmaid. Bidjat johtui barggu čohkket sámi idio-maid, erenoamaš sámi dadjanvugiid, nu ahte mii ovddi-dat giela iežas eavttuid mielde, muđui mii sáhhtit bártidit nu ahte min giela struktuvra ja sisdoallu dušše leat jorga-leamit eanetloguálbmogiid gielain. Danin lea deháleab-bo čállit sámegillii go jorgalit dasa. Dát guoská sihke oahppogirjjiide, čappa- ja dokumentáragirjjálašvuhtii.

• **duostat váttis gažaldagaid** meannudit áiggil, ii vuordit dassá go dat leat šaddan váttisvuohtan. Okta ovdamearka sáhhtá leat meroštallan das geat besset miel-de jienastuslohkui – definišuvdna mii sáhhtá šaddat riidugaskaoapmin boahtteáiggis, das ahte gii lea sápmelaš. Dat sáhhtá vuorustis váikkuhit sihke politihkalaš reto-rihkkii ja sierra doarjjaortnegiid legitimitehtii. Leat go mii jođus dan guvlui ahte earuhit daid gaskkas geat leat sápmelaččat kultuvrralaš árvvuidd, árbevieruid ja dieđu geažil ja sin geat fáhkka leat fuomášan ahte sii devdet gáibádusaid čálihit iežaset jienastuslohkui? Sá-mi báikegottiin dát ii leat velá váttisvuohhta, doppe lea kultuvrralaš gullevašvuohhta ja áiggiid čađa sohkadovdu mii mearrida, muhto politihkalaš oktavuodas, ja eren-oamážit jienastuslohkui čáliheami dáfus, fertejit eavttut

ja dohkkehanvuogit leat čielgasat, amamet vásihit ahte olbmot vuoigatmeahttumit čálihit jienastuslohkui, almmá deavddekahtta gáibádusaid, nu mo áššit leat mediain beaggán. *Min vuoigatvuohhta leat sápmelaččat ii leat logu duohken.* Vaikko Norggas eai gávdnošii eambo go logiduhát sápmelačča geat hálidit sámegie- la, kultuvrra ja servodateallima ovddidit, de dat lea dat- tege doarvái dasa ahte addit Sámediggái dan legitimi- tehta maid dat dárbbáša. Mii leat vásihan Suoma bea- le digaštallama jienastuslohkogáibádusaid hárrái mii lea- maš garas ja masa leat čatnasan ollu dovddut. Mii dieh- tit ahte USAs ságastallojuvvo garrasit *blood quantum-* gáibádus das ahte gii lea Native American, muhto Norg- gas mii sáhttit gártat dan bártái ahte buohkat geat há- lidit, besset dieđihit jienastuslohkui – dat livčče dáhp- i mii áiggi mielde mielddisbuvttášii ahte Sámedikki legi- timitehta hedjona, ja dan láhkái attášii buriid ákkaid sidjiide geat dáhttot dan ollásit heaittihit. Mii geat leat álgoálbmot ja unnitloguálbmot fertet álo muitit ahte ii mihkkige vuoigatvuodaid leat agibeavái, dan ferte álo várjalit ja dan beale ákkastallat.

• **veadjá ahte Sámediggi** berre árvoštallat ásaht sámi jurddabáji, ságastallanforuma gos sámepolitihkalaš teoriija ja praksis guorahallojuvvo seminárain, čielgga- demiiuin, ja politihkalaš árgabeavvi fuomášuhttimiid bokte. Mii leat oaidnán geahččalemiid ja sávaldaga fas ealáskahttit ČSV, dán 1970-logu jurddarávnnji man sisdoalu ii leat nu álki čilget, mii álggahuvvui girjjálaš metaforan, ja dan láhkái šattai fáhtekeahces govvan sámevuodas ja nugohčoduvvon sámi vuoigŋas – ii dušše "vuoigŋa mii johtá", muhto vuoigŋa mii bissu. Bealis- tan jáhkán ahte lea váttis ealáskahttit dakkára mii lei nu čielgasit čadnojuvvon áigásis, muhto metaforalaš akro-

nyma – giellagova oanádus – nugo ČSV, sáhtta miell- disbuktit ollu politihkalaš árjja, seammás go hásttuha gielalaš ođasmahttimii – mii gal maid áinnas dárbbá- šuvvo ovtta dimenšunála ja álmmehis politihkkárgielas.

Sámi demokratiija

Sámi demokratiija lea ain nu ođas ahte mii välljeaddjit leat friija ja čanakeahtta, mii beassat johtalit nugo min lundui gullá ge. Seammás mii sávašeimmet ahte mis livč- če politihkkárat geaid geažil mii sáhttit čevllohallat, at- nit sin árvvus daguid ja mearrádusaid dihtii, ahte sii dov- det sámi kultuvrra ja historjjá, ja máhttet čujuhit sámi sánjáridda geain ledje višuvnnat, diekkárat go Anders Fjellner, Elsa Laula, Anders Larsen ja dievva earát. Ah- te sii máhttet duodaštit gullevašvuoda goargadis vássán- áigái ja dáhttot leat mielde huksemin vel ain goargadeb- bo boahhteáiggi; ahte Fiellár Ándde niehku – son guhte lea sámi sivdnádusmyhta áhčči – ahte su *pan-sámi* nieh- ku šattašii duohtan. Ahte eat šat dáistal siskkáldasat leh- kosit dal mearrasámi dahje čáhcegátsámiid beroštumit maid digaštallat, gulašeimmet dal mátta-, davvi dahje julevsáme sohki. Eat go mii baicce čohkke searaid heai- but ovttas vai min jietna gullošii, ahte sámi vásáhusat ja áddejupmi livčče mielde hábmemin daid riikkaid gos mii orrut, ahte min gámasadji vuhtto Sámis, Davvirii- kain ja riikkaidgaskasaš oktavuodain maidda mii gullat. Dalle de leat juksan iešmearrideami, dalle mis lea sisk- káldas luomusvuohhta sihke politihka ja kultuvrra dáfus. Dalle mii ieža mearridat mo mii hálidat sámi boahtte- áiggi leat.

Sámedikki válldi – *sámeustibiid vai dárolágaid duohken?*

Duos dás gullosta muhtin ain máidnumin go Sámediggi lea 25 jagis nagadan oažžut gievrrat symbolalaš válldi dialoga bokte go maid Norgga Stuorradiggi virggálaččat dovddastii dasa sámelága mearridemiinis. Dialoga addá maid válldi, láhttestit soapmásat. Muhto mo válldiin manná, go gulahal- lan hedjona ja dáža stivrejeddjiid ustivuolta sámiide čoasku?

Golgotmánu 10. 1989 rabai Norgga Gonagas Olav V sámi álbmoga välljen orgána Sámedikki Kárásjogas. Dáhpáhus oidnui riikkatele- višuvnnas das rájes go gonagas ja su mieduš bodii vuo- ji čáhppes limousinnaiguin ja loaiddastii gili kulturvis- sui, ja gitta dan rádjai go allaáiggálaš rahpanseremonii- ja nogai.

Dat ahte lei riikka monárka gii rabai Sámedikki, giddá- dii fuopmášumi mihá viidábut go sámi servodaga. Gonagasa oahppaladdan ja buressivdnádus duddjui Sámediggái virggálaš stáhtusa, čalmmustii ahte dig- gi lea lunddolaš oassi Norgga stáhtavuogádagas ja čáje- hii ahte dat galgá leat orgána mas lea váikkuhanfápmu sámi gažaldagain. Dáhpáhusa duodalašvuohta ja alla- árvosašvuohta, ja fuopmášupmi maid dat dagahii, buvt- tii maiddái hástalusaid Sámedikki politihkkariidda

meannudit vásttolaččat ja vuoinjnaskeahttá rahčat sá- mi álbmoga iešmearridanvuoigatvuoda, eana- ja valljo- datvuoigatvuodaid, giela ja kultuvrra ja vuodđofriiddja- vuodaid bealis.

Dál diehtit ahte Sámediggi jagiid mielde lea rábidan al- ces stuorát váikkuhanfámu almmolašvuodas ja čájehan fámoláččabun – goitge eahpevirggálaččat – dihto áššiin go dan maid stáhta eiseválddit leat dasa miedihhan láchka- mearrádusaid bokte.

Sámedikki fápmu ja válldi

Sámelága paragrafa 1–2¹addá dulkonmuni Sámedik- ki fámu ja válldi hárrái. Nuppi bealis lea dikkis friiddja- vuohta loktet ja bargat buot áššiiguin, maid ieš at- ná mávssolažžan sámiide. Dat sáhttá giedahallat juoh- ke ášši sámi servodagas dahje juohke gažaldaga, mii lea

1 <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1987-06-12-56>

áigeovuodil sámiiide. Nuppi bealis gullá eará orgánaide, dakkár orgánaide main álelassii lea ii-sámi stivreneanetlohku – namalassii ráđđehussii ja Stuorradiggái – mearridit, galgágo Sámediggi sáhttit hálldašit ruđaid mat juolluduvvojit sámi ulbmiliidda stáhtabudjeahta bokte. Virggálaš mearridanválddi oažžu Sámediggi dalle dahje juos Stuorradiggi mearrida dan lága dahje eará mearrádusa bokte.

Sámedikki áirasiidda lea hástalus vuos ieža gaskaneaset soabadit, galgetgo ja masa galget gáibidit mearridanválddi. Vel stuorát hástalussan šaddá dasto oažžut Norga lánkaaddi čoakkalmasa guorrasit gáibádusaide mearridanválddi hárrái.

Go guorrá Sámedikki 25 jagi historijá, de vuohttá ahte dáža eiseválddit ledje áigodagas 1989–2005 sodjaleamen nannoseappot dovddastit ja gudnejahttit ahte sámít leat sierra álbmot, mas lea iešmearridanvuoigatvuohta dálá stáhtarájaid ja –vuoigádaga siskkobeaide ovttá dásis dáža álbmogiin.

Álgoáigodagain giedahalle dattege eiseválddit Sámedikki dábálaš gulaskuddanorgánan sámi gažaldagain, dakkárin mii lei ráđđehusa sámi áššiid ovddasvástideaddji departemeantta vuollásaš. Ná šattai dilli vaikko diggi ovddasta sierra álbmoga. Sámediggi galggai vuollánit dasa, ahte lea stáhtalaš hálldahusorgána, ja galggai dajahus departemeantta bálvalusgeainnu bokte galgat mohkiidis.

Čielgaseamos ovdamearka dán dáfus lei Ráitevári/Rio Tinto-ášši 1994. Dalle geahččalii dalá gieldaminist-

tar Gunnar Berge (Bb) rángut sámediggepresideantta Ole Henrik Magga Stuorradikki sárdnestuolus, danne go Magga mahkáš lei duolmmastan iežas gealbbu dahje doaimmasuorggi olggobeallái ja rihkkon lága dalle go dearahii Ráitevárrái sámi álbmoga bealis lohkat ávžžuhusa multinationála ruvkesearváii Rio Tinto. Sámediggepresideanta siđai Rio Tinto heaittihit buot mineráladoaimmaid Ráiteváris dassáži go sámiiid eana- ja luondduvaljjodatvuoigatvuođat ledje čielggaduvvon. Dan dagu dihtii njunnádii stáhtaráđđi.

Sámediggi hástali ráđdehusa

Sámediggi vástidii, ahte ráđdehus ii sáhte bagadit álbmoga válljen orgána. Dáhpáhus čájeha, mo Sámediggi árrat doaimmastis hástali ráđdehusa sámi álbmoga jietnaguoddin su váldehuvainis. Ráitevári áššis čájehii Sámediggi, ahte lea válmmaš ja ahte das lea cuogga dáistalit alcces symbolalaš válddi áššiin, main stáhta eiseválddit eai dáhto addit dasa virggálaš mearridanválddi.

Finnmárkkulága proseassa 2005 das rájes go ráđdehus buvttii ovdan lánkaárvalusa ja gitta dan rádjai go Stuorradiggi loahpalaččat mearridii lága, sáhtta geahččat mihttočuoldan Sámedikki válddi ja váikkuhanfámu rábidanbarggus. Finnmárkkulága giedahallamis oáččui Sámediggi dakkár váikkuhanfámu, man hárve olbmo ledje oppa govahallange dalle go diggi cegejuvvui. Álgus 1989 rájes ávvudedje buohkat dainna go sámít viimmat ledje ožžon orgána, gos oaivilat sáhttet iskojuvvot vuostálaga ja loahpas gártat sohppojuvvon oaidnun sámi áššiin. Muhto dalle go borgárráđdehus, Bondevik II, 2005 buvttii Stuorradiggái su finnmárkkulága lánkaárvalusas, masa ii duhtan Finnmárkku fylkkadiggi iige

Sámediggi, de čájehii Sámediggi dáhtu ja dáidduid hástalit guovddášválddi. Sámedikkis lei gal buorre cuohki dán dahkat. Áššedovdilávdegoddi álbmotlágas lei oainnat cealkán, ahte ráđđehusa lánkaárvalus ii deavdde gáibádusaid, maid riikkaidgaskasaš álbmotriekti bidjá eamiálbmogiid eaiggátráđđejumi hárrái sin iežaset árbevirolaš eatnamiin ja territoriijain. Dakkár finnmárkkuláhka, mii lei dagahit sámiid uhcitlohkui eanaeaiggátorgána stivrejumi, livččii rihkkon álbmotrievtti mearrádusaid.

Sámediggi ja Finnmárkkku fylkkagiielda mielde hábmemin lánkateavstta

Riidováhku earenoamážit ráđđehusa ja Sámedikki gaskas garai dalle. Dat livččii sáhtán gártat bistevaš soahpameahttunvuohčan 95 proseantta Finnmárkkku eatnamiid eaiggátvuoda alde. Ja dat livččii gal vahágahtán Norgga beaggima riikkaidgaskasaččat olmmošvuoigatvuodanašuvdnan ja álgoálbmogiid vuoigatvuodaid bealušteaddjin. Proseassas finnmárkkkulága hárrai dáhpuhuvai almmage juoga, mii ii lean goassege ovdal dáhpuhuvan. Stuorradikki justisakomitea bovdii vuosttas gearddi, ii dušše sámiid historjjás, muhto maiddái Stuorradikki iežas historjjás, áššeasálaččaid mat eai gullan nationalačoakkalmassii, ráđđádallamiidda lánkaevttohusa hárrái, man ráđđehus lei juo buktán Stuorradikki gieđahallamii. Ráđđádallamat mat de šadde, ledje dadjat juo šiehtadallamat, nu ahte Sámediggi ja Finnmárkkku fylkkagiielda duođai ledje mielde hábmemin lánkateavstta, man riikka lánkaaddit loahpas galge virggálaččat mearridit.

Proseassa dagai loahpas, ahte Sámediggi oaččui beali Finnmárkkkuopmodaga stivraáirasiin, mii mielldisbuvt-

tii sámiide miel demearrideami eaiggátorgánas. Sámediggi nahkášii maiddái oazžut áigái, ahte Finnmárkkku geavahan- ja oamastanvuoigatvuodát galge čielggaduvvot velá Finnmárkkokomišuvnna bokte lassin daid čielggademiide maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi juo lei dahkan.

Ráđđádallanproseassa loahpas bákkuhii Sámediggi maiddái ráđđehusa miehtat čielggadit sámiid ja earáid guolastanvuoigatvuodaid Finnmárkkku rittuin ja vuonain, mii maŋŋá dovdosmuvai Guolástanlávdegoddin. Finnmárkkkulága proseassas čájehii Sámediggi, ahte dat ii leat ovddimustá eiseválddiid doaibmabijuid vuosttaldeaddji, muhto duođai bajáshuksejeaddji ovttasbargo- guoibmi, go fal oazžu vejolašvuoda ja rievtti ráđđádallat ja šiehtadallat buori oskkus.

Gulaskuddamiin ráđđádallamiidda ja fas ruovttoluotta

Áigodagas 1989 rájes 2005 rádjai earáhuvai eisveálddiid vuohki gieđahallat Sámedikki nappo nu, ahte adnojuvvui álggus dábalaš gulaskuddanorgánan ja loahpas stáhta eiseválddiid virggálaš ráđđádallanorgánan. Boahhte ovdánanlávki man Sámediggi livččii sáhtán vuordit, livččii juos dohkkehuvvošii stáhta eiseválddiid duođalaš šiehtadallanguoibmin áššiin, mat mearkašit olu sámi álbmogii.

Sihke Stoltenberg I-ráđđehus ja Bondevik II-ráđđehus lea stuorradiggedieđáhusain Norgga sáme politihkas 2000-logu álggogeahčen dovdastan, ahte sámi albmogis lea vuoigatvuohča iešmearrideapmái. Muhto maŋŋá go finnmárkkuláhka lei mearriduvvon 2005, ja Sámediggi lei ožžon miel demearrideami Finnmárkkkuopmo-

dagas, Bondevik II-ráđdehus ja Sámediggi leigga vuolláičállán ráđđádallanšiehtadusa sámi áššiid hárrái ja Stoltenberg II lei váldán badjelasas ráđdehusválddi, de máhcahuvvogođii Norgga sámepolitihkka smávvilat fas ovddeš ruovttorahčalas doaladumiide.

Sámediggi šattai das rájes gillát lossa vuostegiedageava-da barggadettiinis beassat orgánan, mas lea gealbu mearridit siskkáldas ja báikkálaš sámi áššiin. Ráđđádallamiin mineráلالágas 2009, riddoguolástanlávdegotti árvalusas 2012 ja boazodoallohálddahusa ođđasitorganiseremis 2013 lea ruksesruoná ráđdehus vuodján Sámedikki badjel. Ráđdehus gulai gal Sámedikki oainnuid ja gáibádusaid, muhto ii váldán daid vuhtii. Sámediggi vikkai ges, muhto ii lihkostuvvan váikkuhit dáid áššiide dialoga bokte, ja sámiid álbmoga válljen orgána dassaluvvui fas ovddeš rollii gulaskuddanorgánan. "Mii leat gullan maid dadjabehtet, muhto dahkat nugo dáhtut," lea nuktales man ráđdehus buvttii linjáid gaskkas.

Njuolggá oktavuoha Kárášjogas Osloi?

Bargiidbellodaga sámepolitihkkariid báibman, ahte go sin bellodat válggain vuotá sihke ráđdehusválddi ja sámédiggeráđi, de gulahallá Sámediggi bures ráđdehusain ja sámi áššit ovdánit. Sis lea oainnat rabas kanála Kárášjogas Osloi. Muhto 2009 válggat ja ráđdehusáigodat dan maŋŋá oainnáлмаhtii, ahte Bargiidbellodataráđdehus ii váldde Bargiidbelloda-sámédiggeráđi buorebut vuhtii go Norgga Sámiid Riikkasearvvi sámédiggeráđi lei guldalan. Sámi-bargiidbellodat vejji beare bastilit hástalan ruksesruoná ráđdehusa mineráلالága ja sámiid iešmearrideami hárrái. Ja maŋŋá go alitalit ráđdehus beasai fápmui 2012, de gal juo aitto šattai sá-

mepolitihka máhcaheapmi dološ váhkui čielggas ja čalmmus.

Mearridanválddi ja siehtadallanvuoigatvuođa maŋŋái šaddá Sámediggi das duohko dušše guhket geahččat, juos galggaš jáhkkit riikka ovdit ráđdehushoavdda Jens Stoltenberg (Bb) ja dálá stáhtaministara Erna Solberg (O) cealkámušaide. Goappašagat leaba NRK Sámi gažadeamis cealkán ovdal 2009 válggaid, ahte iešmearrideapmi masa maiddái gullá iešstivrejupmi siskkáldas ja báikkálaš sámi áššiin, ii leat gul áigevuođilis politihkka ii dáža gurut- iige olgešbealde.

Symbolalaš váldi eahpevirggálaš váikkuhanfámu veagas báhcá dáinna lágiin persovnnalaš oktavuodaid ja politihkalaš gaskavuodaid duohká. Sámedikki váldi ahtanuššá nu guhká go oktavuodát leat buorit ja sámestitlaš dáža politihkkarat leat Norgga stivrejumis. Oktavuodát leat buorit nu guhká go sámi politihkkarat njuohkánit dáža eiseválddiid mearrádusaide ja politihkkii. Sámedikki váldi vádjáguššágoahtá ja ustivuodát čoskot dakavide go sámi politihkkarat hástališgohtet dáža eanetlogu ráđdejumi ja dáža politihkkariid ráđdenhálu sámi áššiin. Dasgo dáža lea dáža juohke beaivvi, nugo sátnevájas muitáha min. Loahpahit oážžu dáinna, ahte Sámediggái ii boađe dássidis mearridanváldi muđui go dát ovdasteaddji orgána lága bokte dahkkojuvvo sámi álbmoga iešmearridanvuoigatvuođa ollašuttin. Gal dan juo árvida, ahte lága čatnavašvuohta lea nannoset go ustivuoda báttit.

Sápmelaš oažžu sámástit *juos dáža suovvá*

Sápmelačča gielalaš olmmošvuoigatvuodát leat ollásit dárut eanetlogu buorredáhtu duohken. Dáža eanetlohkodemo-kratijja mearrida gielddain ja stáhtas, galgetgo sámít ovttadásis dážaiguin návddašit beassat eatnigielaset oahppat ja atnit almmolaš oktavuodain. Sámedikkis váilu iešstivrejupmi sámí giellaássiin.

Cakčamánu 19. 2014 nammadii giella- ja ođasmahttinministtar Jan Tore Sanner (O) almmolaš lávdegotti guorahallat sámí giellaid dálá ortnegiid, doaibmajuid ja njuolggadusaid Norggas. Stuorradiggi mearridii sámelága giellanjuolggadusaid 1990, ja giellanjuolggadusat regulerejit sámí giellageavaheddjiid vuoigatvuoda atnit sámegiela go leat oktavuodas almmolaš eiseválddiiguin. Ráđdehusa dieđáhusas lávdegotti nammadeamis lohka, ahte almmolaš sektor lea olu earáhuvvan das rájes go giellanjuolggadusat mearriduvvojedje. Ja olu sámít leat fáren stuorra čoahkkebáikkiide ja gávpogiidda, ja eret sámí giellaid hálddahusguovllus. Danne atnáge ráđdehus dárbbaslažžan ollislaččat árvoštallat sámí giellanjuolggadusaid ja ovddasvástádusjuogu Sámedikki ja almmolaš hálddaha iešguđege osiid gaskkas.

– Mii fertet nannet sámí giellaid ja dáhkidit buriid bálvulusaid sámí veahkadahkii, celkkii stáhtaráđđi Jan Tore Sanner go almmuhii lávdegotti.

Sámediggái iešstivrejupmi sámí giellaássiin?

Lávdegotti lea ráđdehus nammadan ovttasbarggus Sámedikkiin, muitalii departemeanta. Lei goitge Sámediggi mii dáhtui ásahit almmolaš lávdegotti sámí giellaid várás. Departemeanta lea liikká várren alces ja atnán mearridanválddi nammadit jodiheaddji ja nágget lávdegoddái mielde Áltá várresátnejođiheaddji, gii ovdasta Ovddádusbellodaga. Dát bellodat lea goit dassáži go ráđdehussii beasai mielde, odđa odđasis Stuorradikkis evttohallan loahpahit buot stáhta sámí doaibmajuid ja máhcahit sámepolitihka ovddeš dillái. Báikkálaččat vásttostallá bellodat sámí doaimmaid ja vuoigatvuodaid.

Lávdegotti fápmudusas ii loga njulgestaga, galgágo lávdegoddi árvoštallat ja vaikkoba evttohit Sámediggái iešstivrejumi sámí giellaássiin ja -hálddaha. ONa deklarášuvdna álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra, man máilmmi stáhtaid organisašuvnna oaivečoakkalamas

NSR ođđa jodiheadji Beaska Niillas lohpidii NSR:a riikkačoahkkimii golggotmánu 5. b. 2014 ahte su váldogiella buot oktavuodain lea sámeigiella. Govas sávvá Gunn Britt Retter lihku áiddo välljejuvvon jodiheadjái. Govva: Inga Marie Guttorm, Ávvir.

mearridii čakčamánu 13. 2007 ja man Norga lea sihke jienastemiin ja válmmaštallamiin dorjon, nanne ahte álgoálbmogiin lea iešmearridanvuoigatvuohta. Dán vuoigatvuhtii gullá maiddá iešstivrejupmi siskkáldas ja báikkálaš áššiin. Juos leš oktage ášši mii lea sámiid siskkáldas ášši, de fertet dat leat giella. Ja báikkálačat lea deklarášuvnna mielde sámiin iešstivrenvuoigatvuohta gielaset hárrái. Gažaldahkan bohciida dál, sáhttetgo sámi jienasteaddjit doavut oažžut álbmoga välljen orgánaseaset iešstivrejumi giellaáššiin. Jearaldahkan šaddá maiddá, man muddui dáža eiseválddit gudnejahttet sámi álbmoga giellavuoigatvuođaid.

Gonagas Haralda sárdni

Ovdalaš daguin oaidná, ahte eiseválddit leat lihkkasan rievttis guvlui. Golggotmánu 7. 1997 julggaštii Gonagaslaš majestehta Harald V Sámedikki rahpamis sárdnidettiin sámi álbmoga välljen áirasiidda čuovvovačat:

"Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga territorijai – dážaid ja sámiid. Sámi historjá godđasa čavgadit dáža historjái. Dál fertet šallošit dan vearrivuoda, man Norgga stáhta ovdal lea dahkan sámi álbmogii garra dáruiduhttinpolitihka bokte. Norgga stáhtas lea danne earenoamáš vástu lágideat dilálašvuođaid nu, ahte sámi álbmot sáhttet hukset nanu ja eallinnávccalaš servodaga. Dát lea vieruiduvvan vuoigatvuohta, mii vuodđuduvvá sámiid eallimii sin iežaset guovlluin doloža rájes."

Dás nanne riikka oaivámuš, ahte Norgga territorijija gullá guovtti álbmogii, mat ledje ja elle dáppe dalle go stáhta ráját gessojuvvojedje ránnjáriikkaid vuostá. Iige dát lean juoga man gonagas ieš hutkkai, muhto son julggaštii dán stáhta eiseválddiid bealis. Jagland-rádddehus nanii Stuorradiggediedáhusas nr. 41s (1996–97) Norgga sámepolitihkas, ahte "sámit leat nubbi Norgga guovtti stáhtavuodđudeaddji álbmogis. [Ja] Norgga sáme-

litihkka galgá doahttalit prinsihpaid, mat leat nannejuvvon oppalaš riikkaidgaskasaš álbmotrievttis ja álgoálbmotrievttis." ¹

Dán guovtti álbmoga territorijas leat, nugo diehtit, valjis sihke ođasmuvvi ja ođasmuvvameahttun luonduvulljodagat. Guolásteamat, ruvkedoaimmat, hirsachuohppamat, oljo- ja gássaávkkestallamat, čáhcefápmo- doaimmat ja dan dakkárat leat buktán stuorra dietnasiid stáhtii ja jábálašvuoda servodahkii. Luonduvulljodagat dán guovtti álbmoga territorijas leat dahkan vuđđosa dasa, ahte Norga lea beassan vágus Eurohpá geafimus riikkaid searvvis ja gavccádan máilmmi riggmus našuvnnaid bajimužžii. Norga lea stáhta mii suitá fuolahit álbmogii buot buoremus buresbirgejumi ja nanu servodainstitušuvnnaid – nu go mánáidgárddiid, skuvllaid, allaoahpahagaid, dearvvasinstitušuvnnaid, sosiála vehkiid, kulturinstitušuvnnaid ja lohkameahttun eará árjjaid ja doaimmaid.

Stáhta eiseválddit leat áittardan, ahte dárú giella, kultuvra ja servodateallin seailuhuvvo, suodjaluvvo, loktejuvvo, ovddiduvvo ja viiddiduvvo olles servodagas, das rájes go mii riegádit, bajásšaddat ja vázzit skuvllaid, bargat iežamet oasi bargoeallimis ja luohpat guhkes bargoeallimis ealáhahkii ja vuoinjastit eaktodáhtolaš servodatdoaimmaid manjá. Mii beassat vázzit eallima čada dárú giella, kultuvra ja árvvut – dáža goargáivuoha – buot birra min. Dázavuoha lea diehttelas juohke diŋgas maid mii bargat ja vuordit oazžut, buot ortnegat, bálvalusat ja doaibmabijut vuodđuduvvet dárú gillii ja kultuvrii.

1 <http://www.regjeringen.no/nb/dep/asd/dok/regpubl/stmeld/19961997/stmeld-nr-41-1996-97-/4.html?id=191240>

Maiddái sámit návddašit dán ovttalárganvuoda politihka šattuin. Sámit ožžot oasiset servodatburiin. Juos atnet dárogiea. Juos vuigjet dážan.

Stuorradiggi mearrida buot lágaid

Norggas

Muhto mearihis árvvut ja jábálašvuoha, maid stáhta lea ožžon háldosis, ja maid lea atnán hukset dázavuoda, leat seammás adnojuvvon válgat politihka, man ulbmil lea leamaš luottahuhttit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima. Ulbmil lea leamaš ráhkadit dakkár našuvnna, mii lea buhtis dázavuodainis, servodaga masa eai čága veahádagat, ja mii galgá neaktit ovttakultuvrragin ja ovttagielagin.

Gonagas Harald šallošige 1997 dan vearrivuoda, man stáhta eiseválddit, namalassii stuorradiggepolitihkkarat, ráddehushoavddat ja -lahtut, stáhtalaš virgeolbmot ja earát geain lea leamaš vástu hábmet ja čadahit stáhta politihka historjjá čada, leat bággen sámiid badjelii garrassimilerendoaibmabijuid bokte. Dákko galgat maid atnit muittus, ahte dáruiduhttinpolitihka ja eará natio- nalisttalaš doaibmabijuid leat demokrátalaččat välljejuvvon orgánat mearridan. Buot bajimusas dain roaisá Norgga nationálačoakkalmas, Stuorradiggi, mii mearrida buot lágaid dán riikkas. Eiseválddit leat leamaš mielde sihke njuolga ja eahpenjuolga dahkamin ja garradeamen sámevuosttaldeaddji ja sámevašánis guottuid dán servodahkii.

Ii leat nu galle jagi áigi, go sámi geaidnogalbbat báhčču- juvvojedje suokkisin Davvi-Romssas. Dálnai hárvenaš olmmoš hirmástuvvá, go sámi galbbat durddiduvvojit

málain eará báikkiin. Go muhtin gieldda orgána hehte sámi báikenamaid geavahuvvomis ja gieldá gudnejahttimis sámiid gielalaš olmmošvuoigatvuodaid, de ii giddát dat riikkamediaid fuopmášumi ja riikkapolitihkkariid fuola.

Gehččet mat Romssa gávppoga. Gieldda lei ohcan beassat mielde sámi gielaid hálddahušguvlui. Muhto de šattai sámevuohta ságastallan- ja riidalangaskaoapmin válgagižžui 2011. Vuosteháhku sámi galbbaide gávppogis lei sihkkaris válgavealta, ja vuosttas lohpadus man ođđa borgárlaš eanetlohku ollašuhtii go beasai gávppoga stivrejupmái, lei geassit gieldda ohcamuša departemeantas ruoktot. Dáinna daguin báikkálaš dáža demokratiija válddii buot vuoittuid. Romssa sámit báhce haga. Gielddain mat leat olggobealde hálddahušguovllu, eai oáččo sámi mánát ja nuorat sámi vuosttasgiela oahpaha. Doppe ii leat sámiin riekti sámegillii váldit oktavuođa ja vuordit vástádusa sámegillii gieldda eiseváldiin. Šiehtadusas maid Sámediggi maŋnelis dagai Romssa gielddain, gieldda dovddasta virggálaččat iežas geatnegasvuodaid sámiid gielladilis. Muhto Romsa bisu ainge gielddahálddahušguovllu olggobealde.

Báikkálaš dásis mearridit gielddastivrrat

Dán ja eará sullasaš sámi báikkálaš giellaáššiin mat duos dás bohciidit gielddain, ii leat Sámedikkis virggálaš váldi mearridit. Váldi mearridit báikkálaš sámi áššiin gulá juohke gielddastivrii. Dasgo Norgga gielddaide lea Stuorradiggi addán iešstivrejumi báikkálaš áššiin, ja dán iešstivrejumis eai sáhte guovddášeiseválddit leat beroškeahtá. Eurohpá olmmošvuoigatvuodaid konvenšuvn-

na bokte lea maiddá báikkálaš iešstivrejupmi nannejuvvon. Muhto dákkár iešstivrejupmi báikkálaš ja siskkáldas sámi áššiin, nu go giella čielgasit livččii, ii leat addojuvvon Sámediggái. Sámedikkis váilu iešstivrejupmi, mii gielddain gal lea.

Juos sámit galget beassat návddašit giellavuoigatvuodain maid sámeláhka galggašii sihkkarastit, de dárbašit buorredáhtolašvuoda guoskevaš gielddastivras. Dadjat buot Norgga gielddastivrrain leat dážat eanetlogus. Ja eanaš gielddain gos sámit ássat, leat sámit uhcitlogus veahkadagas ja stivrejumis, juos leat oppa mieldege báikkálaš stivrenorgánain. Demokratiija vuodđoprinsihppa lea, ahte álbmot leat dat mii stivre iežas gieldda. Álbmoga stivrejupmi čađahuvvo eanetlohkodemokratiija veagas. Nu báhčage dat álbmot, mii ii leat dáža, álelas uhcitlohkui. Sámi álbmoga válljen orgána, Sámediggi, oazžu gal oaivvildit áššis, muhto juohke gielddastivra lea suverena ášši mearrideamis.

Maŋná go gielddastivra vuos lea áššis mearridan, de lea ráđdehusa hálddus mearridit galgetgo gielddat mat ohcet beassat mielde giellahálddahušguvlui, oazžut ruđa searvamii. Sámediggi lea dallege dušše geahčči. Sámi álbmoga válljen orgána beassá mielde sámi giellahálddahušguovllu áššegiedahallamii easkka dalle go ráđdehusa ja Stuorradikki bealljemerken ruđat stáhtabudjehtas galget sirdojuvvot gielddaide, mat leat mielde giellahálddahušguovllus. Ja dalle lea Sámediggi dat orgána, mii fysalaččat beassá sirdit ruđaid gielddaide.

Sámediggepresideanta Aili Keskitalo dajai sártnis Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) riikkačoahkkimis golg-

gotmánus dán jagi, ahte searvvi áirasat berrejit muitit ahte lea oassi iešmearrideamis go Sámediggi lea hálddahasorgána. "Dávjá moitojuvvo ahte Sámediggi lea šaddan hálddahasorgánan stáhtii, ja ahte čuovvovaš byrokratiseren sáhtta heavahit politihkalaš višuvnnaid ja proseassaid," dajai.

Stáhta mearrida 93 % sámepolitihkas

Semináras 2008 man Gáldu Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš doalai mu jodihanáigis, dajai sosiálekonomi Rune Fjellheim, gii dál lea Sámedikki direktor, ahte sámiid álbmoga välljen orgána dušše hálddaša 40 proseantta buohkanas ruhtajuolludemiin sami ulbmiliidda, ja stáhta hálddaša 60 proseantta. Son muitalii ahte dušše 22 miljovvna kruvnnu doaibmaruhtapoasttain Sámedikki budjeahtas, mat 2008 ledje sullii 300 miljovvna, leat dakkárat maidda Sámediggi ieš lea dahkan álgaga. Dát gártá dušše čieža proseantta Sámedikki iežas budjeahtas, ja 2,9 proseantta oppalaš jahkásaš stáhta ruhtajuolludemiin sami ulbmiliidda. Eanaš ruđaid mat mannet sami gielladoaimmaide, lea nappo stáhta bealljemerken.

Ferte leat oalle hástalusson Sámediggái ja dan árasiidna, go stáhta dahká álgaga ja hábme 97 proseantta buohkanas ruđalaš váikkuhangaskaomiin sámepolitihkalaš suorggis. Ferte lea oalle duššástuhtti, go stáhta dahká álgaga ja hábme 93 proseantta sámepolitihkas, man Sámediggi hálddaša. Fjellheim loahpahii dainna, ahte Norgga Sámediggi ii hálddaš iežas sámepolitihka, muhto baicca lea stáhta sámepolitihka alladásat hálddašeaddji. Dajai ahte dálá vuogádat ii leat dakkár, man govttoláččat sáhtta gohčodit sami iešmearrideapmin, ja ahte danne

dárbbasuvvo ođđa ruhtadanvuogádat sámepolitihkalaš doaibmajuiide.

Gonagas Harald 1997 sártni mielde lea stáhtas earenomáš ovddasvástádus lágideat dilálašvuođaid nu ahte sami álbmot sáhtta hukset gievrass ja eallinnávccalaš servodaga. Dát máksá ahte Norgga stáhtas ja dan eiseválddiin lea ovddasvástádus ja geatnegasvuohta addit sami álbmogii vejolašvuođaid ieš hukset ealli sami servodaga. Ammahal dat ferte leat servodat, gos boahhtevas sami sohka buolvvat sáhttet eallit ja lieđđut dán oktasaš dáža-sami territorijas sápmelažžan, sámegillii, sami kultuvrras ja sami servodagas.

Gažaldat mii boahdá millii gielladili guorahallanlávdegotti jurddašettiin lea, heivehitgo ja ásahtigo stáhta eiseválddit dan maŋŋá ođđa byrokráhtalaš ortnegiid, maid Sámediggi biddjojuvvo hálddahit ráđdehusa ovdas almmá mearridanválddihaga. Sáhtta go álbmoga välljen orgána mas váilu iešstivrejupmi - giellaáššiin nu go earáge áššiin – oppanassiige hukset dan ealli ja nanu servodaga mas Gonagas Harald sártnui, earenomážiit juos Sámedikkis ii leat iežas ruhta ja sisaboahu? Vai galgatgo joatkit eallit máilmmi riggámuš riikkas dakkár dilis, ahte oazžut sámástit juos beare dáža suovvá?

Ođđa nuoraidromána Ny ungdomsroman

Mun lean čuoigi

Girjji lea 15-jahkásaš gánda váldopersovvna: *Lean odne oahppan juoga nissoniid birra. Lean oahppan ahte juos juoga lea boastut, de dat ii mana badjel ieš alldes. Ja juos gáttát ahte lea buoremus leat hálakeahttá de gal lea dus árvi-deames boastut.*

Lean oahppan ahte juos dus lea bávččas, ja áššit mannet nu bahás endorii ahte don ribahat čierut dan nissona oidnosis gii lea dagahan dutnje daid bákčasiid, de sáhttá leat aiddo dat mii dagaha ahte visot šaddá buorren fas.

Loga Jovsseha muitalusa, mas Márjá dađistaga oažžu erenoamáš saji!

SIRI BROCH JOHANSEN **Mun lean čuoigi**

ISBN 978-82-8263-160-0, 101 s. Garra olggoš. NOK 225,- Ilbman 26.09.2014. Davvisámi ja dárú.

Jeg er en skiløper

I boka er en 15 år gammel gutt hovedpersonen: *Jeg har lært noe om kvinner i dag. Jeg har lært at hvis det er noe som er galt, så går det ikke over av seg sjøl. Og hvis du tror at det er best å ikke snakke om det, tar du sannsynligvis feil.*

Jeg har lært at hvis du har det vondt, og ting går så galt at du kommer til å gråte foran den kvinnen som har gjort deg vondt, så kan det være akkurat det som gjør at alt blir bra igjen.

Les Josef sin fortelling der Marie etter hvert får en spesiell plass!

SIRI BROCH JOHANSEN **Jeg er en skiløper**

ISBN 978-82-8263-157-0, 93 s. Innbundet. NOK 225,- Lansert 26.09.2014. Nordsamisk og norsk.

www.calliidlagadus.org

Isak Saba kulturhistorjjálaš čállosat

S*agai Muittalegje*-áviisa gullá eahpitkeahhtá Anders Larsena dehálemos politihkalaš doaimmaid gaskii. Lea somá registreret ahte dalá áiggi lei dan vejolaš dahkat sámegillii – olbmot dolle, juogadedje ja duodaid *lohke* áviissa. Sámegiel máhttu lei ain allin, ja sámegielat medias lei sihke politihkalaš ja kulturhistorjjálaš mearkkašupmi áiggistis. *Sagai Muittalegje* (SM) ovddasta Larsena vuosttas áigodaga guovddáš ángiruššama sámi diehtjuohkima hárrái ge. Dasa son fidnii alces buorre ja erenoamáš čeahpes mielbargin Isak Saba, dahje nugo Saba ieš gohčodii iežas SM álgonnumiriin Sabai Issa [Issá]. Ovdal go Saba välljejuvvui Stuorradiggái, son čálii hui olu kulturhistorjjálaš bihtáid SM:ii. Omd. no. 11, geassemánu 1. b. 1905:s Saba lea guhkes ja vuđolaš artihkal man bajilčálan lea "Sami luodek – Anders Fjellner". Saba lei oahpásmuvvan Fjellnera diktemušain suoma dutki Otto Donner girjji *Lappalaisia lauluja* bokte. Saba lei hui rámis go sámi álbmogis ge leat dakkár goargadis vássánaiggi mitalusat go dat maid Fjellner lea čállán. Mu dieđu mielde dát lea vuosttas geardi go diehtu Fjellnera diktemuša birra almmuhuvvo sápmelaččaid várás sámegillii. Artihkal lea govviduvvon smávva divttažiin, mii juogaláhkai gullá dasa. Ii daddjo mihkkige ahte lea go dat árbevirolaš juoiggusteksta (dajahus) vai lea go Saba ieš dan hutkan:

*Guldal movt dat soahki šuvvá
Mii du goadi guoras ceaggá*

Diehtjuohkin-doibmii gullá maiddá Isak Saba čálu no. 16, borgemánu 15. b. rájes 1905:s, mas Saba gis almuha guokte sámi lávlaga; nammalassii Čearbmá Ovl-

lá (Olof Sirma) juoiggusteavsttaid mat ilbme J. Scheffera girjji *Laponia* 1673:s. Saba lei ieš jorgalan divttaid davvisámegillii, oktan sátnečilgehusaiguin. Ohpihii lea sáhka hui dehálaš ja ođasmahtti barggu birra Saba beales.

Lea beanta imaš oaidnit ahte 1900-jagiid álggus jo lei nággu dan alde ahte lea go juoigan suddu. Isak Saba čuoččuhusas lea várra seammá fápmu ja relevánsa otná digaštallama hárrái go badjel čuohte jagi dás ovdal lei:

Bidjos juohkehaš eret dan boares oskku ahte juoigan lea suddu. Páhpát eai ádden sámi jurdagiin maidige. Sii čuzžo sámiid gaskkas dego gusat ođđa návét uksagaskkas. Jus sii gulle ovtra ge juoigamin, de sii gádde ahte noaidumin dat lea. Ja de sii ovdanbukte dan gielis oskku ahte juoigamis lea suddu. Ii oktage sápmelaš šat duostan almmuhit su dieđus.

Nubbi ášši mii maid lea seamma áigeguovdil ain dál ge go dalle lei go *Sagai Muittalegje* čálii dan birra no. 19, golggotmánu 1. b. 1906, lea nammalassii jearaldat ahte geat leat Sámeatnama álgo-ássit. Artihkal mas lea bajilčálan "Sámeatnan álgo-ássit" deavdá olles vuosttas siiddu áviissas, ja álgá dán láhkai: "Manimus áiggiid lea muhtumat dárolaš "oahppavaš" olbmot ovdan buktán dan oaiivil ahte dážat dat leat Sameeatnam álgo-ássit. Dážat leat orron Sámeeatnamis ovdal sámít, celket sii." Dasto joatká artihkalčálii čilget "oahppavaččaid" oaiviliid ja duššin dahkat daid, ovdal go loahpaha čállosa cealkkedettiin: "Min mielas gal orru ahte sihke historjá ja dutkan mieđiha dasa ahte sámít leat Sámeatnama álgo-ássit."

Sagai Muittaleaddji -áviissas

Ii dáidán leat dađi álkit doaimmahit sámegeielat áviisa 1900-logu álgogeahčen go dán áigái. *Sagai Muittalegje* goit ii oro ožžon nu ollu doalliid nu johtilit go Larsen-vieljažagat dáide doivon dalle go ásaheđe áviissa, go 13. nummiris, suoidnemánu 1. b. 1905 čállá doaimmaheaddji čuovvovaččat áviissas "Eadnigiella" bihtás:

Dattege dahká min mángga geardde lossa millii dat jurdda ahte dat bláđđi maid mii ráhkistat ja mii lea leamaš min eallima čábbásemos ja ráhkkásemos niehku, dáidá šaddat bistit nu oanekis aigge jus doalli lohku ii lassán [---]

Čájehehkot mii dál máilmmi olbmuide ahte mii sámie ieža nagadit doaimmahit alceseamet bláde sámegeillii! Čájehehkot ahte mii dan hárrái muhtun muddui álgit čuožžut min iežaideamet julggiid alde.

Eat mii sáhte, eat ge berre, vuordit ahte dušše dážat dahje eará olmmoššlájat galget olggos doaimmahit midjiide sámegeielat avisaid ja girjiid.

No. 3, guovvamánu 1. b. 1906:s rájes gohčada Isak Saba iežas dušše Isak Saba. Sabai Issa ii šat geavahuvvo dás duohko. Dan nummiris maidá lea sáhka sámegeielas. Saba lea gohčodan artihkkala "Sámegeiella". Das siterere beakkán suoma álbmotdieđuid čohkkejeaddji Elias Lönnrot, ja Saba loahpaha artihkkala jearaldagain: "Gos dal galgá boahtit dakkár olmmái guhte dážaide duohtavuoda cealkkášii?" Saba sávaldat dego speadja-lastá sámi sátnevádjasa "Dáža lea dáža juohke beaivvi".

No. 7, cuonjománu 1. b. 1906:s ilbmá "Same soga laula". Čállin lea Isak Saba. Ii čállo dađe eanet lávlaga birra dan nummiris, muhto mañit nummiris čállá Red. lávlaga birra, ja čilge dan vearssa vearssa mañis. Son loahpaha čállois: "Mii giitit Isak Saba dan čappa lávlaga ovddas ja mii sávvat, ja mii gal oppanassii eat eahpit ge, ahte dan lávlat váimmusvuolgán sánit eai gávna geainnu sámiiid váimmuide. Dat lávlla berre vurkejuvot amas dat láhp-pot, sámi vuoiñjalaš dávviriid searváii."

Mañnil go Isak Saba lei välljejuvvon Stuorradiggeáirrasin čállá *Sagai Muittalegje* hui olu dan birra maid Saba lea sárdnon Stuorradikkis, ee. no. 6, njukčamánu 15.b. 1907: "Saba sárdnu dáruiduhttinbarggu birra Stuorradikkis." Dalle ii oro šat Sabas dilli joatkit álbmotčuvgejeaddji čálloisiddisguin, muhto dan sadjái lassánit lohkkiiidbreavat ja digaštallamat nu ahte *Sagai Muittalegje* duođaid ánsšáša gohčoduvvot sihke dehálaš gaskkusteadjain ja guovddáš oaivil-lonohallan gaskaoapmin dalá Sámis. Ii oro ovttá ge dálá sámi mediain seamma posišuvdna go SM:as lei guovddáš deaivvadanbáikin servodatságastallamiid dáfus. Ee. áviissa mearkkašahttuvođa geažil sámi kultur- ja poltiškalaš historjja hárrái, galggašii scannet ja dahkat vejolažžan beasat lohkat *Sagai Muittalegje* buot sápmelaččaide. Dá lea bargu maid jogo Sámediggi dahje Norgga našunálgirjerájus galggašii vuoruhit. SM:s lea duođaid historj-jálaš árvo sápmelaččaide, ja áviisa lea 1900-jagiid álgogeaži sámi kultuvrralaš ja politihkalaš ángiruššamiid buorre áige-vihtan.

Govvamuttut

Nuppi máilmmesoahhti 1940–1945

SOAÐI MIELAHISVUOHTA DAVVI-SÁMIS

Eatnašat Norggas eai vásihan nu ollu báhčalemiid ja duiskalaččaid veahkaválddi sin lagas birrasis. Sii eai lean fárus sabotášain ja akšuvnnain. Muhto nu ii lean dilli davimus Sámis – Finnmárkkus.

Eai mange guovllus Norggas lean nu ollu duiskka soalddáhat go Finnmárkkus. Ledje nu ollu ahte sii ledje muhtun báikegottiin ja gávpogiin ollu eambbo go guovllu olbmot. Porsáŋggus, gos ledje 3000 ássi, sáhtte muhtun áigge leat 30 000 duiskka soalddáha. Máтта-Várjjagis, gos ásse 8 000 olbmo, ledje soađiáigge birrasii 60 000 duiskka soalddáha. Lei dábálaš ahte duiskalaččat fárejedje njuolga olbmuid viesuide, jos dal dat ge dáhphávuai eará guovlluin riikkas.

Soađi álgojagiid duiskalaččat huksejedje soahterusttegiid maiddái sámi gilliide. Sihke Guovdageaid-

nu ja Kárášjohka ledje deatalaččat duiskka soalddáhiidda jođedettiin Supmii ja ruovttoluotta, vaikko geaidnu dahje luodda ii lean velá ráhkaduvvon Suoma rádjái Guovdageainnus máttás. Geaidnu Kárášjogas Suoma rádjái Gáregasnjárgii gergejuvvui 1942.

Vuosttaš duiskka soalddáhat, geat ledje nuortariikalaččat, bohte Kárášjohkii geassit 1940. Sin bargun lei earret eará ráhkadit geainnu Kárášjoga márkanbáikkis Suoma rádjái. Geaidnu šattai hui deatalažžan maŋŋa go Duiska fallehii Sovjet-lihtu davviguovlluin. Sáhte fievrridit hui johtilit soalddá-

hiid geaidnoráigge Leavnnjas Kárášjoga bokte davvi Supmii ja viidáseappot soahtešilljui.

Ledje Jugoslávia ja báhtaran duiskka fáŋggat geat bággejuvvojedje ráhkadit dán geainnu. Lei njulgesta šlávabargu. Duiskka vávttat huško soppiin fáŋggaid jos njohcošedje dahje barge njozet. Váktan ledje maiddái norgga nasisttat. Oktiibuot birrasii 2500 albmá/dievddu Jugoslávias fievrriduvvojedje Norgii nuppi máilmmesoađi áigge. Ledje birrasii 400 sis geat besse heakkas. Birrasii 370 bohte Kárášjohkii, ja eatnašat sis goddojedje ja hávdáduvvojedje Kárášjohkii.

Duiskalaččat geavahedje fáŋggaid ráhkadahttit

šalddiid Kárášjoga ja Anárjoga rastá, vai álkket sáhte doalvut gálvvuid ja soahtevearjjuid stuorra duiskka soahtevhkii davvi Suomas. Vidkun Quisling finai Davvi-Norggas geassit 1943 oktán su lagas mielbargiiguin. Dá vázzá son ovddimusas Kárášjoga ođđa šaldi rastá. Noras vuorká.

BOALDIN JA EVAKUEREN

Čakčat 1944 ja giđđat 1945 Finnmárkku ja Davvi-Romssa olbmot gillájedje garrasit soađi mielahisvuođa. Ruošša soalddáhat gálge Máttá-Várjjaga duiskka fámus golggotmánu loahpas 1944. Hitler mearridii ahte davvi Sápmi, Finnmárku galggai dahkkot ávdimin. Duiskalaččat bolde measta visot viesuid ja godde heasttaid ja šibihid/omiid. Dát lea gohčoduvvon namain "eatnamiid boaldin taktihkka" ("brente jords taktikk"). Duiskalaččat bággejedje maiddái olbmuid fárret máttás. Dat lea gohčoduvvon evakueremin dahje eváhkkon.

Duiskalaččat dahke dan vai sovjetruošša soalddáhat eai juvssa duiskka soahtevheaga go dat geassádii Finnmárkkus ja Suomas. Go buot olbmot, visttit ja šibihat ledje jávkan, de šattašii ruoššaide váddáseappot doarridit sin, oaivvildedje duiskalaččat. Ruoššat han várra šadde váldit vuolláseaset oba davvi Sámi, Finnmárkku.

Duiskalaččat eai orron berošteamen fárrehit sápmelaččaid. Nu lei mearridan Terboven ja Hitler. Sápmelaččat ožžo báhcit ávdin duoddarii, danne go ledje seammaláganat go "barbárat", primitiiva ja siviliserekehtes olbmot. Muhtun dážat Unjárggas

ja Deanus cogge sámegávtti badjelii, vai duiskalaččat gáddet sii leat sápmelaččat. Sii eai háliidan evakuerejuvvot. Datte fárrehedje muhtun sápmelaččaid ge.

Duiskalaččat geassádedje Máttá-Várjjagis oarjjás Deanu guvlui ja viidáseappot mearrariittu mielde oarjjás. Skábmamánu 5. beaivve čuovganeapmái 1944 gerge velá bávkalit Deanušaldi man ledje gergehan seamma čavčča. Gerge maiddái boaldit ollu visttiid, áittiid ja láđuid vuolle Deanus bajás Álleknjárgii ovdal go geassádedje. Ruošša soalddáhat orro Máttá-Várjjagis čakčamánu 1945.

Kárášjoga márkanbáikki ja bajás Spiinnegieddái bolde skábmamá- nus. Ja ovdal go duiskalaččat geas- sádedje Kárášjogas, de bávkaledje velá Kárášjogašaldi, man ledje ráh- kadan moadde jagi ovdal.

Go duiskalaččat guđđe Guovda- geainnu juovllaidáigge 1944, de ledje measta buot boaldán. Dušše Láhpoluoppal ja muhtun dálut Heammogiettis, Geaidnovuohtis ja Mázes ledje sestojuvvon. Oktii- buot 140 dálu, ja maiddái návehat ja áittit, ledje boldojuvvon. Nu čállá suohkana sátnegođiheadji Alfred L. Larsen raporttastis 1947.

Eatnašat riddogielddain fárrehuv- vojedje bákkus máttás. Siseatna- mis Guovdageainnus, Kárášjogas ja Buolbmága gielddas eai lean

nu gallis geaid fárrehedje. Sii led- je eatnašat boarrásat ja buohccit. Dan botta go boaldin dáhpáhuvai, de ledje olbmot báhtaran meahc- cái, gos orro dassái go duiskalaččat ledje guođđán guovllu. Riddo- guovllus, earret eará Porsáŋggus, báhtaredje maiddái muhtumat meahccái.

Boazosápmelaččat galge johttát oarjjás, vai eai šatta ruoššaid hál- dui. Politimeaštir finai ieš Káráš- jogas golggotmánu 19. beaivve ja Guovdageainnus skábmamánu 3. beaivve čielggadeamen boazo- logu ja gosa galge johttát. Guov- dageainnus galge boazosápmelaččat johttát Basevuodái Ivgo- vuonleahkái davvi Romsii. Sii gal- ge maiddái oažžut duiskalaččain dárbašiid mielde, maid ožžo eará

Gova duogábealde čuožžu čállojuvvon duiskagillii: "Ers- te kontakte mit Leuten aus Finnmark" (vuosttaš deaivva- deapmi Finnmárkku olbmui- guin). Guokte duiskka soald- dáha servvoštallamin guovllu olbmuiquin Unjárggas. Hend- dá-Ánde – Anders Mathus doallamin heastta.

Govva: Várjjat Sámi Musea.

boazosápmelaččat ge. Muhto ii oktage Guovdageainnu boazosápmelaš bohccuidisguin ihtán Ivgo- vuonleahkái. Sii johte nuorttas Anárjoga guvlui. Kárášjogas johttá- jedje muhtumat nuorttas Buol- bmága gildii.

Duiskalaččat ledje ráhka-
dan girdigietti Roavvegied-
dái, Ohcejoga girkobáikki
buohta. Deike seivo duiskka
girdit mat bukta gálvvuid ja
dárbašiid duiskalaččaide geat
ásse sihke Ohcejoga ja Buol-
bmága gielddas.

Govva čájeha girdigietti
bázahusa. Ravddas geađggit
maid fánngat čorgejedje
giettis. Kárta čájeha girdiid
seavunguovllu. Govva ja
kárta: Mihkku Solbakk.

Duiskalaččain lei militeara leaira ee. Gávesluovttas vuolle Deanus. Govva čájeha duiskka soalddáhiid Bunker olggobealde Gávesluovttas. Govva luoikan: Yngve Johansen.

Duiskalaččain Gávesluovttas lei maddái eará maid dahkat go dušše smiehttat mo vuoitit soađi. Govva luoikan: Yngve Johansen.

Duiskalaččat Mierojávrri guovllus jođus Guovdageidnui. Ida og Jorgen Nystrøm: Finnmark 1940.

Duiskalaččat fanassáhtu mielde jođus Guovdageidnui. Ida og Jorgen Nystrøm: Finnmark 1940.

Kárášjoga badjeolmmoš Aslak Sara (1898–1978) ja guokte duiskka offiseara govvejuvvon Ávágis geassit 1941. Ida og Jurgen Nystrom: Finnmark 1940.

**Mággas lonohalle gálv-
vuid duiskalaččaiguin.**

Leavdnjalaš John Johansen
geahččala lonuhit alcces juoi-
dá nuvttohiiguin. Arvid Pet-
tersen: Porsanger bygdebok
1994.

**Sápmelaččat geat ásse
rádjaguovlluin,** earret eará

Deanuleagis, ožžo rádjapás-
sa man fertejedje čájehit ei-
seválddiide go rasttidedje
riikkarájá. Ommot-Ámmona
– Amund Aslak Amundsen
– rádjapássa. Son ásai Állek-
njárggas Buolbmága giel-
das. Noras vuorká.

GRENZZONEN-BESCHEINIGUNG
Grenzzone Ost
GRENSEBOERBEVIS
Grensesone Ost

Nr.: 165

Polizeimeister/Lensmann in
Politimesteren/Lensmannen i Polmak

Inhaber dieser Grenzzonen-Bescheinigung,
Innehaveren av dette grenseboerbevis
Amund Aslak Amundsen geb. am 23/12. 94 in Polhusk
født den 23/12. 94 i Polhusk

Beruf: Arbeider Staatsangehörigkeit: Norsk
Yrke: Arbeider Nasjonalitet: Norsk

hat seinen/ihren ständigen Wohnsitz in:
har sin faste bopel i: Allekujang

Polizei/Lensmanns-Bezirk:
Politilensmanns-distrikt: Polmak

Diese Bescheinigung berechtigt zum Verkehr in folgenden Polizei-
bezirken der Grenzzone Ost:
Dette bevis gir innehaveren rett til å ferdes i følgende politi-
distrikter i Grensesone Ost:
Vardø's Soi-Varanger politidistrikter

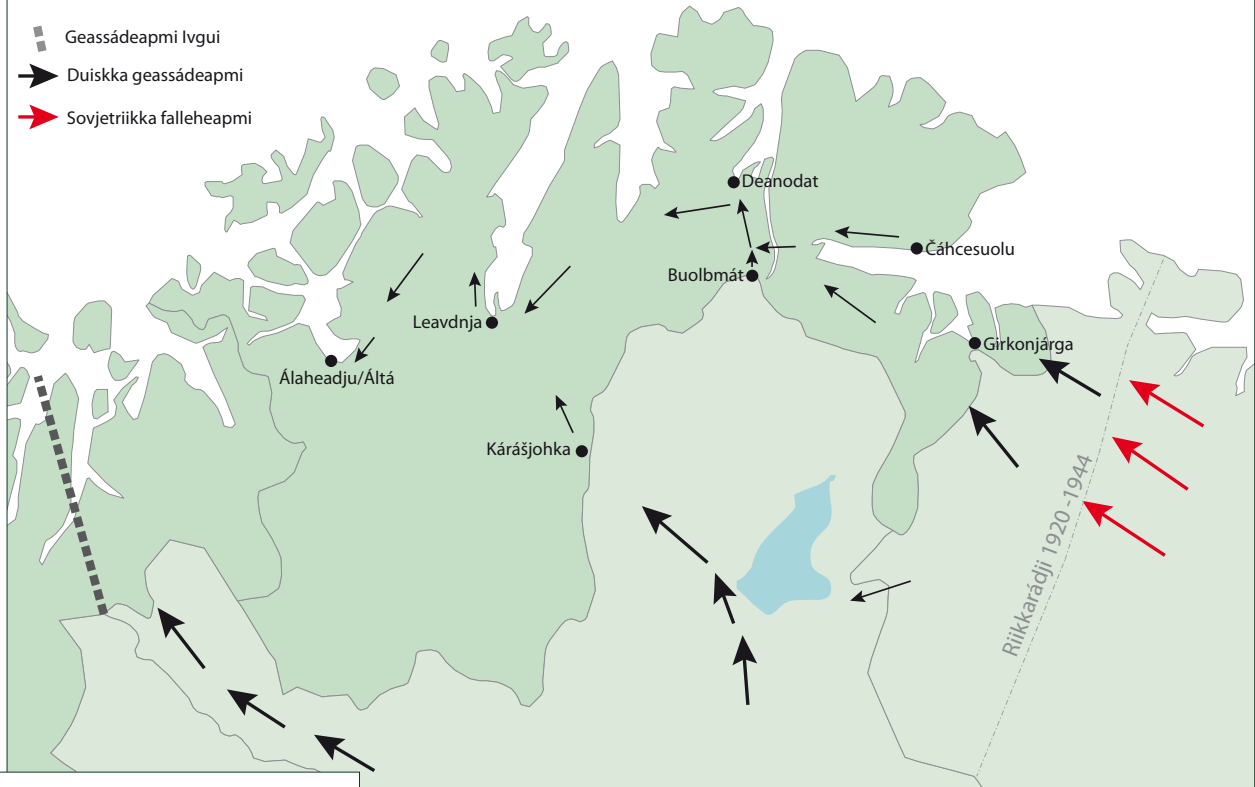
Ort: Polmak lensmannsk. Siegel
Sted: Polmak lensmannsk. Stempel
Datum: 14. september 1940

A. A. Amundsen
Eigenhändige Unterschrift
Egenhendig underskrift

Polmak
Unterschrift des Polizeimeisters bzw.
Lensmanns
Politimesterens eller lensmannens
underskrift

Duiskka geassádeapmi ja Sovjetriikka falleheapmi

Golggotmánu loahpas

1944 Hitler mearridii ahte olbmot galge evakuerjuvvot ja buot galggai boldojuvvot lvggus nuorttas. Dat galggai sihkkarastit 220 000 duiskka soalddáha geassádeami Suomas ja hehttet Sovjetlihtu soalddáhiid boahtimis Norgii. Várjjagii bohte Sovjetlihtu soalddáhat nu johtilit ahte duiskalaččat eai geargan buot boaldit, muhto muđui Finnmárkkus ja Davvi-Romsas gal measta buot billistedje ja bolde.

Kárta čájeha duiskalaččaid geassádan-geainnuid Suomas Norgii ja Sovjetlihtu soalddáhiid falleheami. Kárttat: Mihkku Solbakk.

Kárta čájeha duiskka boaldima ja billisteamii guovlluid 1944–45.

Porsággus ge báhtaredje

muhtumat meahccái. Dán barttas ášai muhtun bearaš Billávuona badjosiin dálvit 1944–45. Arvid Petterson: Porsanger bygdebok, 1994.

Ohcejohkalaččat eváhkos

Alavieskas. Jávrri-Juhán Niillas goalmmánin gurutbealde. Noras vuorká.

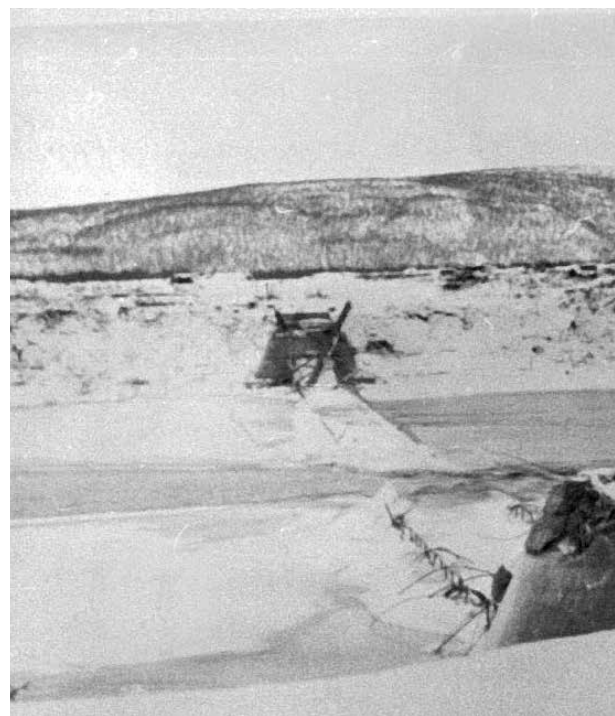
Ingvald Guttorm, gii soadiáigge orui muhtun áigge mánáidruovttus vuolle Deanus, muitala ahte duiskalaččat, geat ásse Deanu eanadoalloskuvllas ja Gávesluovttas, báhče fánggaid geat eai nagadan bargat losses geaidnobarguid.

Dálvit lávejedje goavut daid muohttaga vuollái mánáidruovttu áidegurrii ja gidđat go ihte, hávdádit áiddi olggobeallái. Lei issoras oaidnit dáid dáhpusaid, son muitala.

Ruošša fánga, gii lei báhččon ja bálkestuvvon muhtun roggái, idii go muohta suttai Bonjákasas Deanus cuoŋománus 1945. Noras vuorká.

"Duiskakfuorát" Finnmárkkus, geat ledje rasildan duiskka soalddáhiiguin, dolvojuvvojedje muhtun leirii Romssasullos. Noras vuorká.

Deanušaldi bávkaluvvui skábmanu 5. beaive čuovganeapmái. Noras vuorká.

**Evakueredettiin duiskalač-
čat čohkkejedje šibihiid áid-
dliid sisa ja godde daid fasttes
láhkai.** Harry Westrheim. Arkiv:
Nord-Troms Museum.

Ipmila sátni friddja Norggas. Proavás Arne Fjellbu nammaduvvui juovla-
mánus 1944 sadjásašbisman davimus guovlluid várás mat ledje šaddan
friddjan. Dá lea son govvejuvvon Buolbmága girku olggobealde oktan
guovllu sápmelaččaiguin beassážiid áigge 1945. Noras vuorká.

Sámi

govvadáidaga

Sápmi lea čuđiid jagiid čađa eatnamiid dáfus koloniserjuvvon. Lea go son dál áigi dan vuoiŋŋalaččat ge koloniseret?

koloniseren?

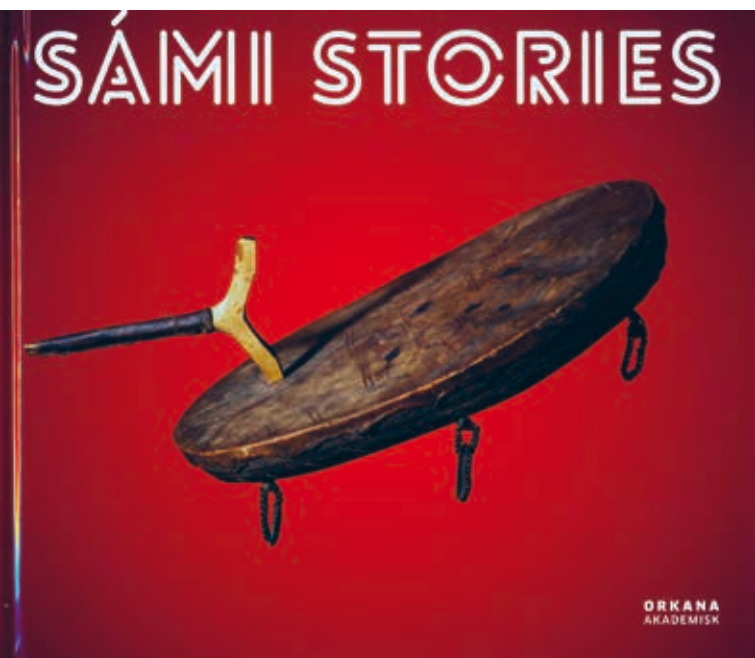
II NU GUHKES áigi dassá almmustuvve guokte girjji mas čállo sámi govvadáidaga birra. *Sámi stories* almmuhuvvui seammá beaivvi go čájáhus *Art and identity* rahppojuvvoi Davvinorgga dáiddamuseas. Dát dáhpáhuvvai dan oktavuodas go ávvuduvvo ahte Norga lea 200 jagi leamaš sierra stáhta, ja lea maiddái 25 jagi dan rájes go Norgga Sámediggi rahppojuvvoi. Čájáhus lea maiddái leamaš Scandinavian house's New Yorkas.

NUPPI GIRJJI ARTIHKKALAT leat eanaš politihkalaš rievdamiid birra. Girjji leat ollu govat, ja dat heivejit bures oktii Reibo ASa vuogas girjehábmemii. Artihkkalat leat engelasgillii, mii orrut leamen rievdamin eret sámi sintávssas ja etimologijjas.

ROMSSA MUSEA DIREKTEVRA Marit Anne Huan lea doaimmahan nuppi girjji. Ole Henrik Magga, Anne Julie Semb ja Terje Brantenberga čállosat namahaddet ollu seammá áššiid. Leat unohas meattáhusat; sámediggepresidentta namma ii leat Ailo Keskitalo (s. 25). Guovvamánu 6. b. gohčoduvvo sániin *national day*. Semb buktá imaš čuoččuhusaid (s. 31): *The Sámi are more interested in local politics; the population as a whole is more*

interested in international politics than the Sámi. Terje Brantenberga muđui miellagiddevaš artihkkalis leat boasttu vuodđologut: Elsa Laula Renberg jámii 1931:s, ii 1933:s. Beassášresolušuvdna man Hans Rønbeck doaimmahii Kárášjogas, dahkkui 1960:s, ii 1961:s.

CHARIS GULLICKSON ja Sandra Lorentzen doaimmaheaba girjji dáidaga ja dáiddáriid birra. Britta Marakatt-Labba ánsšása fuomášumi sihke danin go lea čeahpes dáiddár ja danin go su leat váikkuhan politihkalaš dáhpáhusat Sámis. Su broderejuvvon govva *Historjá* mii lea 23 mehter guhku gártá bissut deatalaš dáiddabargun man dat buolva lea ráhkadan geat bealuštedje báikkálačča, muhto mii seammás čájeha sámi dáidaga riikkaidgaskasaš beali. Aslaug Juliussen attii sámi dáidagii ođđa dimenšuvnna go válddii olles bohcco atnui. Son lea maiddái čeahpes tekstiiladáiddár. Arvid Sveen lea guhká atnán sámi dáidaga ja eatnamiid alla árvvus, ja dát oidno sihke govva- ja plakáhtadáidagis. Girji *Mytisk landskap* (2003) čájeha mo luondu lea leamaš osku vuodđu ja dat lea addán midjiide čiekŋalet dieđu sámi dáidaga dimenšuvnnain. Anniken Greve buktá čavga dieđateorehtalaš lahkaneami das mo eatnamiid

sáhtta mángga láhkái áddet. Son čállá oivviin eanet go váimmuin, mii lea miellagiddevaš ja čájeha sierra lahkana-vugiid, akademihkárís ja dáiddáris. Hanna Horsberg Hansen čállá fas *Mázejoavkku birra, sámi dáiddárjoavku mii doaimmai Mázes áigodagas 1978–1983*. S. 91:s son čuoččuha dan boastuvuođa ahte mánggas dán joavkkus eai dovdan boazodoalu bures eai ge máhttán niibbi atnit, dola cahkkehit ja vatnasa suhkat. Lea čielgasit áibbas boastut go čállá ahte buohkat ledje gielalaš analfabehtat.

ORKANA AKADEMISK ja Davvinorgga dáiddamusea livčče sáhttán dahkat ollu buoret barggu. Manin eai lean bovdn eanet sámi čálliid?

MARGINALISEREJUVVON?

Professor em. Gunnar Danbolt lea čeahpes gaskkusteaddji, ja lea gelddolaš go son maiddái čállá sámi govva-dáidaga birra, girjjistis *Frå modernisme til det kontemporære*. Danbolta čilgehusa mielde gullet sámi dáiddarat ovttas homofiilla dáiddáriiguin, nissondádáriiguin ja daiguin dáiddáriiguin geat etnikkalaččat eai leat norgalaččat, ravdajoavkkuide. Son berošta

queer-teoriijas, ja das maid olmmoš *dahká*, ii ge dan maid *lea*. Danbolt oaivvilda čielgasit ahte sápmelaččat leat koloniserejuvvon, ja son čájeha maid Álaheaju-Guovdageainnu akšuvnnat mielddisbukte. Sus lea riehta dan dahkat, muhto sus lea ráddjejuvvon áddejupmi našuvdna-doahpagis, dat ii guoskka dušše stáhtii, muhto maiddái identitehtamearkaide, gillii, bargui, kultuvrii, oskui ja ássanbáikái. Hans Ragnar Mathisen govvida dán ja ovttastahtá árbevirolašvuoda ja ođđaáiggi. Su kártadáidda lea leamaš ovddasmani.

DANBOLTA ČÁLUS LIVČČII bures sáhttit leat oassi *Sámi stories* -girjjis. Go akademihkárát čállet olggobealeperspektiivas, orru dovdomin ahte dáiddáriid fápmu váldojuvvo sis eret ja ahte kurahtorat ja dáiddaakademihkárát dihtet buoremusat. Gullá go sámi dáidda ravddaide? Na...gean čalmmit dat leat *geahččamin*?

- M.A. Hauan, C. Gullickson og Sandra Lorentzen (doaim.) *Sámi stories – art and identity of an arctic people*. Orkana akademisk 2014. 108 + 109 s.
- Gunnar Danbolt: *Frå modernismen til det kontemporære Tendensar i norsk samtidskunst etter 1900*. Det norske Samlaget 2014. (s. 158–177) 350 s.

DANBOLT JÁHKKÁ GASKKUSTEAPMÁI

Olbmot váidalit ahte eai ádde ođđaáiggi dáidaga. Muhto makkár áššiid bat oppanassii lea vejolaš otná váttis máilmmes áddet.

Dálá áiggi dáidda lea meattá "ismmaid" áiggi. Dan sadjái mii deaividat mánggadimensunála vuostálasvuoda dáidagiin, mas dáidaga duogášjurdda, konsepta, ja ieš dahku lea dan nana bealli. Dálá áiggi dáidda berosta uhcit cealkimis juoidá, dat baicce doaibmá. Konseptuella idea lea šaddan olu dehálu go ovdal lei. Dat sáhtta leat čihkkuojuvvon dáiddabarggu iešvuostálasvuodaid sisa, muhto dattege lea goit jurdda dan duohen.

Dát ovdáneapmi lea dahkan dáidaga vel eanet mávssolažžan ja berostahttin. Dálá áiggi dáidda fállá geahččái ođđa jurdagiid ja vásáhusaid. Seammas nannejuvvo dárbu buori gaskkuteapmái mii veahkeha olbmuid oaidnit.

Bergen universitehta dáiddahistorjja prof.em. Gunnar Danbolt Klassekampen-áviissa jearahallamis 6.3. 2014.

Anders Larsen

Mearrasámiid birra – ja eará čállosat

Om sjøsamene – og andre skrifter

Ivar Bjørklund & Harald Gaski (Doaim.) ČállidLágádus 2014.

IVAR BJØRKLUND JA Harald Gaski leaba doaimmahan girjji sámi girječálli ja aktivistta Anders Larsen čállosiin. Soai leaba čállán goappat ge artihkkala sáme- ja dárogillii mas giehtadallaba Anders Larsena čállosiid ja bargguid analyhtalaččat. Soai čálliba ahte dat lea jurddašuvvon vuodđun áddet Larsena teavsttaid dan okta-vuođas mas dat leat čállon, muhto maiddá čájehan dihtii ahte Larsen lei ovddabealde iežas áiggi oaiviliid-disguin. Son lei ofelaš, ja ain ge digáštallojuvvojit sihke dieđalaččat ja politihkalaččat dat áššit maid son lei mielde ovddideamen. Soai čálliba viddásebbo: *Mánga dáfos mii leat joavdan Larsena višuvdnii, ja doavva livččii ahte su jurdagat beroštahttet eanebuid gávnnahit ovttaláganvuođa dalá ja dálá etnihka dilášlašvuođaid gaskkas.* Lea jo badjel 60 jagi dassá go son jámii, ja uhcán olbmot muitet su šat. Bjørklund ja Gaski oaivildeaba ahte dađe eanebuidda guoská dat vuđolaš gažaldat maid son jearai; li go servodat berrešii leat dakkár ahte buot olmmoščearddain livčče ovttalágan vuoigatvuohta beassat čohkkedit eallima borranbeavde gurii?

ANDERS LARSEN RIEGÁDII 1870:is Návuonas. Su eal-
lin juohkásii guovtti oassái ja áigodahkii – su álgoáigi
politihkalaš pioneran ja avviissadoaimmaheaddjin.
Son doaimmahii áviissa *Sagai Muittalægje* (1904–11).
Bjørklund ja Gaski čállba ahte *Sagai Muittalægje* -áviisa
dáidá gullat Larsena dehálemos politihkaláš ja diehto-
juohkin doaimmaid gaskii.

SON ČÁLLII: "ČÁJEHEHKOT mii dál máilmmi olbmuide
ahte mii sámit ieža nagadit doaimmahit alcceseamet
bláđi sámegillii! Čájehehkot ahte mii dan hárrái muh-
tun muddui álgit čuožžut min iežaideamet julggiid
alde." Doaimmaheaddji guovttos oaivvildeaba ahte
SM duođai ánsšása gohčoduvvot sihke dehálaš gask-
kusteaddjin ja guovddáš oaivvillonohallan gaskaoap-
min dalá Sámis. "SM:s lea duođai historjjálaš árvu
sápmelaččaide, ja áviisa lea hui buorre áige-vihtan
1900-jaggiid álgogeaži sámi kultuvrralaš ja politihkalaš
áŋgiruššamii."

ANDERS LARSEN LEI maid vuosttaš sápmelaš gii čálii romána, *Beaiveálgu*. Das maŋŋá jorai son eanet dokumentaristan, dutkin ja logaldallin. Doaimmaheaddji guovttos Bjørklund ja Gaski oaivvildeaba ahte son lei dárkilis duođašteaddji ja erenoamáš čeahpes dokumentarista. Su fuolla lei sámi álbmoga, mearrasámiid ja sámi kultuvrra beale – áššiid maid dovddai bures, ja main ieš beroštii olu.

ANDERS LARSENÁ ÁIGUMUŠ *Mearrasámiid birra* -girjiin lei duođaštit ahte mearrasámiin ge lea kulturárbi mii lea seammá mávssolaš go sin dárú siidaguimmiid kultuvra. Bjørklund ja Gaski oaivvildeaba ahte Anders Larsen čállá hui eallasit árgabeivválaš áššiin; biepmuid, ássama ja gárvvuid birra almmá árvvoštalakehtá dáža árvvuid ektui. Sihke materiála ja vuoiŋŋalaš beliid. Son geahččá máilmmi sámi geahčastagas vaikke dalá sosialdarwinisttalaš áddejupmi lei báidnán mo sámi kultuvra árvvoštallojuvvui. Son gieđahallá olmmoš-čearddaid gaskavuodaid ja čájeha mo dážaid fuonuheapmi sápmelaččaid hárrái ihtá sihke sátnevádjasiin ja ovtastallanvieruin.

MÁNGGA DÁFOS SÁHTTÁ dadjat ahte Larsena girji doaimmá mearrasámi vásttan Johan Turi *Muitalus sámiid birra* girjái. Turi čállá eanaš badjesámiid oaidninsajis, ja Larsena geahčastat lea mearrasámi. Larsen dovddai diliid bures, gii ieš lei bajásšaddan mearrasámi birrasis olggut Návuonas. Girji lea historjjálaš ja etnográfalaš dokumentašuvdna mearrasámiid dábiid, vieruid, jáhkuid, bivddu ja guolásteami birra álbmogis, mii dáidá leat gillán garraseamos assimilašuvnnašviggamuša mii olles Davvi-Eurohpás goassige lea iskon čađahuvvot. Mearrasámi čállosa lassin dán girjjis gávnnat teavsttaid mat eai leat ovdal almmuhuvvon, ee. Návuona sámegiela birra ja logaldat mii giehtadallá sámi dáidaga ja kultuvra.

ANDERS LARSEN JÁMII 1949.

ÁLGOTEAKSTA LEA SIHKE sáme- ja dárogilli, goappat kolonnain. Girjjis leat dološ govat ja maid Anders Larsen tevnnegat, maid Ken Ole Moen lea kopieren. Nana girji dehálaš sámi olbmos!

Sara Margrethe Oskal

Skelbmošit máilmmi lávddiin Sámi skealbma-árbevierru muitalusas, luodis ja ođđa- áigásaš lávddis

Davvi Girji 2014

NEAVTTÁR SARA MARGRETHE Oskal háliidii ohcat leaikkastallama sámi mitalusain ja luđiin, ja dutkat leago vejolaš dan čájehit ođđaáigásaš lávddis. Boađusin lea soločájálmás Guksin guollemuorran – The Whole Caboodle – Full Pakke; daiddalas "doavttergráda".

DÁN GIRJJIS MUITALA son mo lea bargan fievrredit árbevieruid internašonála lávdaí. Sus leat olu reflekšuvnnat dán bargoproseassas. Ja čállá ahte sus lei bággu ovdánahttit iežas instrumeantta, nammalassii jiena ja rupmaša. Ja fertii go galggai sirdit sámi skealbmama ámmátlávdaí, hárbhallat skelbmošit gehččiiguin. Ja fertii vel dobbelii lávket neavttáriin, go son čálii teavsttaid ieš.

SON ČILGE VUOS manin válljii geavahit sáni *skealbma* leaikkastallama birra. Dat lea dakkár guhte fuopmá juoidá vai šattašii somá, ja guhte botnjá dili suohttasu guvlui. Skealbma galgá boagustahttit earáid. Ja skealbma guoskkaha áššiid maid birra sáhtta leat vátis hállat. Skealbma sáhtta maid cuiggodit servodaga, bealuštit badjelgeahahasaid ja skuhččet olbmuid geain lea fápmu. Dat hállá dan birra mii su mielas lea dehálaš ja son dahká dan leaikkastallamiin.

SON ČILGE MO son álggii iskat sámi leaikkastallama sirdit ođđaáigásaš lávdaí. Válljii ráhkadit humoristtalaš čájálmasa. Dat lei inspirerejuvvon das maid gávnnai iskkadettiin leaikkastallanvugiid mitalusain ja luđiin. Sara Margrethe čállá ahte "neavttára instrumeanta lea son ieš ja dan instrumeantta ovdánahtta neavttár deaivvadettiin gehččiiguin." Sara Margrethe čállá ahte son barggai muhtin jagiid boazodilis. Neavttáriin fas liigebargun. Son heittii boazodoalus go áhččis jámii.

SON ČILGE MI lei su dáiddalaš vuolggasadji teaterfagasuorggi hárrái Sámis, nášuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Manai Canadai ja dutkkai doppe eamiálbmot mitalanteatera ja sin árbevirolaš vuogádaga "trickster". Gávnnašii mo sii doppe ledje sirdán árbevirolaš trickster-karaktera ođđaáigásaš teaterlávdaí. Eamiálbmot teaterolbmot doppe muiteledje ahte trickster-karakterat leat ain dehálaš oahpaheadjit. "Mii olbmot dahkat boastut čađat. Ja easkka de go sáhttit boagustit iežamet ja oaidnit iežamet boasttuvuođaid, easkka de sáhttit mii rievdadit... Trickster fállá midjiide oaidnit guovttebealatvuoda." Si bidjet trickster-energia dálá áigge karakteraide. Teaterolbmot doppe muiteleddje ahte trickster ii sáhte jápmat, dat lea eahpelunddolaš.

Tricksteriin leat iešguđet hámit iešguđet kultuvrrain, dat lea dego speadjalat olbmuide. Trickster ihtá vaikko makkár hámis, sáhtttá rievdat ja leat olmmožin, eallin ja vaikko manin.

DEAIVVADETTIIN TEATEROLBMUIGUIN CANADAS fuopmái son "man dehálaš lea ahte mii álgoálbmogat ieža ráhkadit humoristtalaš čájálmasaid iežamet birra. Beassandihtii eret oaffarollas ja mollet dan stereotyhpalaš gova mii mis lea dahkkon."

SARA MARGRETHE ČÁLLÁ maid mo son vieččai oahpu nu mo beakkán Dario Fo:as. Ja eará čeahpes teaterolbmui. "Lea leamaš hui ávkkálaš gullat ja oaidnit movt eará lávdedáiddárat geavahit njuolgo neaktinvuogi, ja maiddái oaidnit teatera gos neavttár guoddá buot ja guoskkaha ja olaha gehččiide dušše ovdanbuktinvugiin."

SON ČÁLLÁ VIIDÁSUT mo son bargagođii ovdánahttit teavsttaid gos muitalusaiguin, luđiiguin ja humoriin cuiggoda dan mi geavvá sámi servodagas. Vuosttaš monologa šattai karaktera Biigá, nubbi Boazobáni ja goalmmát Ágon. Son čállá ahte buot golbma mono-

loga leat huksejuvvon skealbma-árbevieruin. Iskat humoriin juoidá mii lea unohas ja čihkosis dollojuvvon ášši. Lohká leat geavahan humoristtalaš muitalusaid, myhtaid ja sátnevádjasiid ja seaguhan daid karakteraid eallimii. Karakterat leat šaddan čiekjalat main leat dovddut ja juoga váimmu alde maid muitalit. "Buohkat leat badjelgehččon muhto dál dat buohkat ihtet oidnosii albma skealbman. Buot karakterat bohtet lávddi ala vuoittahallon olmmožin ja guđdet lávddi vuotin."

DÁN GIRJJIS ÁDDEN makkár stuorra barggu Sara Margrethe Oskal lea bargan ovdánahttit ođđaáigásaš sámi skelbmošanneaktinvuogi. Dát lei su daiddalas "doavttergráda" Oslo Dáiddaallaskuvllas. Son lea joh-tán mángga sajis máilmmis dáiguin iežas čállojuvvon bihtáiguin, main luodit ja muitalusat leat vuđđun.

GIRJI LEA JORGALUVVON ja heivehuvvon sámegeiel lohkkiide ja dasa leat ee. lasihuvvon mátkereivvet Eurohpás, Ásias ja Austrálias 2010–2014. Dát heive mu mielas oahppogirjiin ii dušše sidjiide geat barget teaterlávddis. Muhto buohkaide geat beroštit sámi kulturárbbi ovdánahttit min áigái.

Klassihkár- riebut – moadde funderema

RAINER MARIA RILKE (1875–1926) badjánii klassis-
ma ja elitismma ovdagovvan boares Eurohpás, mii
lei aiddo lávkemin odđa áigái julmmes doaruid čađa.
Nuorran Rilke fikkai álbmoga diktárin muhto geassá-
dii 35 jagi ráves agis čállinbargui ádelseađu ladnái
Triesteluovtta gáddái Duinoi. Venezias son beasai 1912
deaivat guhká ja guhkkin hervvošan italialaš teáhter-
nástti Eleonora Duse (1858–1923). Diktačállin vanai
ja loahpas gaskkalduvai oalát logemat jahkái, dassá-
go čállin beasai nuppi šlohtii Muzot guovllus (ovd-
dit lei duššan máilmmesoadaš). Doppe son oanehis
áiggis válmmaštii sihke *Duino elegiaid* ja *Sonehtaid*
Orpheusii ja dat guktot gerge prentui 1923. Áinnas ele-
giat gohccáhedje dalán stuorra fuomášumi. Duinos
ledje riegádan 1912–13 dušše moadde vuosttas elegia
muhto šaddan gal juo dalle girjjálaš servviin beakkál-
massan. Vuosttamuš lea dás čájánassan.

ELEGIAID GIELLA JA HÁPMI, main omd. Musil vuhtii
"duiskkagiel divvta dievaslažžan dahkama", lei guhkkin
álbmotlaš álkivuodas ja vuoiŋgas. Dat čájuhii measta
lávkin čuođi jagi maŋos, gitta Hölderlina šerres klassis-

mii vaikke vel deavkadabbon – ja dát guovdu áigeba-
ji dadaisttalaš moivvi. Eahpelihkku vuosterávdnjái
goargnumis lei áitimin ja boares sárgárat viessalea-
men. Muhto Rilke buohta vuostegieđageavvamat
manne dán háve báldda: son oamastii Sonehtaid
nieiddas buorre ustiba árra jápmima muitun, ja dien
seamma jagi 1923 son gárttai duođaštit iežas ustiba
Eleonora jápmasáhtu Amerihkás Italiai. Sus alldesge
eallin bázi oanehažžan muhto Duino áiggi rájes datte
guhkibun go Hölderlina aktiiva ja dearvvas jagit 1770–
1806 (–1843).

DIKTÁRÁLTÁRII ROAHKKASAN HÖLDERLINAS láve-
jedje muitalit, mo son sajii dujiidis dakkár gierdavaš-
vuodain, maid Poe orui dušše govahallamin iežas
Garjjá riegádeami govvidettiin. Lea gažaldat muittus
ja muitimis. Seamma bistevas eallju boahá ovdan Ril-
ke elegiaid guhkes láddanáiggis. Muhto man bures su
bealleleaikkastalli "eangaliid gáfatvuohhta" dávista Höl-
derlina čielga "duođa" ja "guhkes áiggi"? Dušše dainna
ahte dikta lea mávssolut go dan sisdoallu?

Logadettiin:

*jos mus jerro
gosa manne lottit
de mat lottiid
de mat lottit*

*nieiddahuš
guhtemuš*

*ii al háhcežan
njunneboran*

*vai eaŋgal
dat hirkma*

Rainer Maria Rilke: *Vuosttas elegia.*

Sámás: Luobbal Sámmol Sámmol

– Samuli Aikio 2012

Rainer Maria Rilke, 1900.

” Gii de, jos livččen biškkádan, doppe eaŋgaliid allaservviin lei gullat mu? Ja vaikke vel, de livččii fal okta váldimin mu váimmustis vuostá: mun roahppánivččen su vuoimmálut lágis. Dasgo čábbodat ii leat eará go gáfada álgu man mii aiddo dal de gierdat. Ja mii hervošat su, go dat hálbbašemiin biehttala min duššadeames. Juohke eaŋgal lea gáfat.

Ja nu mun de láhtten ja njielastan giktaleami sevdnjes snuđđumii. Vuoi dan, gean mii de nahkat ávkin atnit? Eaŋgaliid eat, olbmuid maid eat, ja vitmadis eallit gal farga fuomášit, ahte ii mis dal nu vissásit leat viesus buot dán dihkámáilmmis. Midjiide veadjá báhcit soames muorra vieltái, vai beassat dan beaivvis beaivái gaivát, báhcá ievttáža luodda ja bonjagan oskkáldasvuohta vieruiduvvamii mii geasuhii min, ja nu dat bázii iige jávkan.

Ja vuoi dan ija, dan ija, go oppa máilmmi biega min muođuid gavvá – geasa dat ii bázeš,

diet ohcaluvvon, láđđásut behtolaš, mii lea oktonas váibmui nu váivválaš. Leago dat álkit ráhkkásaččaide? Soaihan gal gokčaba oasiska goabbat goappáin.

Itgon veláge dieđe? Báلكes guorusvuođa salastat áibmui maid mii vuoignat; eaigson lottit dovdda girdimeaset njuorraneamis dien áimmu láivuma.

Juo, vedje buot giđat du dárbašit. Moanat násttit čavggahedje dus jearahallamiid. Du ovdii badjánii boares sudduid bárru, dahje go ledjet mannamin rabas lása meattá, šattai fállun fijuvla. Buot diet ledje barggut. Muhto dahketgon daid? Itgon leačča lean álo dušše vuordámušaid gaikásis, dego dain albmanivččii dutnje ráhkis. (Gosa áiggot dan čiehkát, go dus goit diet stuorra amas jurdagat ovdasmanjás jorret ja dávjá báhcet idjii?) Falleš du áibbášupmi, de juoiggas ráhkkásiid; ii de leamaš vel goasge nu bindil sudno gulus

dovdamuš. Dat hilgáduvvomat maid measta gáđaštit, maid don atnet nu sakka gierrásabun go dolkama. Álgge vuot oktii dien agibeai-vái váilevaš giitaleami; jurdil: gal sánjárin doalaha bissut, go vel duššu lei sutnje fal ágga: su mañimuš riegádeapmi. Muhto viessalan luondduriika váldá ráhkkásaččaid alces fas, dego eai livčče šat návccat dan guktii dahkat. Leatgon dasto doarvái jurddašan Gaspara Stampa, ahte muhtin nieida gean su gieris guđii, dieid ráhkkásaččaid bajimus ovdamearkan dovdá; ahte šattašin dego son? Eaigson juo galggaše diet boarráseamos duskket eanet buvtihit? Lea juo áigi min láđđásit luohpat ráhkkásis, dan libaidemiin gierdat: nugo njuolla suonas vuordá vai oppa geldosisttis livččii eanet go ieš. Orrun go ii leat mihkkege.

Jienat, jienat. Gula mu váibmožan nugo fal basit gulle, nu ahte máilmmi čuorvvas loktii sin áibmui; muhto sii čippostedje ain, suohpaheamit, eaige berostan, *nu* gullevaččat ledje. Guhkin das ahte don *Ipmila* gierddašit jiena. Muhto šohkuma guldal, oktilis cealkima mii jaskosis hupmá. Du ala dat šoavvu nuorra jábmiin dál. Gosa lávkejitge, iigo de japman dutnje sállemus muosis Romá ja Napoli girkuin? Dahje juo badjánii du ovdii čálus dego gieskat diet dávval Santa Maria Formosas. Maid dat mus? Hilljánit mun dien veari neagu vel duššadan, mii dal sin vuoinñaid mu jođu soames háve veaháš hehttešge.

Lea gal ártet heaitit eatnanlaš eallima, aiddo dal de ohppojuvvon dábiid čuovvuma, addimis olbmuid boahhteáiggi mearkkašumi ruvsuide ja eará aiddonas lohpadusomiide iige šat leat dat mii lei loahpahis fuollan giedaid gaskkas, ja vel iežas namage hilgut dego cuovkanan duhkorasa. Ártet guođdit doaivagiid sávakeahhta. Ártet buot dan mii geasuhii, oaidnit nie luovus áimmus saddimin. Ja jápmindilli lea váivválaš ja dievva divodemiid, vai beassá

dovdat unnánas agálašvuoda. – Muhto ealli dinggat feilejit álo bidjat menddo garra erohusaid. Eanjalat gul eai ovtto diđeš, johtetgo sii ealliid vai jábmiid searvvis. Agálaš rávdnji gaku goappat birrasis álohe buot agiid fárrosis ja hávkada goappáge jienaid.

Loahpas sii eai min dárbbáš, diet árramanit, hilljánit eatnanlaš eaidá dego boatkana liggosit eatnis. Muhto mii guđet dárbbášat suollemasaid nu stuorráid, geaidda moraš nu dávjá lea ávdugas ovdánupmi – birgetgo mii dan haga? Duššigo dat máinnas, ahte vuosttas duostilis šuoŋat luddeje goldna galdnama go Linosa čirro dolin, ja easka dan hirbmosis masa goase ipmilaš nuorra báifáhka agás jávkka, dát guorusvuolta gárttai dan šlivgasii mii min dál geasuha, jedde ja veahkeha. ”

Friedrich Hölderlin

Mnemosyne (fragmeanta)

Sámás: Luobbal Sámmol Sámmol

– Samuli Aikio 1998, unnánaš divodemiiguin

” Mearka mii leat, čilgemeahttun gibuheamet leat ja goas eat massán giellamet vierrásiid gaskkas. Juos oainnat olbmuid alde lea soahti almmis ja ángirit mánut johtet, de hupmá mearra maid ja eanut fertejit oaliset gávdnat. Fal ovttas ii leat eahpádus. Dat máhtta jorahit dan beavvis beavái. Illá dárbbáša lága. De lasta šuoknjá ja áikkat čirrot dasto jassaravddain. Dasgo eai almmálaččat buot veaje. Jápmevaččathan gerget gahčahatravdii ovdal. Nu dat de jorggiha, skádja, daiguin. Guhkki lea áigi, de dáhpáhuvvá fal duohta. ”

Mátketelefovnnat ja ruškes beatnagat

HEI, SURGAT! RÁVDNJI nohkagođii mátketelefovnnas, inge leat dohppen láddára mielde. Geahččalan rehkenastit birgengo dán bargobeavvi 13 % elrávnnjiin. Soaittán birget, jus in ringe geasage. Muhto de ringe irgi ja jearrá eango moai deaivvat campusis manjá barggu ja vázzil fárrrolága. Son dadjá iežas váldit beatnaga mielde. Dat lea stuorra, čáppa, ruškes loddebeana. Ja nu moai šiehtte.

RINGEN

Leatgo goassege imaštallan makkár árgabeaivi livččii mátketelefovna haga? Dássáži lean navdán ahte birgešin buorre muddui mátketelefovna haga, muhto dál in leat šat nu sihkar. Ieš lean riegeádan 80-logu gaskamuttus, ja muittán bures mo lei ovdalašáigge. Interneahta birra ii lean diehtu, muhto juohkehaččas lei telefovndabeavdi feaskáris, man alde stohpotelefovna lei. Telefovna bálddas lei lossa, buoiddes telefovndakataloga. Min telefovnnas eai lean nummarboalut. Dasa galgai suorpma coggat ja jorahit nummarrieggá, dassái go lei časkán olles nummara. Dalle ii heiven vaikko goas ringet olbmuide, muhto fertii baicce ovdagihtii skuvlašiljus šiehttat vuogas áiggi.

OKTII MUS LEDJE ilolaš odđasat ja go nuppi geažis gullui olmmoš vástideamen, de ánggirit muitalin olles

fearána, ovdalgo olmmoš čaimma lohpidii viežžat rivttes olbmo telefovndageahčái. Ja jus suollemas áššiid birra galgai hállat, de fertii njáhkát bálddalas latnjii dan botta go áhčči guovttos etniin geahčaiga tv-odđasiid, ja johtasa gokčat uksagaskii. Ain joatkkaskuvlii álggedettiinan sáhtten čohkkát idjabotta nie hállamin muhtin Unjárgánddain. De lei šiehttat goas moai fas gulahalle telefovna bokte ja fáktet telefovna amaska vátnenguovttos deaivat vástidit telefovnnii aitto dalle. Lea váttis jáhkkit ahte dat lea nappo golbmanuppelot jagi áigi.

"FÁMTIENTI" JA EDB-OAHPAHUS

Nuoraidskuvlla gaskamuttus šaddagohte mátketelefovnnat hui čaffadat. Lávejin áhčči Siemens mátketelefovna luoikkahit. Das lei mearehis guhkes anteanna, ja dainna sáhtii dušše čállit stuorra bustávaiguin. Dasa lassin fertejin fáktet teakstadieđuid guhkkodaga, go daid sádden lei hirbmat divrras. Nokia lei dieđusge čáffadeamus mearka, ja buot buoremus lei Nokia 5110 "fámtienti". Sii ledje mu mielas nu vuorbálaččat, go dasa gulai "gearpmašspeallu". Mii láviimet vurrolagaid speallat dan skuvlla friijabottuin. Ulbmilin lei stivret gearbmaša telefovndaboaluiguin ja go dat deaivvai borrat ebela, de gearpmaš guhkkui.

DIHTORAT LEDJE OBBA máilme njeallječiegat kásat, main lei kábalaspeallu ja mearehis njoazes interneahhta. Skuvllas oahpaimet EDB-diimmuin mo dihtora galgá geavahit. Gánddat illudedje dáid diimmuide, ja máhtte dieđusge mealgat eanet go mun. Vuosttaš chattenprográmma man geavahin lei sol-siidduin. Olbmot čálle "asl" (eaj. *age, sex, living*) go hálidedje diehtit agi, sohabeali ja orrunbáikki. Vástádussan lei dieđusge "j 13 Karasjok". Lean dieđusge navdán iežan leat čálašeamen ovttahkásaččaiguin. Hotmail lei hui bivnnut, iige olmmoš eisege galgan geavahit iežas nama šleađgapoastačuhusas. Ii lean nu menddo váttis hutkat dakkára. Eangalasgiella lei nuoraidgiella, ja mun liikojin sakka bussáide. Mu vuosttaš čujuhus lei sullii dakkár go "pussy_catti@hotmail.com". In dan álgasge nagodan áddet manne gánddat nu boagustedje dan. Dađistaga go eangalasgiela sátnevuorká stuorui, de molsun šleađgapoastačuhusa.

GUOKTEDUHÁTNJEALLJENUPPELOHKÁI

Ollu lea dáhpáhuvan teknologalaš máilmmis nuoraidskuvlla rájes. Dál olbmo sáhtta defineret dan mielde leago sus iOS vai anderoida: "leš gulan anderoidaide." Mátketelefovna doaba ge lea boarásnuvvan, dál gohčodit vissa fihttotelefovnan.

LÁVEN ÁDJÁ SIHTAT muitalit boaresáiggi birra, dalle go ii vel gávdnon elrávdnji. Illudan suoli dan beaivái go beasan muitalit iežan mánáide dahje mánáidmánáide ahte "go mun bajásšadden, dalle gal eai lean olbmuin mátketelefovnnat, iige interneahhta." Árvideames báhcá beatnatfearán muitalkeahtá.

BARGGU MANJÁ DEADDILAN fihttotelefovna bealljásan ja áiggun gullat irggistan leago joavdan campusii. De jáddá bahákas. Mo dál ges? Ean lean šiehttan deaivvadanbáikki, eange áigemeari, muhto optimistan jurdilan ná: "Man váttis lea gávdnat olbmo, geas lea stuorra ruškes beana fárus campusis?". Váccán mieh-tá campusa ja ankke golbmii teorijafágagárddi birra. Jearan olbmuin leatgo oaidnán albmá oktan ruškes beatnagiin. Geahččalan einnostit gosa son vázzá, ja gosa son jáhkká mu vázzit. Beannot diimmu manjel ferten vuollánit. Gorgnen bussii, ja manan ruoktot láddet telefovna.

ASTA MITKIJÁ BALTO & GUDRUN KUHMUNEN

Máhttáhit iežamet ja earáid!

– sámi iešmearrideapmái, našuvdnahuksemii ja jodiheapmái

Máhttáhit – Omskola dem och oss!

– samisk självbestämmande och samiskt ledarskap

Máhttáhit – Re-educate them and us!

– Sámi self-determination, nation-building and leadership

ČálliidLágádus

Ođđa, ja erenoamáš girji iešmearrideami rahčamušaide!

«GAL DAT OAHPPÁ» go diđolažžan máhttáhuvvo! Dat leage eaktun iešmearrideaddji našuvdnahuksemii, mas jodiheadjit fuobmájit sámiid oktan álbmogiin, ovddidit sámegeiela ja sámi stivrejumi, váldet vuhtii ja heivehit sámi árbevirolaš máhtuid, oahpahemiid ja árvvuid. Ja gal dat oahppá maiddái sihke vávjit ja vuostálastit jotkkolaš koloniserema, doahttalit ja doalahit dássettolaš oktavuođa earáiguin ja luondduin ja buot dainna mii eallá.

ASTA MITKIJÁ BALTO & GUDRUN KUHMUNEN
Máhttáhit iežamet ja earáid!

– sámi iešmearrideapmái, našuvdnahuksemii ja jodiheapmái

Golbma giela seamma girjjis, davvisámi, ruota ja engelas! ISBN 978-82-8263-166-2, 148 s. Kr. 250,-

TjællijBerteme TjállijAlmmudahka
ČálliidLágádus
ForfatternesForlag AuthorsPublisher

www.calliidlagadus.org

Viimmat guovddáš gos seammá sajis gávnnat buot sámi girjjiid!

Das lea girjegávpi

Sámi girjjiid

Kárášjoga márkanbáikki guovddášis

Tel. 784 68 330 | poasta@samigirjjiid.org | poasta@lagadus.org